

T.C.  
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**OPTİMUM PARA ALANI TEORİSİ: TÜRKİYE’NİN  
EURO ALANI’NA UYUMU ÜZERİNE BİR  
İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EVREN COŞKUN

GAZİANTEP  
TEMMUZ 2013

T.C.  
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**OPTİMUM PARA ALANI TEORİSİ: TÜRKİYE’NİN  
EURO ALANI’NA UYUMU ÜZERİNE BİR  
İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EVREN COŞKUN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. ÖMER ÖZÇİÇEK

GAZİANTEP  
TEMMUZ 2013

T.C.  
UNIVERSITY OF GAZİANTEP  
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES  
DEPARTMENT OF ECONOMICS

OPTIMUM CURRENCY AREA THEORY: A STUDY  
ON THE HARMONY OF TURKEY'S EURO AREA

**MASTER'S THESIS**

EVREN COŞKUN

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK

GAZİANTEP  
JULY 2013


T.C.  
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**Optimum Para Alanı Teorisi: Türkiye'nin Euro Alanı'na Uyumu Üzerine  
Bir İnceleme**

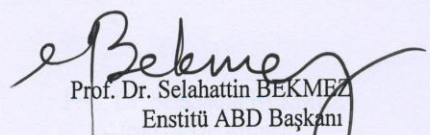
Evren COŞKUN

Tez Savunma Tarihi: 22.07.2013

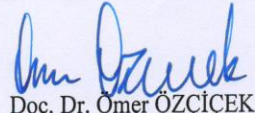
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

  
Doç. Dr. Hilmi BAYRAKTAR  
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylıyorum.

  
Prof. Dr. Selahattin BEKMEZ  
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

  
Doç. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK  
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

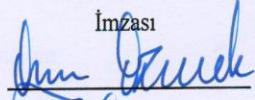
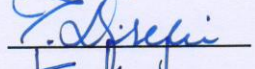
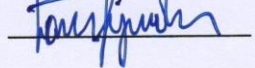
Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK

Yrd. Doç. Dr. Tuba DİREKÇİ

Yrd. Doç. Dr. Taner SİĞİNDİ

İmzası

T.C.  
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**Optimum Para Alanı Teorisi: Türkiye'nin Euro Alanı'na Uyumunu Üzerine  
Bir İnceleme**

Evren COŞKUN

Tez Savunma Tarihi: 22.07.2013

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Hilmi BAYRAKTAR  
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Selahattin BEKMEZ  
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK  
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Doç. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK

\_\_\_\_\_

Yrd. Doç. Dr. Tuba DİREKÇİ

\_\_\_\_\_

Yrd. Doç. Dr. Taner SİĞİNDİ

\_\_\_\_\_

T.C.  
UNIVERSITY OF GAZİANTEP  
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES  
DEPARTMENT OF ECONOMICS

**Optimum Currency Area Theory: A Study on The Harmony of Turkey's Euro Area**

Evren COŞKUN

Date of Viva: 22.07.2013

Approval of the Graduate School of Social Sciences

Assoc. Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR  
Director

I certify that this thesis satisfies all the requirements as a thesis for the degree of Master's of Art/Doctor of Philosophy.

Prof. Dr. Selahattin BEKMEZ  
Head of Department

This is to certify that I(we) has(have) read this thesis and that in my(our) opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master's of Art/Doctor of Philosophy.

Assoc. Prof. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK  
Supervisor

This is to certify that we have read this thesis and that in our opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master's of Art/Doctor of Philosophy.

Examining Committee Members:  
(Title, Name and SURNAME)

Signature

Asoc.Prof.Dr. Ömer ÖZÇİÇEK

\_\_\_\_\_

Asist.Prof.Dr. Tuba DİREKÇİ

\_\_\_\_\_

Asist.Prof.Dr. Taner SİĞİNDİ

\_\_\_\_\_

## ÖZET

### OPTİMUM PARA ALANI TEORİSİ: TÜRKİYE’NİN EURO ALANI’NA UYUMU ÜZERİNE BİR İNCELEME

COŞKUN, Evren

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK

Temmuz 2013, 93 sayfa

Optimum para alanı, parasal birliğin faydasının zararını aştığı bölgedir. Optimum Para Alanı teorisinin öncülerinden olan Mundell bir para alanının optimum olabilmesi için kabul edilen döviz kuru rejiminin dış dengeyi, işsizlik ve enflasyona neden olmadan sağlaması gerektiğini savunmuştur. Bu çalışmanın amacı, Optimum Para Alanları teorisi çerçevesinde Türkiye’nin Euro alanına uyumlu olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu doğrultuda 1990-2010 yıllarına ait GSYİH büyüme oranı, işsizlik oranları, bankacılık sektörünün verdiği krediler ve bankacılık sektörünün verdiği geri ödenmeyen problemler krediler verileri kullanılmıştır. Değişkenler trendden arındırılmak için önce Hodrick-Prescott Filtresi’nden geçirilmiş daha sonra iş döngülerindeki uyumu ölçmek için değişkenler arasındaki ikili ilişkinin derecesi olan korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre değişkenler arasındaki ikili ilişki kuvvetli olmamakla birlikte Türkiye’nin Euro alanına uyumu zayıf bir eğilim göstermiştir. Yakın zamanda Türkiye’nin Euro alanına katılmaması kendi lehine olabilir.

**Anahtar Kelimeler:** Optimum Para Alanı Teorisi, Euro Alanı, Hodrick-Prescott Filtresi, Korelasyon Analizi.

**ABSTRACT****OPTIMUM CURRENCY AREA THEORY: A STUDY ON THE  
HARMONY OF TURKEY'S EURO AREA**

COŞKUN, Evren

M.A. Thesis, Department of Economics

Supervisor: Doç. Dr. Ömer ÖZÇİÇEK

July 2013, 93 pages

Optimum currency area is the area where the benefits of monetary union is exceeding the damage. Mundell, one of the pioneers of the Theory of Optimum Currency Areas, argued that exchange rate regime adopted should ensure the external balance without causing inflation and unemployment for optimum monetary area. The aim of this study, to investigate whether Turkey is compatible with the euro area within the framework of the theory of optimum currency areas. In this respect, GDP growth rate for the years of 1990-2010, unemployment rates, the banking sector loans and the banking sector and the non-refundable troubled loans of the banking sector has been used. Firstly the variables were passed from Hodrick-Prescott filter for eliminating from trend later correlation analysis was performed with a degree of bilateral relations between the variables to measure compliance with business cycles. According to the results although there isn't a strong bilateral relationship between the variables Turkey's compliance with the euro area showed a weak trend. Soon not to join of Turkey the euro area may be in it's favor.

**Keywords:** Theory of Optimum Currency Areas, Euro Area, Hodrick-Prescott Filter, Correlation Analysis.



## ÖNSÖZ

Bu çalışmada optimum para alanları teorisi ve Türkiye'nin EURO bölgesine uyumu incelenmiştir. Çalışma, parasal alanların fayda ve maliyetlerini analiz etme bakımından önemlidir.

Çalışmanın hazırlamasında sabır ve hoşgörüsü ile yol gösteren danışman hocam Doç.Dr. Ömer ÖZÇİÇEK'e, gerekli çalışma ortamını temin eden Şube Müdürüm Fuat MERCAN'a teşekkür ederim. Ayrıca Doç. Dr. Mustafa PAKSOY'a, hayatımın her alanında yol gösterici olan değerli hocam Doç. Dr. Sadettin PAKSOY'a, çalışmamın her alanında yardım ve desteğini esirgemeyen ve kıymetli vaktini ayıran Arş. Gör. Tuğçe YÖNTEM'e teşekkür ederim. Çalışmanın uygulama kısmında öğreticiliği ve sabrı ile büyük emek sahibi olan ve kıymetli vaktini ayıran Yrd. Doç. Dr. Tuba DİREKÇİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Beni bugünlere getiren aileme ve çalışmamda büyük sabır gösteren ve hoş görüşünü esirgemeyen eşim Sema COŞKUN'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Evren COŞKUN  
Temmuz, 2013

## İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
<b>ÖZET</b> .....	<b>i</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>ii</b>
<b>ÖNSÖZ</b> .....	<b>iii</b>
<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>iv</b>
<b>TABLULARIN LİSTESİ</b> .....	<b>vi</b>
<b>ŞEKİLLERİN LİSTESİ</b> .....	<b>viii</b>
<b>SEMBOLLER VE KISALTMALAR</b> .....	<b>viii</b>
<b>1.GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
1.1. GİRİŞ .....	1
<b>2.LİTERATÜR</b> .....	<b>3</b>
2.1. EKONOMİK ENTEGRASYON TÜRLERİ .....	3
2.1.1. Tercihli Ticaret Anlaşmaları .....	4
2.1.2. Serbest Ticaret Bölgeleri.....	4
2.1.3. Gümrük Birliği .....	4
2.1.4. Ortak Pazar .....	4
2.1.5. Ekonomik Birlik.....	5
2.2. PARA BİRLİĞİ .....	5
2.3.PARA BİRLİĞİ KURAMI .....	8
2.3.1. GELENEKSEL OPTİMUM PARA ALANI TEORİSİ.....	9
2.3.1.1. Üretim faktörlerinin hareketliliği. ....	12
2.3.1.2.Dışa açıklık derecesi .....	17
2.3.1.3.Ürün çeşitliliği.....	20
2.3.1.4.Enflasyon oranlarındaki benzerlik .....	23

2.3.1.5. Finansal bütünleşmenin derecesi .....	26
2.3.1.6. Politik bütünleşmenin derecesi .....	28
2.3.2.YENİ OPTİMUM PARA ALANI TEORİSİ.....	29
2.3.2.1.Zaman tutarsızlığı sorunu.....	30
2.3.2.2. Dikey phillips eğrisi ve politika etkisizliği .....	30
2.3.2.3.İşgücünün belirsizlik burumunda bareketliliği .....	31
2.3.2.4.Döviz kurunun ayarlanması .....	31
2.3.2.5. İçselik ve uzmanlaşma .....	32
2.3.2.6. Şoklar ve özellikleri .....	34
2.3.2.7. İşgücü piyasasındaki farklılıklar .....	35
2.3.3. Para Birliğinin Avantajları ve Dezavantajları .....	38
2.4. AVRUPA PARA BİRLİĞİ.....	40
2.4.1. Avrupa Para Sisteminin Kuruluş Nedenleri .....	41
2.4.2. Avrupa Para Sistemi Süreci .....	42
2.4.3. Maastricht Kriterleri.....	44
2.5.OPTİMUM PARA ALANLARI İLE İLGİLİ YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR .....	45
2.5.1. Dışa Açıklıkla İlgili Ampirik Literatür... ..	46
2.5.2 Üretim Faktörleri Hareketliliği .....	49
2.5.5. Enflasyon Oranlarındaki Benzerlik... ..	51
2.5.4. Finansal Entegrasyonla İlgili Çalışmalar... ..	54
2.5.5. Türkiye İle İlgili Yapılan Ampirik Çalışmalar... ..	54
<b>3.VERİ VE YÖNTEM .....</b>	<b>61</b>
3.1. VERİ .....	61
3.2. YÖNTEM.....	62
<b>4.BULGULAR VE TARTIŞMA.....</b>	<b>66</b>
4.1. AVRUPA PARASAL BİRLİĞİNİN OPTİMUMLUĞUNUN İNCELENMESİ (1990-2010 DÖNEMİ).....	66
4.1.1. Konuyla İlgili Türkiye İçin Bulunan Sonuçları .....	66
4.1.2. Seriler ve Trend (HP Filtresi) .....	68
4.1.2.1.Türkiye için GSYİH büyüme oranı, işsizlik, krediler ve trend (HP Filtresi).....	68
4.1.2.2.İngiltere için GSYİH büyüme oranı, işsizlik, krediler ve trend (HP Filtresi).....	69
4.1.2.3.Almanya için GSYİH büyüme oranı, işsizlik, krediler ve trend (HP Filtresi).....	70
4.1.3. Korelasyon Katsayıları ve t İstatistiği .....	71
4.1.4. SCI Analizi.....	80
<b>SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>84</b>
<b>KAYNAKLAR .....</b>	<b>87</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>93</b>

## TABLOLARIN LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2. 1. Optimum Para Alanları Temel Kriterleri.....	37
Tablo 2. 2. Ülkelerin Dışa Açıklık Dereceleri .....	48
Tablo 2. 3. Bazı Ülkelerde Bölgesel İşgücü Hareketliliği .....	51
Tablo 2. 4. EPB Ülkelerinin Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları .....	53
Tablo 4. 1. 1990-2000 GSYİH Büyüme Oranı Korelasyon Değerleri.....	71
Tablo 4. 2. 1990-2000 İşsizlik Korelasyon Değerleri .....	72
Tablo 4. 3. 1990-2000 Kredi Korelasyon Değerleri. ....	73
Tablo 4. 4. 2000-2010 GSYİH Büyüme Oranı Korelasyon Değerleri.....	74
Tablo 4. 5. 2000-2010 İşsizlik Korelasyon Değerleri .....	75
Tablo 4. 6. 2000-2010 Kredi Korelasyon Değerleri .....	76
Tablo 4. 7. 2000-2010 Problemlili Krediler Korelasyon Değerleri .....	77
Tablo 4. 8. 1990-2010 GSYİH Korelasyon Değerleri. ....	78
Tablo 4. 9. 1990-2010 İşsizlik Korelasyon Değerleri .....	79
Tablo 4. 10. 1990-2010 Kredi Korelasyon Değerleri .....	80
Tablo 4. 11. Almanya İçin GSYİH SCI Uyum Endeksi .....	81
Tablo 4. 12. Almanya İçin İşsizlik SCI Uyum Endeksi.....	81
Tablo 4. 13. Almanya İçin Kredi SCI Uyum Endeksi .....	82

## ŞEKİLLERİN LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2. 1. Optimal Para Alanları Kriterlerinin İki Önemli Etkisi.....	34
Şekil 4.1. Türkiye İçin GSYİH Büyüme Oranı, İşsizlik, Krediler ve Trend (HP Filtresi) .....	68
Şekil 4.2. İngiltere İçin GSYİH Büyüme Oranı, İşsizlik, Krediler ve Trend (HP Filtresi) .....	69
Şekil 4.3. Almanya İçin GSYİH Büyüme Oranı, İşsizlik, Krediler ve Trend (HP Filtresi) .....	70

**SEMBOLLER VE KISALTMALAR**

AB	: Avrupa Birliği
ADF	: Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
APE	: Avrupa Para Enstitüsü
ASEAN	: Güney Doğu Asya lkeleri Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
EPB	: Avrupa Para Birliği
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HP	: Hodrick-Prescott
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MERCOSUR	: Güney Ortak Pazarı
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma rgt
OPA	: Optimum Para Alanı
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
ss.	: Sayfalar
VAR	: Vektör Otoregresif Modeli
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

## **BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ**

### **1.1. GİRİŞ**

Avrupa Parasal Birliği (EPB) oluşana kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bu süreç 1951 yılında altı Avrupa ülkesinin bir araya gelerek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması'nı imzalamalarıyla başlamıştır. 1957 yılında Roma Anlaşması ile beraber Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasıyla devam etmiş, daha sonra ortak Pazar ilerlemiştir. Maastricht Anlaşması ile birlikte ekonomik bütünleşmenin en ileri seviyesi olan ekonomik ve parasal birlik süreci başlamıştır. Daha sonra 2002 yılında Avrupa Birliği'ne üye on iki ülkede Euro'nun tek para birimi olarak kullanılmasıyla süreç tamamlanmıştır. Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne giriş için müzakere sürecinde olması ve Türkiye için EPB'ne dahil olma ihtimalinin mevcut olması parasal birliğin fayda ve maliyet analizi ile parasal birlik için kuramsal alt yapı oluşturan Optimum Para Alanı Teorisi önem arz etmektedir. Optimum Para Alanı Teorisinde parasal alanda kullanılacak ortak para biriminden elde edilecek fayda ve katlanılacak maliyetler ele alınmıştır. Optimum Para Alanı Teorisinin öncüleri bir parasal alanın faydalarının çeşitli kriterlere bağlı olduğunu belirlemişlerdir. Bu kriterler; ülkeler arası faktör mobilitesi, ülke ekonomilerinin dışa açıklığı, ülkelerin ürün çeşitliliği, enflasyon oranları benzerliği ve mali federalizmdir.

Avrupa Parasal Birliği son dönemlerde çeşitli ekonomik ve politik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Buna en önemli örnek son dönemlerde Yunanistan'ın Euro bölgesinden çıkarılmasının tartışılmasına kadar ileri düzeylere varan gelişmeler gösterilebilir. Bu son olayların sonucunda on yedi Avrupa Birliği ülkesinin onay verdiği 2 trilyon Euro'luk bir kurtarma fonuyla Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi batık ülkelerin etrafına güvenlik duvarının örülmesine varılmıştır.

Bu çalışmanın amacı 1990-2010 döneminde bazı AB ülkeleri ile Türkiye arasındaki iş uyumunu ampirik analizler doğrultusunda değerlendirmektir. İş uyumu, ülkelerin iş döngüsü arasındaki benzerliktir. Çalışmanın ampirik analiz bölümünde, bazı AB ülkesi ve Türkiye'nin para birliği açısından uyumu incelenmiştir. Çalışmada iş döngülerinin benzerliğini incelemek için korelasyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin EURO bölgesine uyumunu ölçmek için Gogas ve Kothroulas (2009) çalışmasından yola çıkılarak ülkeler arası GSYİH büyümesi, işsizlik verileri, bankacılık sektörünün verdiği kredi verileri arasındaki ikili ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılacak ve iş döngülerinin uyumunu ölçmek için SCI uyum endeksi kullanılacaktır. Analizde yedi ülke ele alınacaktır. Çalışmanın ekonomi açısından önemi, ülkeler arası iş uyumu kullanılarak ele alınan ülkelerin ekonomik yapılarının ne kadar benzer olduğunu görmektir.

Çalışmanın konuyla ilgili diğer çalışmalardan farkı, iş uyumu ve GSYİH büyümesinin oranının alınmasıdır. İş döngüsü değişkenleri Hodrick-Prescott (HP) Filtresi'nde zaman serilerinden hesaplanan trend değeri çıkartılarak bulunmuştur. Dolayısıyla bütün analizler bu döngü (Cycle) değerleri kullanılarak yapılmıştır. İş döngüleri benzer olan ülkeler aynı politikalar uygulayabileceğinden, uyumun durumu önemli bir bilgi sağlayacaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünü kapsayan literatür araştırmasında entegrasyon türlerine kısaca değinilmiş, para birliği kuramına ve Avrupa Para Birliğine değinilmiştir. Bu konulara değindikten sonra Optimum Para Alanı Teorisine ve teorideki değişimlere değinilmiştir. Daha sonra konu ile ilgili Dünyada yapılan ampirik çalışmalara değinilmiş ve son olarak Türkiye için yapılan ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise veri ve yöntem hakkında bilgi verilerek değişkenler ve uygulanan ekonometrik yöntem açıklanmıştır. Dördüncü bölümde uygulanan analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son olarak elde edilen bulgular doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonuçlandırılmıştır.



## İKİNCİ BÖLÜM LİTERATÜR

Ülkeler kaynakları daha verimli kullanarak daha yüksek bir ekonomik kalkınmaya ulaşabilmek için diğer ülkeler ile ilişki içerisine girmektedirler. Bu ilişki en temel anlamda mal ve hizmet alım-satımı şeklinde gerçekleşmektedir. Bunun yanında sermaye hareketleri de ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Dünyada yaşanmakta olan ekonomik liberalleşme sürecinde mal ve hizmet, sermaye ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımı tartışılmakta ve giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bölümde; para birliği kuramı, geleneksel ve yeni Optimum Para Alanı Teorisi, Avrupa Para Birliği ve konu ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak Türkiye ile ilgili Optimum para alanı kriterleri çerçevesinde yapılan ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

### 2.1. EKONOMİK ENTEGRASYON TÜRLERİ

Günümüzde artan küreselleşme, ekonomik bütünleşmeler ve çeşitli parasal ve politik birlikler ile birlikte uluslararası ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler artmıştır. Bu durum ülkeler arasında ekonomik anlamda tercihli ticaret antlaşmaları, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik gibi değişik dereceleri olan ekonomik bütünleşme hareketlerine neden olmuştur. Bu ekonomik bütünleşmelerde ülkeler arasındaki mal ve hizmet hareketlerinin serbestleşmesi amaçlanmıştır. Bunlara ek olarak ülkeler arası üretim faktörlerinin serbestleşmesi ve bazılarında da bunlara ilave olarak ortak para ve maliye politikalarının uygulanması hedeflenmiştir. Bu bütünleşme hareketlerinin değişik dereceleri vardır (Seyidoğlu, 2009; Ateş, 2011; Sakallı, 2004). Bunların içerisinde en çok bilineni ve en ileri seviyede olanı Avrupa Birliğidir. Fakat aslına bakılacak olursa Amerika Birleşik Devletleri bu konuda en ileri düzeydeki birlikteliktir. AB'ye benzer hedefleri olan diğer oluşumlar Güney Amerika'da MERCOSUR (Mercado Comun del Sur), Batı

Afrika'da ECOWAS (The Economic Community of West African States) ve Asya'da ASEAN (Asian Economic Community) şeklinde sayılabilir.

Kuzey Amerika'da üç ülke arasında oluşturulan NAFTA (The North American Free Trade Agreement) sadece ticareti artırmaya yönelik bir oluşumdur. Bu oluşumlar başta kendi aralarındaki ticareti artırmayı hedeflemekte, bunu ise ticaretin önündeki vergi, kota gibi engelleri kaldırarak elde etmeyi hedeflemektedirler. Ülkeler arasındaki birliktelik değişik derecelerde olabilmektedir. Bu bütünleşme hareketleri aşağıda özetlenmektedir.

### **2.1.1. Tercihli Ticaret Anlaşmaları**

En az kapsamlı ekonomik işbirliği örneğidir. Anlaşmayı kabul eden ülkeler, tek yanlı ve karşılıklı olarak belirli mallar üzerinde gümrük tarifelerinde indirimde giderler (Seyidoğlu, 2009: 228).

### **2.1.2. Serbest Ticaret Bölgeleri**

Serbest ticaret bölgesi anlaşmasında birliğe üye ülkeler, kendi aralarında ticareti kısıtlayan tarife ve kotaları kaldırmaktadır. Birlik dışında kalan ülkelere karşı ise her ülke kendine özgü tarifelerini uygulamakta ve ülkelerin ortak bir gümrük tarifesi uygulama zorunluluğu bulunmamaktadır. Serbest ticaret bölgelerinde amaç, mal ve hizmet ticareti önündeki engelleri kaldırarak ortak bir pazar oluşturmaktır. Bu serbestlik belirli ekonomik faaliyetler üzerinde olabileceği gibi tüm ekonomik faaliyetler için de olabilir (Seyidoğlu, 2009: 228).

### **2.1.3. Gümrük Birliği**

Bu birleşme türünde birliğe üye ülkeler, kendi aralarındaki ticarete engel tarifeleri kaldırmakta aynı zamanda birliğe üye olmayan ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaktadır. Bu birlik türünde üretim faktörlerinin hareket serbestisi olmamakla birlikte, sanayi mallarında ortak gümrük tarifesinin uygulanmasıyla malların önündeki tüm engeller kaldırılmaktadır (Seyidoğlu, 2009: 228).

### **2.1.4. Ortak Pazar**

Bu ekonomik birleşme türünde üye ülkeler aralarındaki ticareti serbestleştirip, ortak tarife uygulayıp, bunlara ek olarak emek, sermaye ve bilgi gibi

üretim faktörlerinin ortak dolaşımına olanak sağlarlar. Ortak pazara en iyi örneği Avrupa Ekonomik Topluluğu oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2009: 228).

### **2.1.5. Ekonomik Birlik**

Ekonomik bütünleşme hareketlerinin en ileri safhasıdır. Söz konusu birlik ile para ve maliye politikalarının koordinasyonun sağlanması amaçlanır. Bu aşamaya geçilebilmesi için tek bir para ve bankacılık sistemi, ortak mali politikalar ve tüm birlik çapında ortak ekonomik politikaları belirleyecek ve uygulayacak ülkeler üstü kurumlara ihtiyaç vardır. Genelde ülkeler bir tür birliğe girmeyi tercih etmektedir. Bu yönde bazı oluşumlar olmuştur. Bunlardan en çok bilineni AB (Avrupa Birliği)'dir (Seyidoğlu, 2009: 283). Sağlam bir geçmişe sahip olan AB, 18 Nisan 1951 tarihinde altı Avrupa ülkesinin (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu anlaşmasını imzalamalarıyla başlamıştır. Avrupa'yı siyasal anlamda daha ileri seviyelere taşımak isteyen altı ülke, 25 Mart 1957'de Roma Antlaşması'nı imzalamışlardır. Roma Antlaşmasıyla beraber Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Gümrük Birliği kurulması ve Ortak Pazara geçiş ve son aşama olarak AET'den Maastricht Anlaşması ile birlikte ekonomik bütünleşmenin en ileri seviyesi olan ekonomik ve parasal birlik aşamasına geçilmiş ve topluluk adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir.

Ekonomik birliğin bir diğer türü de parasal birliktir. Üye ülkelerin paraları arasında sabit kur uygulaması olacak ya da ortak bir para biriminin kullanılması ve bunun içinde ulusal para ve maliye politikalarının uyumlaştırılmasını öngören şartlar olmalıdır. Parasal birlikte hedeflenen amaç bu şartların sağlanması olmasıdır.

## **2.2. PARA BİRLİĞİ**

Dış ticaretin ve sermaye hareketlerinin bir faktörü de döviz kurudur. Döviz kurundaki olası değişimler belirsizliklere neden olabilmektedir. Bu durumda ticareti ve sermaye hareketlerini azaltabildiği gibi büyüme önünde bir engel olabilmektedir. Ayrıca parasal değişimin yapılması bir ücrete tabi olduğundan maliyeti de artırmaktadır. Dolayısıyla bu olumsuzluklardan kurtulmak veya bunları hafifletmek için sabit döviz kuru politikası izlenmektedir. Genelde sabit kur sistemi, aralarında yoğun ticari ilişkiler bulunan, ödemeler bilançosu dengesi mikro ekonomik faktörlerden kaynaklanmayan ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Bu ülkeler,

esnek kuru tercih edenlerden farklı olarak politika aracı olarak esnek kuru maliyetli ve gereksiz görmektedirler (Abdullayev, 2003: 17).

Her ülke sabit döviz kuru politikasına yanaşmayabilir. Çünkü imkânsız üçlemeden dolayı sabit döviz kurunun istenmeyen etkileri olabilir. Bunların başında serbest para politikasının olmaması gelir. Bu durumda her ülke bu politikayı benimsemeyi istemeyebilir.

Döviz kurunu sabitlemenin değişik şekilleri ve katılıkları vardır. Sabit döviz kuru politikasının daha katı hali para kurulu politikasıdır. Para kurulunda bir ülke ancak benimsediği başka bir ülkenin parasının rezervleri arttığında para arzını artırır. Bu politikayı uygulayan ülkeler arasında en çok bilineni Arjantin'dir. Arjantin yüksek enflasyonu sonlandırmak, Merkez Bankası'na (MB) güvenilirlik kazandırmak için 1991 senesinde bu politikayı uygulamaya başlamıştır. Fakat sonucu çok kötü olmuştur ve para kurulu politikasını 2002 senesinde terk etmek zorunda kalmış, ekonomi büyük bir durgunluğa girmiştir (Hanke, 2002). Benzer durum şimdi de Yunanistan için geçerlidir. Para kurulundan daha katı bir uygulama dolarizasyondur. Bu durumda ülke tamamen başka bir ülkenin, örneğin ABD parasını kullanmaktadır. Fakat ülke herhangi bir senyoraj geliri elde etmez ve hiçbir para politikası uygulayamaz. Bu olumsuzlukların üstesinden para birliğiyle gelinebilir.

Ekonomik entegrasyonun bir türü olan parasal birlik, birliğe üye ülkelerin ortak ve tek para birimini kullanmalarıdır. Parasal birlikte üye ülkelerin birlik dışındaki ülkelere karşı kendi para birimini serbest dalgalandırmaları, ortak merkez bankasına sahip olmaları ve cari işlemler ve sermaye hareketleri üzerindeki engelleri kaldırmaları durumu mevcuttur (Utkulu, 2005).

Parasal birliğin kurulması için çeşitli zorluklar aşılmalıdır. Bunun için gereken ilk aşama döviz kurlarında ortak hareket, ikinci aşama ortak bir kredi kurumunun olması, üçüncü aşama para politikalarının koordinesini sağlamak için tek bir merkez bankasının kurulmasıdır. Son aşama parasal birliğe üye ülkelerin kendi milli paralarının yerine tek para biriminin kullanımda olmasıdır (Tonus, 2000: 5).

Parasal birliğin ilk aşamasında ilk önce birliğe üye ülkelerin ulusal paraları sabit parite ile birbirine bağlanırlar. Bu sabit parite oluşturulurken ya ülke paralarından oluşan bir sepet ya da tek ülke parası esas alınır (Tonus, 2000: 6). Ülkelerin paraları arasında sabit kur olmakla beraber bu kurun ülkeler arası çıkar çatışmalarında her zaman kopma ihtimali olabilir. Bu nedenle bu birliğe sözde döviz birliği denmiştir. Bu aşamanın gayesi, döviz kurlarının sabitlenmesidir (Ertürk, 1993:

122). Birliğin bu aşamasında ülkelerin ortak para ve maliye politikası uygulama zorunluluğu yoktur. Bu nedenle birlik içinde her ülke, ödemeler dengesizliği olması durumunda bu dengesizliği gidermek için bağımsız para ve maliye politikaları uygulayarak döviz rezervlerini korumaya çalışır (Tonus, 2000: 6).

Parasal birliğin bu aşamasında ortak parayla beraber milli paraların da tedavülde olması, üye ülke paralarının referans alınan paraya sabit kurdan bağlanmasını, birlik içinde konvertibilitenin sağlanmasını ve ulusal paralar arasındaki değişim maliyetinin ortadan kalkmasını engeller (Tonus, 2000: 6-7).

Parasal birliğin ikinci aşaması, ülkelerden biri güç duruma düştüğünde olumsuzluğun giderilmesi için ortak bir kredilendirme mekanizmasının kurulmasıdır. Bu aşama birinci aşamaya göre daha ileri düzeydedir. Ülkelerde herhangi bir iç ve dış dengesizlik durumunda kredi mekanizması devreye sokulacak veya açık olması durumunda, açığın ortak rezervlerle karşılanması önem arz edecektir. Para birliği bu aşamadan sonra devreye girmeye başlar ve bu aşamada paraların konvertibl olması gerekir (Ertürk, 1993: 122).

Parasal birliğin tam olarak işleyebilmesi için, ortak Merkez Bankası'nın para emisyonu yapan tek kurum olması ve ülkelerin tek para birimini kullanması ile mümkündür. Bu durumda bir ülkenin kendi başına hareket etmesi ve dengeyi bozması mümkün olmayacak ve söz konusu dengesizlikler merkezi olacaktır. Bu durumda parasal birliğin en zor safhası başlamış olacaktır. Çünkü parasal birlikte milli hakimiyet kalkacaktır ve ülkeler farklı kalkınma düzeylerine sahip olduğundan politikaların eş zamanlı uygulanması söz konusu olmayacaktır (Ertürk, 1993: 123). Ortak merkez bankasının olması, ülkelerin birlik içinde bağımsız durumdaki hallerine göre daha az rezerv tutmalarına neden olacaktır (Tonus, 200: 8).

Parasal birliğin son aşamasında, birliğe üye ülkelerde tek merkez bankasının dolaşıma sürdüğü para, ülkelerin milli paraları yerine kullanılır. Birlik içinde piyasaya para sürmede merkez bankasının tek yetkili kurum olması, ülkelerin bütçe açıkları finansmanında son merci olarak merkez bankasına başvurmalarını engelleyecektir. Para politikalarının yürütülmesi tek merkez bankasında olduğundan ülkeler para politikalarını eşanlı olarak yürütmek zorundadırlar. Parasal birliğin bu aşamasında ülkelerin milli paraları tedavülden kalktığı için parasal birlikte herhangi bir ülkenin egemenliğinden söz edilemez (Tonus, 2000: 9).

Ülkelerin parasal birliğe geçişte karşılaşacakları şokların asimetrik özellik taşıyıp taşımadığının göz önünde bulundurulması önemli olacaktır. Farklı ülkelerin

ekonomik yapıları benzerse, bu ülkeler karşılaştıkları şoklara karşı ortak politikalar uygulayarak başarı şartlarını artırabilirler. Fakat makroekonomik şokların ülkeleri farklı etkiliyor olması ülkelerin farklı politikalar uygulamasını gerektirebilir (Ata ve Silahşör, 1999: 18).

Para alanı oluşturulurken, iki temel şarta dikkat etmek gereklidir. Bunlardan biri para politikalarının koordinesi, diğeri ise esnek ve seçici bölgesel bir mali sistemin oluşturulmasıdır. Yani tek bir para otoritesiyle koordineli olarak çalışacak ve ülkelerin bütçe politikalarını denetleyecek bir merkezi otoriteye ve politika paralelliğine ihtiyaç vardır (Ertürk, 1993: 123).

Bir para birliğinin oluşturulması ve istikrarının sağlanması sadece ekonomik faktörlere bağlanamaz. Politik faktörlerde parasal birlik için önemli olabilir (Ertürk, 1993: 124). Ülkelerin ortak Merkez Bankası'na sahip olmaları, ortak para politikası uygulamaları sonucunu doğurur ve parasal birliğin nominal döviz kurundaki değişmelere gerek kalmadan sürdürülmesini sağlayabilir.

### **2.3. PARA BİRLİĞİ KURAMI**

Parasal birlikler, esnek kurlar yerine sabit kurları tercih etme tezini savunmaktadır. Sabit kur ya da esnek kur tartışmasında göz ardı edilmeyecek en önemli nokta, uygulanacak kur politikasının birliğe üye ülke veya ülke gruplarına uygun olup olmadığıdır. Ülkeler arası farklılıkları dikkate almayan bir döviz kuru rejiminin yaşanan krizlerinde gösterdiği gibi başarılı olma şansı daha azdır. Bu yüzden ülkelerin ne kadar gelişmiş olduğu, birbirleriyle ekonomik ilişkilerinin ne kadar yoğun olduğu, üretim faktörlerinin hareketli olup olmadığı, kendi içinde bölgesel farklılığın olup olmadığı, ürün çeşitlenmesinin olup olmadığı vb. hususlar parasal birlik için önem teşkil etmektedir (Ertürk, 1993: 124).

Sabit döviz kuru uygulaması her ülkenin uygulayabileceği bir politika olmayabilir. Maliye ve para politikaları sonucu sabit kurlar sürdürülemez hale gelebilir. (Örneğin 1992 Avrupa, 1997 Asya, 2002 Arjantin, 2001 Türkiye) Dolayısıyla sabit döviz kurunun daha katı hali olan ortak para uygulamasını her ülkenin uygulayabileceği söylenemez. Hangi şartlarda uygulamanın uygun olabileceği tartışılmaktadır. Bu durumda sabit döviz kurunu kabul eden ülkeler arasında yeterli iktisadi bütünleşmenin olması gerekmektedir. Yani ülkelerin ekonomik kurumlarının birbirine benzer olması ve aynı para ve maliye politikası uygulamaları gerekmektedir. Bu durumda sabit döviz kurunun başarı şansı

artmaktadır (Savaş, 2010: 207). Sabit döviz kurunda olduğu gibi ortak para birliğini kabul etmek bazı riskler oluşturur. Hangi durumlarda faydanın maliyeten daha yüksek olacağı karar vermede önemli olacaktır. Optimum Para Alanı (OPA) fayda maliyet analizi üzerinde durmaktadır.

Optimum Para Alanı (OPA) teorisine ilişkin literatür iki yönden incelenebilir. Bunlardan ilki, para alanı sınırlarının nasıl olacağı ve parasal alan içerisinde hangi takım özelliklerin olacağıdır. İkincisi ise, ülkelerin söz konusu birliğe girmeleri için yerine getirmesi gereken şartların neler olabileceğidir (Yanar, 2008: 55).

OPA parasal birliğin avantaj ve dezavantajlarını sınıamada genel bir teorik çizgi oluşturmasına karşı fayda ve zararlardan hangisinin daha etkin olacağını ya da elde edilecek faydanın hangi alanda tam olarak gerçekleşeceğini tespit etmek güç olabilecektir. Bu nedenle parasal birliğe geçişte ekonomik faktörler kadar siyasi nedenlerin de önemli olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır (Ata ve Silahşör, 1999: 18).

İktisat politikası açısından, iç ve dış dengenin eş zamanlı sağlanması, her zaman mümkün olmayan bir durumdur. Parasal birlikte, döviz kuru değişimi ile dış dengenin sağlanması mümkün olmadığı gibi, para politikasını kullanma serbestisi de büyük oranda kısıtlandığı için bu durum problem teşkil eder. OPA'da ortak para biriminden sağlanacak faydalarla, iç ve dış dengesizliklerin bertaraf edilmesinde katlanılacak maliyetler ele alınmış ve sabit döviz kurunun uygulanması için gerekli koşullar tespit edilmeye çalışılmıştır (Özer, 2007: 79).

Bu teori 1960'larda başlayıp 1970'lere kadar süren ve öncü çalışmaların yapıldığı geleneksel optimum para alanı ve 1970'lerden günümüze kadar devam eden ve öncü aşamanın eksikliklerinden yola çıkılarak daha bütünleştirici bir yolun izlendiği yeni Optimum Para Alanı Teorisi olarak ikiye ayrılır.

### **2.3.1. Geleneksel Optimum Para Alanı Teorisi**

Optimum Para Alanı (Optimum Currency Area) teorisi ile ilgili çalışma ilk olarak Mundell'in 1961 yılında "A Theory of Optimum Currency Areas" adlı temel çalışmasıyla başlamıştır. Teori daha sonra McKinnon (1963) ve Kenen (1969) gibi iktisatçılar tarafından irdelenmiş olup, parasal birliğin avantaj ve dezavantajlarını analiz eden bir çalışma alanı doğmuştur. Teori ilk ortaya atıldığında fazla önem arz etmemiştir. 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği'nin ekonomik ve parasal anlamda

bütünleşmeyi sağlamasıyla birlikte önem kazanmıştır. Daha sonra Tavlas (1993), Bayoumi (1994), Melitz (1995), Ricci (1997) ve Fukuda (2002) gibi iktisatçılar tarafından da üzerinde durulmuştur.

OPA teorisinin temel çıkış noktası bir parasal birliğin her zaman bütün taraflar için avantajlı olamayabileceğidir. OPA teorisinin çözmeye çalıştığı sorun optimum para alanının sınırlarını belirleyen faktörlerdir (Sakallı, 2004: 37).

OPA teorisi, iktisadi ve politik yönden birbiriyle tamamen bütünleşmiş ülkeler tarafından faaliyete geçirilecek bir uygulamadır. OPA, kendi para birimi ve ortak para politikasına sahip bir alan olup Frankel'in deyimiyle bir şehirden büyük ve dünyadan küçük bir alanı kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, ne kendi para birimini dış para birimlerine bağlayacak kadar küçük nede kendi içinde farklı para birimlerine sahip alt bölgelere ayrılacak kadar geniş olmayan bölgedir (Altay, 2007: 704).

OPA'nın iyi işleyebilmesi için yüksek işgücü mobilitesinin, enflasyon oranlarında benzerliğin, mal çeşitlemesinin yüksek, ücret ve fiyatların esnek, yüksek seviyede reel, finansal ve ticari bütünleşmenin var olması, yüksek seviyede ödemeler dengesi uyuşmasının sağlanmış olması gerekecektir. Bunlara ek olarak birlik içinde makroekonomik politikaların başarılı olabilmesi için sabit kur sistemi birlik dışında ise esnek kur sisteminin uygulanması gereken bölgedir (Samsar, 2003: 4).

Optimalik başka bir açıdan şöyle tanımlanabilir. Ortak bir para alanı içerisinde, para ve maliye politikaları ve birlik dışındaki ülkelere uygulanacak esnek döviz kuru sistemi ile ülkelerde, tam istihdam ve ödemeler dengesi ve iç fiyatlarda denge sağlanıyorsa, bu amaçların sağlandığı bölge optimum para alanıdır (Tonus, 2000: 10).

Mundell'e göre alan coğrafi anlamda değil iktisadi anlamda alandır. Ekonomik anlamda bölge, homojen ürünlerin üretildiği, bilgi ve enformasyonun aynı seviyede olduğu ve değişimlerin bölgelere dâhil alanları eşit etkilediği alandır (Yüceol, 2004: 3). Mundell bir parasal alanın optimal olabilmesi için, para birliğinin bölgeleri arasında yeterli düzeyde faktör hareketliğinin olması ve faktör hareketliğinin, esnek döviz kurunun dengesizliklerinin düzeltici etkisinin yerini alabileceğini belirtmiştir.

McKinnon (1963)' a göre, bir para alanının optimal olabilmesi için, finansal ve mali politikalar ile kullanılan döviz kurunun, ekonominin nihai hedefi olan tam istihdam, ödemeler dengesi ve fiyat istikrarında dengeyi sağlaması gerekir. McKinnon'nun açıklık kriteri ile Kenen'in ürün çeşitliliği arasında çeşitli tezatlıklar



vardır. McKinnon'a göre ekonomilerin dışa açıklığı ve büyüklüğü artıkça sabit döviz kuru avantajı artar (Tavlas, 2009: 541).

Kenen (1969)'e göre bir para alanının optimal olarak değerlendirilebilmesi için ürün çeşitliliğinin olması gerekir. Parasal alanda ihracat üzerindeki şokların etkileri analiz edilirken çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Kenen bu durumda mali entegrasyonu önermiştir. Mali entegrasyonla birlikte mali transfer seyri yüksek olur ve asimetrik şokların etkileri minimize edilmiş olur. İşsizlik yüksek olan bölgeden az olan bölgeye doğru kayar (Tavlas, 2009: 539).

OPA analizinde ekonomilerin asimetrik şoklara karşı gösterdikleri direnç önemlidir. Ülkeler arası meydana gelen ekonomik dengesizlikler talep kayması olarak adlandırılmasına rağmen Optimum Para Alanı Teorisinde bu durum asimetrik şok olarak adlandırılmaktadır. Asimetrik şok, etkisi bakımından ister pozitif ister negatif olsun bir ülkeye göre diğer ülkeyi orantısız şekilde etkileyen şoktur (Şimşek, 2005: 54). Ortaya çıkan şokun, sadece talep şoku değil arz şoku da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. En büyük asimetri bir bölge büyürken başka bir bölgenin daralmasıdır.

Bir bölgede Optimum Para Alanının kurulması için gerekli şartlar şunlar olabilir (Tonus, 2000: 11-12).

- Parasal birlik içinde yer alacak ülkelerin ekonomik yapılarının birbirine yakın olması
- Parasal birliğe katılacak ülkelerin asimetrik dış şoklarla karşılaşmaması
- Ortaya çıkan şoklar karşısında, üretim faktörleri hareketliliği, reel ücretlerin ve fiyatların esnekliği ve mali federalizm vasıtasıyla ülke ekonomilerinin birbirine uyum sağlayabilmesi
- Parasal birlik içinde yer alan ülkelerin birbiriyle önemli ticari partner olmaları
- Ülkelerin milli geliri içerisinde dış ticaretin önemli bir yer tutması
- Üye ülkelerce, para ve maliye politikalarının uygulanması için gerekli yapısal önlemlerin alınması için kararlı bir şekilde hareket edilmesidir.

Bu şartları açıklamak gerekirse; ekonomik yapı benzerliği, ülkelerin reel ekonomilerinin benzerliği (yani milli gelir), büyüme oranları ve enflasyon oranlarının, dış ticaret hadlerinin uyumlu olmasıdır. Bankacılık sektörlerinin aktif

rasyoları ve kur riskinden korunmuş olması ve kredi riskinin olmaması gerekir. Bir diğer faktör ve belki de en önemlisi siyasi istikrarın olmasıdır.

Bir diğer şart, asimetrik şoklarla karşılaşılmasıdır. Parasal birliğe üye ülkelerin üretim yapılarının benzer olması ve karşılaştıkları şokların simetrik özellik taşıması gerekir. Bu durumda uygulanan para politikalarının etkinliği artar. Asimetrik şok durumunda, uygulanan ortak para politikası bazı ülkelerde şokun atlatılmasına yardımcı olurken diğer ülkelerde şokun daha da şiddetlenmesine neden olabilir. Asimetrik şok durumunda, parasal birliğe üye ülkelerde döviz kurlarının sabit olmasından dolayı müdahale yapılması zorlaşacak ve birliğe üye ülkeler şoktan asimetrik olarak etkilenebileceklerdir.

OPA teorisi, ortak paranın işlevinin en iyi yerine getirilmesi için, uygulanacak bölgenin özelliklerinin ne olması gerektiği sorusuna yoğunlaşmaktadır (Aktan, 1983: 34). Bu soruya cevap aramaya çalışan Mundell, McKinnon, Kenen, Ingram, Haberler vb. ekonomistler OPA'nın ölçütlerini belirlemeye çalışmışlardır (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 204).

Optimum Para Alanı (OPA) Teorisinin 1960'larda başlayıp 1970'lere kadar süren ve öncü çalışmaların yapıldığı geleneksel Optimum Para Alanı Teorisinin kriterleri açıklanacak olursa:

- Üretim faktörlerinin hareketliliği
- Dışa açıklık derecesi
- Ürün çeşitliliği
- Enflasyon oranlarındaki benzerlik
- Finansal bütünleşmenin derecesi
- Politik bütünleşmenin derecesi

### **2.3.1.1. Üretim faktörlerinin hareketliliği**

OPA Teorisi'ni ilk ele alan yazarlardan Mundell (1961)'e göre, üretim faktörlerinin hareketli olması büyük önem arz eder. Mundell'e göre bu üretim faktörleri içerisinde en önemlisi iş gücü hareketliliğidir. Parasal birliğin başarısı, üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin hareketliliğinin tam olarak sağlanmasına dayanır. İş gücü hareketliliği, asimetrik şoklara maruz kalındığında yapılacak döviz kuru ayarlamalarına benzer etki gösterir (Tonus, 2000: 13-14). Mundell faktör mobilitesinin, asimetrik şokların etkilerinin daha az hissedilmesine neden olacağını

savunmuştur. Burada geçen asimetrik şok, bir ülkeyi diğerinden daha çok etkileyen şoktur (Şimşek, 2005: 55).

Mundell bir para alanında tek bir paranın bulunduğu durumla birden fazla paranın bulunduğu durum arasında, ayarlama değişikliği olup olmadığını irdelemektedir. Yani bölgeler arasındaki ayarlama ile uluslararası ayarlama arasında değişiklik olup olmadığına bakmaktadır (Mumcu, 2007: 52).

Mundell (1961) esnek döviz kurunun kullanılmasına karşı çıkmıştır. İki mal ve iki ülkenin olduğu bir sistemde, ücret ve fiyatların aşağıya doğru esnek olmadığı durumda, talepte meydana gelen bir kaymanın bir ülkede arz fazlası meydana getirirken diğer ülkede talep fazlası meydana getireceğini savunmuştur. Ülkelerin yaşadıkları şoklar asimetrik ise, üretimdeki farklılıktan kaynaklanan böyle bir talep kaymasının sonucunda reel döviz kurlarında bir ayarlama gidilmesi gerekir. Ya da üretim faktörlerinin ülkelerdeki işsizliği ve enflasyonu önlemek için hareketli olması gerekir. Mundell bölgeler arası üretim faktörlerinin hareketliliğinin döviz kuru rejimleri ile ikame edileceğini ve parasal birliğin sınırlarının çizilebileceğini savunmuştur (Yanar, 2008: 56).

Mundell (1961) ödemeler dengesizliğinin nedeni olarak dış talepte kaymalar olduğunu, üretim faktörlerinin bölgeler arası dolaşımının serbest, ancak ülkeler arası hareketliliğinin kısıtlı olduğunu varsaymış ve bu dengesizliği minimum maliyetle gidermenin yollarını araştırmıştır (Aktan, 1983: 36).

Mundell (1961) bahsedilen dengesizliği açıklamak için üç farklı model kullanmıştır (Mumcu, 2007: 53). Birinci modelde iki bağımsız ülkenin olduğunu varsaymış, bu iki ülkenin her birinin kendi ulusal paralarına sahip olduklarını ve ülkelerin ayrı birer ülke olduklarını varsaymıştır. İkinci modelde, ortak paraya sahip ancak ayrı bölgeye sahip ülke ele alınmıştır. Üçüncü modelde ise, bağımsız paralara ve iki ayrı bölgeye sahip ve her bölgenin dışa açık olduğu durumu ele almıştır.

Mundell (1961) analizinde tam istihdam ve ödemeler dengesine sahip A ve B diye iki ülke modelini kullanmıştır. Mevcut dengenin, B ülkesindeki mallardan talebin A ülkesindeki mallara kayması durumunda bozulacağını varsayılmıştır. Dengenin bozulması durumunda B ülkesinde işsizlik, A ülkesinde de enflasyonist baskılara neden olacak ve ödemeler dengesinde fazlalık oluşmasına neden olacak ve kapasite kullanım oranının haddinden fazla kullanılmasına neden olacaktır. Mundell (1961)'e göre tam istihdam politikası ekonominin çok bölgesel ya da tek para biriminin kullanıldığı para birliğinde enflasyon olgusunu da beraberinde getirir. Bu

durumda para otoriteleri B'deki işsizliği gidermek için para arzını artırarak kendi paralarının diğer paralar karşısında değerini düşürerek devalüasyona başvururlar. B ülkesi bu yöntemle ihracatı cazip hale getirip dolayısıyla üretim kapasitesini yükseltip doğal olarak da istihdamını artırmayı planlamaktadır. B ülkesinin bu yöntem tercihi, A ülkesindeki enflasyon baskısını daha da artırmakta ve A ülkesinin ihracatını azaltarak ülkeye döviz girişini azaltmakta ve A ülkesinin ulusal parasının değerini yükseltmeye revalüasyona zorlamaktadır. Bu durumda B'de işsizlik, A'da enflasyon baskısı düşmüş olacaktır.

Uluslararası ticaret örneğinde, eğer talep B ülkesinin ürünlerinden A ülkesinin ürünlerine kayarsa B ülkesinin parasının değerini düşürmesi ya da A ülkesinin parasının değerinin artırılması yoluyla A dış dengesizliğini düzeltecek ve aynı denetlenebilir zamanda B ülkesindeki işsizliği hafifletecek ve A ülkesinde enflasyon olacaktır. Bu ulusal paraların varlığı halinde, esnek döviz kurları için en uygun hal budur.

Bu durum esnek döviz kuru rejimini desteklenmesinin devam ettirilmesi gerektiğini göstermektedir. Söz konusu talep kayması A ve B gibi iki ülke arasında değil de kendi içinde bütünleşmemiş iki ülkenin farklı bölgeleri arasında cereyan ediyorsa, anlatılan çözüm yöntemi geçerli değildir. A ülkesi birliğe dahil iki ülkenin belli bir kısmını, B bölgesi birliğe dahil ülkelerin başka bir bölgesini temsil etsin.

Yani B'de işsizlik, A'da enflasyon sorunu mevcut iken B'deki işsizliği gidermek için her iki ülkenin merkez bankalarının para arzını artırmaları bölgedeki enflasyonu daha da artıracaktır. Tam tersi durum, yani MB'lerin para arzını azaltmaları diğer işsizlik olan ülkede işsizliğin daha da şiddetlenmesine neden olacaktır.

Görüldüğü üzere, Esnek Kur Sistemi iki farklı ülkede, meydana gelen ödemeler dengesizliğini gidermekte fayda sağlamakta, fakat iki ülkenin bölgeleri arasında meydana gelen dengesizliği gidermede fayda sağlamamaktadır. Bu durumda Mundell ülkelerin milli paralarını kullanması durumunda geçerliliğini kaybeden Esnek Kur Sisteminin, geçerliliğini koruyabilmesi için bütünleşmemiş ülkelerin milli paraları yerine bölgesel para birimlerinin oluşturulması durumunda söz konusu ülkelerde iç ve dış dengenin sağlanabileceğini savunmuştur (Mundell, 1961: 657-665).

Mundell (1961), ortak para alanı oluşturulmasında önemli bir kıstas olarak faktör hareketliliği ve işgücü mobilitesine dikkat çekmiştir. Eğer döviz kuru rejimi

parasal alanın herhangi bir yerinde işsizliğe neden oluyor veya aynı bölgenin farklı yerinde işsizliği önlemek için enflasyonist baskı oluşturuyorsa, bu durumda söz konusu bölge OPA değildir. Eğer iki bölge arasında sabit kur rejimi varsayılmışsa dengeyi sağlamak için yeni bir faktöre gerek duyulacaktır. Bu faktör işgücü hareketliliğidir. Mundell işgücü hareketliliğini ödemeler dengesizliğini çözebilecek bir faktör olarak görmüştür. Dolayısıyla bölgeler arasında yüksek işgücü hareketliliği mevcutsa B bölgesindeki işgücü A bölgesine kayacak ve işsizlikle enflasyon baskısı meydana gelmeyecek, farklı paralara gerek kalmayacak ortak para politikası her iki bölge için ideal olacaktır (Kılınç, 2008: 12).

Mundell (1961) parasal alan içinde yüksek derecede iş gücü mobilitesinin mevcut oluşuna ve parasal alan içinde sabit döviz kuru sisteminin uygulanmasına, alan dışında esnek kur sistemi uygulanmasının önemine işaret etmiştir.

Mundell (1961) yukarıdaki analizinde bulduğu sonuç, sabit döviz kurunun tam istihdam ve fiyat istikrarıyla uyumlu olabilmesi için ülkeler arasındaki faktör mobilitesinin yüksek olması gerektiğidir. Ancak sadece üretim faktörlerinin yüksek mobilitelere sahip olması bir parasal alanın optimum para alanı olarak sınanmasında tek başına yeterli bir faktör değildir.

Mundell'e göre iç dengeyi sağlamak asıl amaçsa dünyada birbirinden bağımsız parasal alan arttıkça hedeflenen amaca ulaşmak kolay olacaktır. Bu durumda emeğin hareketsizliğinden oluşacak her işsizlik bölgesi için yeni bir bölge oluşturma gereği doğacaktır (Mundell, 1961: 662). Fakat esnek döviz kurunda para alanı ve para birimi sayısı arttıkça paranın değişim aracı olma fonksiyonu azalacak ve paraların konvertibilitesi maliyetli olacaktır. Paranın değişim aracı olma fonksiyonunu kaybetmesi ve iç dengeyi sağlamak arasındaki bu çelişkili durum hemen hemen bütün uluslararası parasal problemin temelini oluşturmaktadır (Ishiyama, 1975: 348).

Mundell (1961) birden çok parasal alan yerine, para alanının daha geniş olması gereğini doğuran bir etkenin de küçük bir parasal alandaki döviz piyasasının dış etkenlere karşı daha hassas olacağını, yani spekülatif etkilere sahip olacağını söylemektedir (Mundell, 1961: 663). Fakat Mundell (1961) daha büyük bir parasal alanın faydaları ile meydana getireceği maliyetler arasında denge sağlayıcı etkisini göstermemiştir. Ancak faktör mobilitesinin varlığı halinde, değişen talep şartları sebebiyle meydana gelen ödemeler dengesizliğini bertaraf etmek için döviz kuru

değişimlerine daha az ihtiyaç olacağı yönünde basit bir öneri sunmuştur (Özer, 2007: 35).

Mundell (1961) sermaye, doğal kaynak, girişimci ve teknoloji gibi üretim faktörlerini ihmal etmiş, daha çok işgücü (emek) faktörü üzerinde durmuştur. Ancak diğer üretim faktörleri de optimum para alanlarının kurulmasında göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir.

Mundell, OPA teorisine önemli katkılar yapmasına rağmen çeşitli yönlerden eksik görülüp bazı iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. Kennen (1969)' göre faktör mobilitesi tam değildir ve bölgeler arası mobilitenin tam mesleki hareketlilik anlamına geleceğini bunun da geçerli bir durum olamayacağını savunmaktadır.

Mundell'in üretim faktörleri hareketliliği Onida (1972) tarafından, iç ve dış dengeyi sağlayan ve faktör hareketliliğinden beklenen sonuçları etkileyen kıstaslar olan:

- Üretim faktörleri homojenliği
- Üretimin teknolojik yapısı
- Teknolojik ilerlemelerden etkilenen faktör yoğunluğu
- Üretim faktörlerinin doğrusallık derecesi vb. konulara değinmediğinden eleştirmiştir.

Grubel (1970) Mundell'in bölge tanımını gerçek hayata uygulanmadığı için eleştirmiştir. Mundell içinde faktör hareketliliği olan ama arasında faktör hareketliliği olmayan alan olarak tanımlamıştır. Grubel, yapılan tanımı çok kapsamlı bulmuş ve emek hareketliliğinin farklı dereceleri arasında ayırım olmadığı ve uygulanabilirliğinin dar kapsamlı olduğunu savunmuş ve eleştirmiştir.

Yapılan bir diğer eleştiri, işgücü ve diğer üretim faktörlerinin yeteri kadar hareketli olup olmayacağı ile alakalıdır. Fakat coğrafi yakınlık, dil ve kültür gibi kriterler bakımından yeterli yakınlaşma sağlanır ve gerekli yeterli düzenlemeler yapıldığında söz konusu eleştirilerde kalmayacaktır (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 205).

Faktör mobilitesi, sadece işgücü hareketliliği ile öne çıksa da faktör yoğunluğu üretim fonksiyonundaki teknolojiden ayrı düşünülemez. Sadece emek faktörü faktör hareketliliğini tam olarak karşılamaz. Sermaye faktörü de olaya dâhil edildiği zaman bahse konu örnek ele alındığında, ülkelerden biri olan B'de meydana gelen işsizliğin ortadan kaldırılması için, A'da ortaya çıkacak tasarrufların ihtiyaç

duyulan ülke olan B'ye kaymasının önlenmesi, diğer bir deyişle tasarrufların A'da dağılmasına sebep olacak miktarda yatırım talebine engel olunmalıdır (Ertürk, 1993:126).

McKinnon (1963) Mundell'in işgücü hareketliliği kavramı hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüştür. İki bölge temel alan McKinnon, bunlardan birisini A bölgesi diğerini de B bölgesi olarak düşünmüştür. Bunların her birinin farklı endüstrilerde uzmanlaştığı durumda, düşük coğrafi hareketlilik ve endüstriler arası hareketlilik arasında ayırım yapmak zorlaşabilir demiştir (Mumcu, 2007: 59). Mesela olumsuz bir asimetrik şok B bölgesini etkilerse ve B bölgesinde A'ya özgü endüstriler geliştirme imkânı varsa A ve B arasında faktör hareketine ihtiyaç büyük olmayabilir. Fakat B kolaylıkla A tipi endüstriler geliştiremiyorsa, bu durumda A'ya olan faktör hareketleri B'deki potansiyel olarak hareketli olan faktörlerin birim gelirlerindeki büyük bir gerilemeyi engelleyecek tek şey olabilir (McKinnon, 1963: 724).

### **2.3.1.2. Dışa açıklık derecesi**

Dışa açıklık derecesine ilk değinen ve önemine vurgu yapan McKinnon optimum kavramını, ortak parasal alan içerisinde, para politikası, maliye politikası ve birlik dışındaki ülkelere karşı esnek döviz kuru politikası ile üç temel hedef olan, tam istihdamın sağlanması, denk ödemeler dengesi ve fiyat istikrarının en az maliyetle sağlanması olarak açıklamıştır (McKinnon, 1963: 717-725).

McKinnon (1963)'e göre açıklık, ticarete konu olan mallarla ölçülür. Yani ithalatı ve ihracatı yapılan mallarla ticarete konu olmayan mallar olarak ayırmıştır. Dışa açıklık, ticareti yapılan malların toplam üretimdeki payının artmasına bağlıdır. Ona göre dışa açık ekonomi, ticareti yapılan malların üretiminin ticareti yapılmayan malların üretimine oranı yüksek olan ekonomidir (Samsar, 2003: 6).

McKinnon (1963), ekonominin büyüklüğü ve dışa açılma derecesinin endüstriler arası üretim kaymalarını kolaylaştıracağını ve bu sebepten dolayı Mundell'in faktör hareketliliğinin bu faktörle birlikte anılması gerektiğini vurgular. McKinnon'a göre, ekonomilerin büyüklüğü ve dışa açıklığı arttıkça sabit döviz kurlarını kullanmak daha ağır basacaktır. Diğer bir deyişle kapalı ekonomiler için esnek döviz kuru rejimi daha avantajlı hale gelecektir (Mumcu, 2007: 61). Büyük ekonomiler genel olarak özel durumlar dışında döviz kurlarını bir politika aracı olarak kullanmazlar. Ülkenin esnek fiyat ve faiz yapısına sahip olması ve sermaye mobilitesinin ve getirisinin yüksek olması iç ve dış dengeyi sağlamasına yardım eder.

Fakat ekonomisi küçük ve ihracat gelirine dayanan ekonomiler döviz kuru ayarlamalarını bir politika aracı olarak daha çok kullanmaktadırlar. Bu sebepten ülkelerin elde edecekleri kazanç ekonomik yapı benzerlikleriyle yakından ilgilidir (Tonus, 2000: 15).

McKinnon 'a göre yelpazede kapalı ekonomilerden dışa açık ekonomilere doğru gidildikçe, esnek döviz kuru rejimi hem bir dış denkliliği sağlama aracı olarak daha az etkili hem de iç fiyat istikrarının sağlanmasında daha yararlı olacaktır (McKinnon, 1963: 719).

Tower ve Willett, bir ekonominin dışa açıklığını parasal bir alana dahil olup olmamasında en yararlı bir ölçüt olduğunu belirtmişlerdir. Tower ve Willett (1976)'e göre dışa açık bir ekonomi bir parasal birliğe girmek yerine parasını serbest dalgalanmaya bıraksa daha yüksek maliyetlere katlanacak ve daha az fayda elde edecektir (Mumcu, 2007: 62).

Eğer bir ekonomi küçük ve dışa açıksa, talep yönetimi ve ücret belirlemelerindeki yanılgılar uygulamada güçlükler neden olabilir. Bu güçlüklerin bir kısmı şunlar olabilir: Fiyat istikrarsızlığı, parasal yanılmanın dışa açık ekonomilerde çok az olması ve tüketim mallarının çoğunun ithal mallardan olmasından kaynaklanmaktadır. McKinnon'a göre amaç, söz konusu sorunların giderilmesidir (Ertürk, 1993: 126).

Meydana gelen bir dış dengesizliği gidermek için esnek döviz kuru sistemini uygulayan bir ekonomi dışa açıksa kapalı bir ekonomiye göre karşı karşıya olduğu fiyat istikrarsızlığı daha büyük olacaktır. Ekonomi dışa açık olduğunda ve buna bağlı olarak ithalatı yüksek olduğunda esnek döviz kurunun uygulanması durumunda paranın değer kaybı veya değer kazanması ile ticarete konu olan malların ve konu olmayan malların dahil olduğu genel fiyat endeksi dışa kapalı bir ekonomiye göre daha çok dalgalanacak ve para değer saklama aracı olma işlevini kaybedecektir. Fiyat istikrarının bozulması, paranın değer kaybetmesi ve bu durumda ticareti yapılan malların fiyatının yükselmesi söz konusu olacaktır. Bu durumda dengenin sağlanması için ticarete konu olmayan malların fiyatının düşmesi gerekir fakat bu durum da talepte bir daralmaya neden olacağından kabul edilebilir bir durum olmayabilecektir. Talepteki daralmayla beraber işsizlik artacak, ekonomi resesyona girecek vb. sorunlarla karşılaşılacaktır. Doğal olarak birbiriyle yoğun ticari ilişki halinde olan ülkelerin, döviz kuruna istikrar kazandırmak için ortak bir parasal alan oluşturmaları yukarıda anlatılan sorunlarla karşılaşmaması için gereklidir. Parasal



alan içerisinde sabit döviz kur'unun uygulaması dışa karşı ise esnek döviz kurunun uygulanması daha faydalı olacaktır. Ticarete konu olmayan malların ticarete konu olan mallara oranı yüksekse aynı sorunla karşılaşmayacaktır (McKinnon, 1963: 719-721).

McKinnon (1963)'e göre esnek döviz kuru sisteminde karşılaşılabilecek diğer güçlük, ücretlerin belirlenmesinde meydana gelen parasal yanılgılardır. Dışa açık ekonomilerde parasal yanılgılar yok denecek kadar azdır. Küçük çaplı döviz kuru değişimlerinin reel etkisi o kadar açıktır ki ücretli çalışanlar, ücret talep ettiklerinde dış sektördeki fiyat değişimlerine duyarlılık göstererek bunu ücret pazarlıklarında söz konusu yaparlar ve bu durum istikrarsızlık konusu olur.

McKinnon'a (1963) göre esnek bir kuru uygulandığı bir ekonomide yapılacak bir devalüasyon, yerli ürünlere olan talebi artırmakta ama bu durumda ithal fiyat ve ücretlerin artışı nedeniyle üretimi azaltmaktadır. Ekonominin dışa açıklığı arttıkça, devalüasyon'un üretim üzerindeki etkisi azalacaktır. Bu sebeple McKinnon, dışa açıklığı yüksek olan ekonomilerin iktisat politikası aracı olarak döviz kurlarının göz ardı etmesini bir dezavantaj olarak görmektedir. Buna dayanak olarak da reel döviz kurlarının devalüasyondan etkilenmeyeceğini göstermektedir. Ekonominin dışa açıklık derecesi arttıkça esnek döviz kurunun önemi azalacak ve parasal birliğin etkinliği aynı oranda artacaktır. Bu durumda ülkeler yaptıkları devalüasyondan umduklarını alamayacak ve olumsuz etkilere de katlanmak zorunda kalacaklardır (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 206).

Sabit döviz kurunu dışa açık bir ekonomide kullanmak, ticaret sektörü büyüklüğüyle ekonominin iç büyüklüğünün aynı şey olmamasından dolayı avantajlı bir durum olmaktadır. Tüketime giden malların çoğu ithal ediliyorsa, toplam ithalat miktarının döviz kurundaki değişimlere tepkisi küçük olacaktır. Bu sebepten dolayı ödemeler bilançosunun iyileşmesi için gerekli döviz kuru değişimi küçük dış ticarete sahip bir ekonomininkinden çok daha büyük olması gerekir. Bu tip ekonomilerde istikrarın sağlanması için sabit kura gereksinim duyulabilir (Ertürk, 1993: 126).

McKinnon (1963) dışa açıklık kriteri ile literatüre önemli katkılar yapmasına rağmen, öne sürdüğü varsayımlar bakımından eleştirilmiştir. McKinnon'un ilk varsayımı fiyatların istikrarlı olduğudur. Bu varsayım geçerliliğini dış dünyada istikrarsızlık olması durumunda, sonuçların farklı olmasından dolayı yitirmektedir. Bu durumda dış istikrarsızlık sabit döviz kuru vasıtasıyla iç ekonomiye

yansıyacaktır. Bu durumda fiyat istikrarı döviz kuru ayarlamalarıyla sağlanacaktır (Özalp, 2011: 22).

Mundell üretimin az çeşitlendiği küçük bir ülkede, devalüasyonun faydasının olabilmesi için işçilerin etkilendiği bir para yanılıgına ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. McKinnon küçük ve dışa açık ekonomilerde para yanılıgına gerek olmadığını savunmaktadır. Esnek döviz kuru sisteminde istikrarın sağlanması için para yanılıgının dışa çok açık ekonomilerde en düşük olduğunu savunmaktadır (Mumcu, 2007: 63).

Buna atfen Mundell, esnek döviz kurları lehindeki başlıca iddiaların geçerliliği hakkında kuvvetli şüpheleri olduğunu ifade etmiştir. Döviz kuru esnekliğinin küçük ve dışa açık ekonomilerde işler olmayacağını ve bunun gerçekleşmesi için para yanılmasının gerekli olduğunu ve bunda gerçekçi olmadığını iddia etmiştir. Bundan başka para yanılıgı deneyimlerden etkilenir. Bir ülke daha fazla beklenti içinde olur ve sendikaların ücret taleplerine enflasyon primini ekleme eğilimi artar. İlk devalüasyon fazla enflasyon oluşturmadan işleyebilir, ikincisi bir ücret tepkisi doğurur, üçüncüsünün telafi taleplerini teşvik edeceğini söylemektedir (Mundell, 1961: 660). Bu durumda McKinnon'un sabit döviz kuru varsayımının geçerliliğini yitirmekte olduğu söylenebilir.

### 2.3.1.3. Ürün çeşitliliği

OPA teorisine ürün çeşitliliği kriterini kazandıran Kenen, sabit kur ve esnek kur tartışmasını ürün çeşitliliği faktörüyle çözmeye çalışmıştır. Kenen (1969)'e göre hasılası çeşitlilik gösteren ekonomiler daha sağlıklıdır ve meydana gelen dengesizlikler durumunda kolay kolay sarsılmazlar. Kenen savunduğu kriterinde ürün çeşitliliğini, sadece ihraç ürünlerindeki çeşitlilik olarak değil de ithalatı ikame eden endüstriler olarak kullanmıştır (Kenen, 1969: 54).

Kenen yukarıda anlatılanlara örnek olarak (Ertürk, 1993: 127):

- ✓ Mallardan birinin dış talebinde meydana gelen bir daralmanın ekonomiyi sarsmayacağını
- ✓ Ödemeler dengesinde meydana gelen dengesizliklerin bir ülkenin ihraç ürünlerine olan talepteki değişmelerden kaynaklandığını göstermektedir.

Kenen (1969), ürün çeşitliliğinin optimum para alanı seçimindeki önemine değinmiş, benzer ürünler üreten ekonomilerin faktör hareketliliğinin daha kolay olacağını ifade etmiştir. Kenen'e göre ürün çeşitliliğinin fazla olduğu ekonomilerde

ihracattaki değişmelere hassasiyet daha az olur. Bundan dolayı ürün çeşitliliği fazla olan ekonomiler, asimetrik şokları ürün çeşitliliği daha az olan ekonomilere nazaran daha az hisseder daha az kayıpla atlattırlar. Sabit döviz kuru bundan dolaydır ki ürün çeşitliliği fazla olan ekonomilerde daha fazla fayda sağlar. Yüksek bir konjunktur durumunda, ürün çeşitliliği az olan ekonomiler çeşitlenmiş ekonomilerden daha çok etkilenebileceklerdir. Ürün çeşitliliği fazla olan ekonomiler bir konjunkturle karşılaştığında ürünlerinden birinde meydana gelen talep daralması ürünün toplam içindeki ağırlığı az olduğundan ödemeler dengesi üzerinde çok az bir etkiye sahip olacaktır. Bu durumda bu ekonomiler devalüasyona gerek duymadan eski dengeyi tekrar sağlayacaklardır (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 207).

Ancak bu durum bazı şartlara bağlıdır. Eğer malın toplam ihracat içindeki payı yüksekse, döviz kurundaki dalgalanmaların etkisi büyük olabilecektir. Yine ihraç edilen malların bir kaçında aynı durum söz konusuysa bir istikrarsızlık meydana gelebilecektir. McKinnon'un aksine Kenen'in ürün çeşitliliği kriterine göre, ürün yapısı çeşitli olan ekonomilerin sabit kur politikasını sürdürmeleri mümkün olacak iken dışa açık ekonominin esnek kur uygulaması gerektiğini ve esnek kurunda istikrarsızlık olması durumunda daha istikrarlı sonuçlar doğuracağını ifade etmiştir (Ertürk, 1993: 127). Kenen bundan hareketle ürün çeşitliliği fazla olan ekonomilerin sabit döviz kuru uygulamasının ve ürün çeşitliliği az olan ekonomilerin esnek döviz kurunu uygulamasının daha uygun olacağını ifade etmiştir (Kenen, 1969: 54).

Kenen (1969) şokların ekonomi üzerindeki etkisini incelemek için dört ekonomi seçmiş ve bu ekonomiler tam rekabetçi, tek girdi kullanmakta ve standartlaşmış bir işgücü kullanmaktadır. Seçtiği ekonomiler arasında çeşitli farklar vardır. Birinci ve ikinci ekonomilerde hâsıla çeşitlendirilmiştir. Her iki ekonomi bir ihraç malı ve ithalata rekabetçi mal üretmektedir. Üçüncü ve dördüncü ekonomiler ise sadece ihraç malı üretiminde uzmanlaşmıştır. Ayrıca birinci ve üçüncü ekonomiler küçük, ikinci ve dördüncü ekonomilerin büyük ekonomiler olduğu varsayımı yapılmıştır. Ücretlerdeki artışın ithal mallarından daha yüksek olduğu varsayımı yapılmıştır. Netice olarak ürün çeşitlendirmesi olan iki küçük ekonomide, eğer ihraç malı endüstrisinin işgücü talebinin ücret esnekliği daha yüksekse o zaman küçük ekonominin işsizlik oranında çok az bir azalma yaşanacaktır. Büyük ekonomilerde ise küçük ekonomilerdeki duruma benzer bir durum yaşanacak, fakat işgücünde büyük değişmeler yaşanacağı vurgulanmıştır. Kenen, optimum para alanı

içinde yer alacak ülkelerin yüksek ürün çeşitliliğine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (Samsar, 2003: 6).

Üretim ve tüketimlerinde yüksek çeşitliliğe sahip olan ekonomiler, mal çeşitlendirmesi daha az olan ekonomilere göre parasal birlikte daha başarılı olabilirler. Eğer bir ekonomide üretimi ve tüketimi yapılan malın üretim çeşitliliği az ise, mallardan birinde meydana gelen bir dış şok durumunda ödemeler dengesi bozulacak ve tekrar eski dengeyi sağlamak için döviz kuru değişimine gereksinim duyulacaktır (Kenen, 1969: 54).

Ürün çeşitliliğinin istihdam üzerinde de üretim faktörlerinin kapasite kullanım oranı yüksek olması yönünden etkisi olur. Yani ürün çeşitliliği az olan ve üretimi sadece bazı ürünler üzerine yoğunlaşmış ekonomilerde temel ihraç mallarından birine olan talebin düşmesi sonucu istihdam seviyesi olumsuz etkilenecektir. Fakat ürün çeşitliliği fazla olan ekonomiler bu durumdan daha az etkilenecektir. Bunun sebebi ise, söz konusu ürünün toplam üretim içindeki ağırlığının düşük olması ve faktör mobilitesi ile malların son kullanımındaki ikame ilişkisinden kaynaklanmaktadır (Abdullayev, 2003: 34).

Kenen (1969), optimum para alanı için önerdiği ürün çeşitliliği kriterinde kendisinden önce ve sonra konuyla ilgili kriterler önerenlerle çeşitli zıtlıklar bulunmaktadır (Ertürk, 1993:127 ve Aktan, 1983: 42).

Kenen (1969), Mundell'in faktör hareketliliği kriterinin uygulanmasındaki güçlüklerle karşı çıkmakta, optimum olabilmesi için para ve maliye politikalarının aynı anda uygulanması gerektiğini düşünmektedir. Kenen iki ülkenin farklı bölgelerinin ya da aynı ülke içerisinde farklı bölgelerin optimum para alanı oluşturması fikrine de karşı çıkmaktadır. Buna dayanak olarak da milli ve ekonomik bütünlüğü göstermekte ve hangi ülkelerin sabit kur politikası uygulaması gerektiğini ve hangi ülkelerin esnek kur politikası uygulaması gerektiğinin sınırlarını çizmeye çalışmaktadır.

Kenen'nin konuyla alakalı zıt düşündüğü diğer bir yazar da McKinnon'dur. McKinnon ile farklı sonuca varmasının nedeni, ödemeler dengesizliğinin nedenini farklı varsayımlarından kaynaklanmasıdır. McKinnon ödemeler dengesizliğinin kaynağını iç şoklarda aramakta, yani döviz kurundaki değişimlerden hareketle küçük ve dışa açık ekonomilerin sabit döviz kurunu seçmelerinin gerektiğini savunmaktadır. Kenen ise, McKinnon'dan farklı olarak ödemeler dengesizliğinin kaynağını dış şoklara bağlı olarak meydana geleceğini savunmaktadır. Yani yurt dışı

talep kaymalarından hareketle ürün çeşitliliği yönünden zayıf ülkelerin genellikle küçük ülkeler olduğunu ve bu ülkelerin gelişmiş bir iktisat politikaları olmamasından dış âlemde meydana gelen istikrarsızlıklarda vb. doğan dengesizlikleri bertaraf etmek için esnek döviz kuru politikasına ihtiyaç duydukları fikrini savunmaktadır.

Kenen (1969), modelini oluştururken dayandığı varsayımlardan bir diğeri olan belirli bir nominal ücret karşılığında iş gücü arzının sonsuz esnekliğe sahip olması gerektiği varsayımının gerçek dünyaya tam olarak yansıtılmasının zor olmasından dolayı eleştirilmiştir.

#### **2.3.1.4. Enflasyon oranlarındaki benzerlik**

OPA'nın kriterlerinden bir diğeri enflasyon oranları benzerliği (veya farklılığı)'dır. Haberler (1970) ve Fleming (1971) tarafından ileri sürülen kriter, dikkatlerin mikro iktisadi olaylardan makro iktisadi olaylara yönelmesini sağlamıştır (Ishiyama, 1975: 356).

Ülkeler arasındaki ekonomi politikalarının uyum içinde olması, parasal birliklerin uzun süre devam ettirilmesi için gerekli şarttır. Ülkelerin ekonomik yapılarının farklı olması, uygulanan politikaların da farklı olmasını gerektirir ve bu durum sonucunda ülkeler arası enflasyon oranları farklılığı meydana gelebilmektedir. Düşük enflasyon oranına sahip ülkeler ile yüksek enflasyon oranına sahip ülkelerin uygulayacakları iktisat politikaları da farklı olabilecektir. Ekonomiler arasındaki enflasyon farkları, ülkeler arası satın alma gücü farkına neden olacak ve bu durum nominal döviz kurunun değişmesini gerektirecektir. Enflasyon oranındaki küçük değişiklikler dahi sabit döviz kuru sisteminin yıkılmasına neden olabilmektedir (Şimşek, 2005: 56). Bu durumda parasal birlik oluşturulurken birbirine sabitlenmiş para birimleri parasal birliğin devamlılığını sarsabilmektedir (Kılınç, 2008: 19).

Fleming'e (1971) göre dış şoklar, yapısal gelişmedeki farklılıklardan, işgücü piyasası kurumlarındaki çeşitlilikten, uygulanan iktisat politikalarındaki farklılıktan, farklı sosyal politikaların sebep olduğu milli enflasyon oranlarındaki kalıcı farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Ülkeler arasındaki enflasyon oranı benzer ve birbirine yakın olduğu vakit, ticaret hadleri de buna bağlı olarak istikrarlı olacak ve cari hesap dengesi sağlanacaktır. Bu durum döviz kuru ayarlamalarına olan gereksinimi azaltabilmektedir (Kılınç, 2008: 19).

Fleming'e göre, dengesizlikler durağan ve hareketli olmak üzere ikiye ayrılır. Durağan (statik) nitelikli dengesizlikler, bazı ekonomilerde ücretlerin bir

defaya mahsus olmak üzere fiyat artışlarının üzerinde seyrettiği durumda ortaya çıkan diğer ülkelere duyurulmayan ücret enflasyonu ve birliğe üye ülkelerin bazılarının ihraç ürünlerine olan talebin bir defaya mahsus olumlu değişme şeklinde meydana gelen dengesizliklerdir. Hareketli (dinamik) nitelikli dengesizlikler ise, sendikaların gücünün, ülkelerin işsizlik ve enflasyon karşısındaki davranışları ve verimlilikteki artış fazlasının farklılık göstermesi neticesinde ülkelerin tercih ettikleri işsizlik seviyesinde ücret maliyetlerinin artış hızlarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Parasal birliğe dahil ülkelerde maliyet düzeyleri görünürde uyum içinde görülsede bu dengesizliklerin meydana gelmesi kendi iradeleri dışındadır. Aralarındaki fark, birinin bir defaya mahsus olması, diğerinde ise sürekli kur paritesi değişikliği yapma ihtiyacının hissedilmesidir (Abdullayev, 2003: 41).

Ekonomik yapıların benzerliğinden enflasyon oranlarının mutlak surete eşit olması anlamı çıkarılmamalıdır. Fakat enflasyon oranlarının birbirine yakın olması gerekmektedir. Ülkeler arası enflasyon oranlarının yakın olması, ulaşılabilecek hedeflerin de benzer olmasına ve aynı tür politikaların uygulanmasını da kolaylaştırabilmektedir. Nedenleri ve oranları farklı da olsa enflasyon oranlarının yakın olması sermaye piyasalarının bütünleşmesi için, üzerinde durulan, ülke içindeki mali koşullara ve bu koşulların meydana getirdiği olumsuzluklara hız kazandırmayı önleyici bir şart olarak görülmektedir (Ertürk, 1993: 128).

Enflasyon oranları benzerliği kriterini savunan Haberler (1970) ve Fleming'e göre (1971), ödemeler dengesizliğinin kaynağı genellikle, ulusal para politikalarından, sendikaların uygulamalarından ve enflasyon hızlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Özer, 2007: 82).

Enflasyon oranlarının benzerliği kriterinin önemi, ekonomilerin sahip olduğu Phillips eğrileriyle belirlenmektedir (Aktan, 1983: 43). Temel iddia ülkelerin farklı Phillips eğrisine sahip olabilecekleri, enflasyon oranlarının farklı ve işsizlik hedeflerinin farklı olması durumunda, parasal birlikte tek bir enflasyon oranı belirlenmesinin bazı masraflar getireceği üzerinedir (Ricci, 1997: 10).

Ülkeler farklı Phillips eğrilerine sahip ya da aynı eğrinin farklı yerlerinde bulunuyorlarsa ve bu duruma bağlı olarak farklı işsizlik oranlarına ve enflasyon oranına sahipler ise takip edecekleri politikalarda farklı olacaktır. Enflasyon oranı, düşük ülke ile yüksek olan ülkenin politikaları çatışabilecektir. Böyle bir durumda ülkelerin Sabit kur mu, yoksa esnek kur mu tercihi zorlaşacaktır. Parasal birliğe dahil ülkeler farklı işsizlik ve enflasyon oranına sahipler ise, bu durumda işsizlik oranı

yüksek olan ülkeler, talep düzeyinin düşüklüğü veya ücret maliyetlerinin yüksekliğinden şikayetçi iseler dışa açık olan bir ekonomide dış dengesizliklerin giderilmesi ve ekonominin canlanması için esnek kur rejimine ihtiyaç duyabileceklerdir. Parasal birlikte de bilindiği gibi sabit kur rejimi politikası geçerlidir. Problemin kaynakta çözümü, ortak politika sürdürmeyi gerektirecek ve ortak hedeflerin belirlenmesiyle mümkün olacaktır. Ödemeler dengesi fazla veren ekonomiler, artan dövizlerini sterilize edemediklerinden ya da artan döviz ihtiyaçlarını, özel sektörden borçlanarak karşılayamadıklarından belirlemiş oldukları orandan daha yüksek bir enflasyon ve daha düşük bir işsizlik oranıyla karşılaşacaklardır. Fakat bu durum parasal birlik amacına ters düşmektedir (Ertürk, 1993: 128).

Ingram (1969), parasal birliğe üye ülkelerde, üyeliğin enflasyon, işsizlik oranlarına olumlu bir etki yapacağını ve bu etkiden kaynaklanan maliyetlerin fazla büyütülmemesini gerektiğini savunmaktadır. Fleming söz konusu birliğin enflasyon hızını azaltacağı ihtimali üzerinde durmaktadır. Fleming'e göre, açık veren ekonomilerin Phillips eğrisinin konumu, fazla veren ekonomilere göre daha yukarıdaysa, dengesizliğin giderilmesi için işsizlik oranının sabit tutulması enflasyon hızını düşürücü etki yapabilir. Fakat döviz kurunun sabit tutulması, mevcut dengesizliklerin şiddetini ve miktarını artıracaktır. Fleming'e göre, enflasyon hızı düşük olan ve ödemeler dengesi fazlası veren ekonomiler, dengenin sağlanması için enflasyon oranının yükseltilmesine sıcak bakmazlarsa, denge açık veren ülkelerin işsizlik oranının artmasıyla sağlanır. Böyle bir durumda denge sağlanmış, ortalama enflasyon oranı düşmüş olacak fakat birliğin işsizlik oranı genel olarak artmış olacaktır (Aktan, 1983: 45).

Willet ve Tower (1970), optimum para alanının oluşturulması için birliğe üye ülkelerin enflasyon ve işsizliğe karşı uyguladıkları politikaların uyum içinde olması gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü işsizlik oranının düşük olmasını isteyenler ile enflasyonun daha düşük olmasını isteyenler arasında bir birlik kurulması zor olabilecektir. Uygulanacak bir para politikası, birliğe üye bütün ülkeler için geçerli olacağından, farklı enflasyon ve işsizlik oranına ulaşmak isteyen ülkelerin optimal bir birlik kurmaları zor olabilecektir (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 208).

Konuya katkı yapan yazarlardan Haberler (1970)'e göre bir parasal alan oluşturmak için gerekli koşul; ekonominin sahip olduğu özellikler değil, politika davranışlarının benzerliğidir. Fleming, talep ve arz fazlası durumunda, ücret ve

fiyatların esnek tayin edilmesinin asimetrik şoklar durumunda otomatik bir ayarlama sağladığını söylemektedir. Eğer reel döviz kurunun ayarlanmasına gerek duyuluyorsa, gerekli olan ayarlamaların fiyatlar ve ücretler yoluyla ya da döviz kuruyla olması önemli değildir. Bununla birlikte toplu pazarlık, monopolistik ve oligopolistik piyasalar, doğal ya da devletin sahip olduğu veya desteklediği tekeller, ücret esnekliğinin kapsamını daraltmaktadır (Mumcu, 2007: 70).

Parasal birliğe üye ülkelerin, enflasyon ve işsizlik seçimleri enflasyon benzerliği kriteri için büyük öneme sahiptir. Ülkelerin seçimleri doğrultusunda kendileri için fayda ve maliyet söz konusu olabilmektedir. Ülkelerin kendi durumlarına göre ayarlama yapmaları, OPA için sorun teşkil edebilmektedir.

Bir ülke, parasal birliğe girmeden önce ülkenin Merkez Bankası ihtiyaca göre, para politikası uygulamalarıyla enflasyon oranı ve dolayısıyla işsizlik oranını yönetebilmektedir. Parasal birliğe katılımı beraber ülkelerin bu müdahale aracı ortadan kalkmış olacaktır. Bu müdahale aracının ortadan kalkmasının maliyeti, enflasyonu belli bir düzeyde tutmak için katlanılacak işsizlik miktarının artması ya da işsizliği istenen düzeyde tutmak için katlanılacak enflasyon oranının artması biçiminde kendini gösterebilecektir (Birinci, 2001: 15).

OPA'ya kazandırılan enflasyon benzerliği kriteri, bir ülke ekonomisinin doğrudan bir çıktısı olmayıp parasal birliğe girdikten sonra değişebilecek birçok faktöre bağlı bir veri olduğundan eleştirilmektedir (Özalp, 2011: 26).

### **2.3.1.5. Finansal bütünleşmenin derecesi**

Parasal entegrasyon reel alandan çok parasal alanı ilgilendirmektedir. Buna rağmen, parasal alandaki dengesizliklerin çoğu reel kaynaklıdır. Böyle olmakla beraber uluslararası finansal piyasalarda döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmaların tamamı reel kaynaklıdır denilemez. Fakat 1971'den sonra ortaya çıkan dengesizlikler reel alandan çok spekülasyon gelişmelerden kaynaklanmıştır. Bu dengesizliklerin olumsuz etkilerini en aza indirmek ve söz konusu spekülasyon gelişmelerden kendilerini korumak için finansal piyasaları birbirinin içine geçmiş olan ülkeler parasal birliğe doğru yönelmeye başlamışlardır (Ertürk, 1993: 127).

OPA kriterlerini irdeleyen yazarlardan Mundell (1961), McKinnon (1963) ve Kenen (1969) optimalliğin ölçülmesinde, ekonominin reel yönüne yoğunlaşmış, finansal yönünü dikkate almamışlardır. Fakat son yıllarda sermaye hareketlerinin



artması, ortaya çıkan dengesizliklerin daha çok spekülâtif unsurlardan kaynaklanması, dikkatlerin reel alan yanında mali alana kaymasına neden olmuştur.

Ingram (1969), kendinden önceki yazarlardan farklı olarak OPA'nın oluşturulmasında, ekonomilerin reel yönünün değil finansal yönünün ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ingram bu düşüncesini, finansal piyasaları iç içe olan ülkelerin o bölgede bir parasal birlik kurması gerektiğiyle güçlendirmiştir. (Ertürk, 1993: 127-128). Çünkü faiz hadlerindeki küçük dalgalanmalar parasal birlikte sermaye hareketlerini hızlandırmakta ve döviz kuru değişimlerine gerek kalmadan ödemeler dengesi sağlanmış olmaktadır.

Buna dayanak olarak parasal birliğe tamamen girmiş A ve B gibi iki ülke olduğu ve A ülkesinin negatif B ülkesinin pozitif asimetrik şokla karşılaştığı varsayılmıştır. Bu iki ülke parasal birliğe tamamen girdiği için bu ülkelerdeki bono, hisse senedi piyasası ve bankalar tam uyum içinde olacaktır. Negatif şokla karşılaşan A ülkesinde firmalar zararla karşılaşacakları için bu ülkedeki firmaların hisse senedi fiyatları düşecektir. Piyasa tam entegre olduğu için B ülkesindekiler A ülkesindeki firmaların hisse senetlerini almış olacaklar ve bu durumda A ülkesinin zararının bir kısmını B ülkesi yüklenmiş olacaktır. B ülkesinde ise durum tam tersinedir. B ülkesinin ekonomisindeki canlılık bu ülkenin hisse senetlerinin değerini yükseltecektir. B ülkesindeki firmaların hisse senetleri aynı zamanda A ülkesindeki bireyler tarafından bulundurulduğu için B ülkesinden A ülkesine para aktarılmış olacaktır. Bu durumda parasal birlikle beraber bir ülkenin yaşadığı şok diğer birlik üyesi ülkelerce paylaşılmış olacaktır (Vergil, 2007: 77).

Parasal birlik sonrası, finansal piyasaların tek para kullanımına tepkisini en üst seviyeye çıkartmak için, makroekonomik politikaların uyumunun sağlanması ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ve uyumun maksimum seviyeye taşınması gerekir. Böylece finansal hareketler parasal birliğe üye ülkeleri kısa sürede dengeye getirebilecektir (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 207).

Ingram'ın optimum para alanı oluşturulması için savunduğu sermaye piyasalarının bütünleşmesi kriteri, yetersiz kalmış ve birçok yazar tarafından bu yüzden eleştirilmiştir. Ingram'ın savunduğu kriter yerine gelmesine rağmen, söz konusu dengenin spekülâtif hareketlerden dolayı bozulma ihtimali olduğundan Fleming tarafından eleştirilmiştir.

Canzonen ve Rogers de Ingram'ın savunduğu kriterin yetersizliğine dikkat çekmişler ve onu tamamlayıcı bir kriter olarak hakimiyet kazancı kriterini

savunmuşlardır. Hâkimiyet kazancı kriterine göre, ülkeler arası hâkimiyet kazancı farkı fazla olmamalıdır. Hakimiyet kazancı büyük farklılıklar arz ediyorsa optimum para alanı oluşturulamaz (Ertürk, 1993: 128).

Willet-Tower, kriterin ödemeler dengesizliğini giderici değil finanse edici olduğunu savunmakta ve eleştirmektedirler. Ishiyama ise, finanse edici özeliğin, gerçek düzeltmeyi geciktirerek dengesizliğin daha uzun bir süreye yayılarak toplam sorunun yükünün azaltılacağı anlamı çıkarılmaması gerektiğini söylemektedir (Aktan, 1983: 43).

İshiyama (1975), günümüzde uluslararası seviyede kabul görece nitelikte ve büyüklükte finansal sermaye birikiminin olmadığını ve ödemeler dengesizliğini gidermek için ödemeler dengesi fazla veren ülkelerin, ödemeler dengesi açık veren ülkelere yeterli miktarda yardımcı olma noktasında gönüllü olmadıklarını söylemektedir. Bundan dolayı söz konusu kriterin yetersiz kaldığı görüşündedir (Ertürk, 1993: 128).

Bütün bu eleştirilere rağmen, bir parasal alanın optimum olabilmesi için diğer kriterlerle birlikte sermaye piyasalarının bütünleşme derecesi büyük bir önem arz etmektedir.

### **2.3.1.6. Politik bütünleşmenin derecesi**

Haberler (1970), Ingram (1969) ve Tower ve Willet (1970) bir parasal birliğin başarılı olarak işleyebilmesi için ülkelerin ekonomik uyumunun değil politik benzerliğinin yüksekliğini savunmuşlardır. Fakat Fleming (1971) parasal birliğe üye ülkelerden biri ekonomide durgunluk yaşıyorsa ödemeler açığı verecek ve büyüyen ülkelerde ödemeler fazlasına sahip olacaktır. Bu durumda ortak maliye politikasının ödemeler dengesizliğine çözüm olabileceğini savunmuştur. Ayrıca Fleming ortak para politikasına şüpheyle yaklaşmaktadır. İleri derecede politik bütünleşmeye giden ülkelerin ortak Merkez Bankası kurdukları görülmektedir. Ortak Merkez Bankası'nın kurulması, kısa vadeli faiz oranlarını eşitleyen sermaye hareketlerini özendircektir. Bu ortak hareket ödemeler dengesizliğinin giderilmesinde her zaman çözüm olamayabilir (Özer, 2007: 82).

Bu konuyla ilgili Mintz (1970) siyasi istekliliğe vurgu yapmış ve ortak bir para birimini kullanacak ülkeler için politik bütünleşmeyi önemli bir faktör olarak görmüştür (Horvarth, 2003: 18). Yine Sarcinelli'ye göre, bir para birliğinin oluşturulması ve devamı sadece iktisadi etkenlere bağlı değil, politik etkenlere de

bağlıdır. İç alem ve dış aleme yönelik davranışları belirleyen kurallar, hakimiyet bağlılığı veya işbirliğine bağlıdır. Para birliğinde motive de bütünleşmeler de konunun kurallarını değiştirir (Ertürk, 1993: 124).

Ingram (1969) parasal alan küçüldükçe o parasal alandan elde edilecek avantajın kaybedileceği düşüncesinde olmakla beraber para alanının büyüklüğüne yönelik bir kısıtlama da getirmemektedir. İşgücü mobilitesinin derecesi ya da üretim homojenliği gibi faktörlerin uyum hızına olumlu etkisini kabul eden Ingram'a (1969) göre, OPA'nın genişliği ve etkinliği sadece reel ekonomik etkenlerle ortaya çıkmamaktadır. Bu faktörlerle beraber hükümetlerin izlediği politikalar ve bu politikalara bağlılık, uyum sürecinde toplumun tutumu, diğer finansal kurumların ve diğer kurumların yapısı ile bazı göz ardı edilen ekonomik belirleyiciler önemli rol oynamaktadır (Horvarth, 2003: 18).

OPA'nın şimdiye kadar incelenen geleneksel yaklaşımında, teorinin işleyebilmesi için, para yanılığının olmaması, ekonominin dışa açık olması gerekir. Reel ücretlerin aşağı yönlü katılığı ve esnek kur sisteminin etkin olmadığı, faktör hareketliliğinin yüksek olduğu, ürün çeşitliliğinin yüksek olduğu durum ve enflasyon oranları benzerliğiyle, kur ayarlamalarına gerek görülmeyecek durumlar incelenmiştir. Ancak dengesizlik ortaya çıkarıcı faktörlerin maliyeti, süresi ortaya çıkma sıklığı ile ilgili varsayımlar belirtilmemiştir. Bu yaklaşımda daha çok, birliğe katılacak ülkelerin katlanması gereken fedakarlıklara değinilmiştir (Aktan, 1983: 48).

Geleneksel OPA teorisinde, birliğin gerçekleştirilmesinin sağlayacağı faydalara net değinilmemiş olması daha gerçekçi yargılara ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Ülkelerin parasal birliğe katılma konusunda daha gerçekçi yaklaşabilmesi için, söz konusu birliğin fayda ve maliyetlerinin iyi karşılaştırılması gerekir. Geleneksel yaklaşımın yetersiz kalmasından sonra, bu yaklaşımdan farklı olarak fayda ve maliyet karşılaştırılmasına olanak sağlayan daha bütünleştirici yaklaşım geliştirilmiştir.

### **2.3.2. Yeni Optimum Para Alanı Teorisi**

1960'ların ve 1970'lerin ilk yarısında teoriye yapılan katkılardan sonra, optimum para alanları ile ilgili çalışmalarda yavaşlama görülmüştür. Yavaşlamanın nedeni büyük bir olasılıkla, gelişmiş ülkelerde uygulamada parasal birlik örneklerine rastlanılmamasıdır. Fakat Avrupa Parasal Birliğinin hayata geçirilmesiyle beraber, bu konudaki çalışmalarda gelişmeler hız kazanmış ve tekrar araştırmacıların dikkatini

çekmiştir. Bu konuda AB bir uygulama alanı olarak görülmüş, yapılan çalışmalarda AB'nin optimum bir para alanı olup olmadığı üzerine yoğunlaşma olmuş ve yeni yaklaşımlara gereksinim duyulmuştur (Broz, 2005: 61).

Yapılan son çalışmalarda, optimum para alanının kriterlerinin belirlenmesi ve parasal entegrasyonun sağlayacağı fayda ve neden olacağı maliyetlere yönelik yaklaşım devam ettirilmiştir. Fakat makro iktisatta meydana gelen gelişmeler yeni bakış açılarına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler altında OPA teorisi; beklenti oluşturma, zaman tutarsızlığı, güvenilirlik sorunu, emek gücünün belirsizlik ortamındaki hareketliliği ve döviz kurunun belirlenmesi sürecindeki gelişmelere bağlı olarak yeniden değerlendirilmiştir (Tavlas, 1993: 659).

### **2.3.2.1. Zaman tutarsızlığı sorunu**

Yapılan son çalışmalarda, optimum para alanının kriterlerinin belirlenmesi ve parasal entegrasyonun sağlayacağı fayda ve neden olacağı maliyetlere yönelik yaklaşım devam ettirilmiştir. Fakat makro iktisatta meydana gelen gelişmeler yeni bakış açılarına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur.

Hükümetlerin güvenilirliklerini devam ettirebilmek için tutarlı politikalar izlemeleri gerekmektedir. Yüksek enflasyon deneyimi olan ülkelerde, ekonomik birimler, hükümetin izlemeyi açıkladığı enflasyon politikasından sapma gösterebileceği beklentisi içinde olacaklardır. Hükümet izleyeceğini açıkladığı düşük enflasyon politikasını kabul ettirinceye kadar zaman tutarsızlığı sorunu görülecektir (Barro ve Gordon, 1983: 118-120).

### **2.3.2.2. Dikey phillips eğrisi ve politika etkisizliği**

1970'li yıllarda esnek döviz kurlarının, ülkelerin bağımsız para politikalarını uygulamalarına olanak verdiği, dolayısıyla Phillips eğrisi boyunca optimum işsizlik ve istihdam hadlerini seçebilecekleri varsayılmıştır. Parasal birlikle beraber, bağımsız para politikasının kaybedilmesi, parasal alana katılan ülkeler için bir maliyet olarak görülmüştür. Ancak Friedman gibi parasal görüş temsilcilerinin beklentileri ve işgücünün nominal ücretleri değil, reel ücretleri göz önüne aldığı varsayımını Phillips eğrisine dahil etmeleri, buna ilave olarak kısa dönemde dahi politika değişimlerinin rasyonel beklentiler sebebiyle reel değişkenler üzerinde bir etki yaratmadığı sonucuna varmışlardır. Bu durumda, statik Phillips eğrisi enflasyonist bekleyişleri göz önüne alacak şekilde değişmelidir (Arslan, 2002: 12).

1970'ler ve 1980'lerin başında artan enflasyonla birlikte, işsizliğinde buna paralel olarak artış göstermesiyle beraber, Phillips eğrisinin artık dikey olarak veya doğal işsizlik oranıyla tanımlanması sonucunu getirmiştir. Bu sebeple ülkelerin, parasal birliğe katılarak bağımsız para politikası uygulayamamalarının maliyetinin beklenenden daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tavlas, 1993: 669-672).

Melitz (1991), parasal birliğe katılan ülkelerin, benzer şoklarla karşılaşmalar bile, başlangıç konumları, fiyat ve ücret esneklikleri, vergi yapıları, ticarete hassasiyetleri ve seçimlerindeki farklılıklara bağlı olarak farklı politika tepkileri verebileceklerini belirtmiştir. Artis (1991), para alanında, içsel büyüme etkilerinin gözlenmesinin olası olduğunu, belirli bölgelerde üretimde uzmanlaşmaya gidilmesi durumunda bölgenin asimetrik şoklara karşı kırılabilirliğinin artacağını belirterek para politikasının bağımsızlığına vurgu yapmıştır (Tavlas, 1993: 672).

### **2.3.2.3. İşgücünün belirsizlik durumunda hareketliliği**

Bertola (1989), mikro iktisat teorisinde gelecekle ilgili belirsizliğin derecesi ve uyum maliyetlerinin, şoklarla karşılandıktan sonraki süreçte, kaynak dağılımının önemli belirleyicileri olduğunu ifade etmiştir. Belirsizlik ortamının devam etmesi halinde, ulusal iktisadi birimlerin, ileride pişman olacakları bir durumla karşılaşmamak için uyum sürecine daha az katılmak istemelerine neden olur. İşgücü mobilitesinde durum benzer bir özellik gösterir. Buna göre, işçinin bir yerden başka bir yere hareket etmesi için, yapacağı hareketten beklediği gelir farkının sabit hareket maliyetinden, işçinin tekrardan dönebileceği ile ilişkili miktar kadar, fazla olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, diğer sektör ya da yerlerden, gelecek kazançları ile ilgili belirsizlik arttıkça işgücünün yer değiştirme veya göç etme istekliliği de azalmış olacaktır (Tavlas, 1993: 677-678).

### **2.3.2.4. Döviz kurunun ayarlanması**

Nominal döviz kurlarının ayarlanmasının dış dengeyi sağlamakta etkin bir politika aracı olmadığı hallerde döviz kuru üzerindeki doğrudan denetim kaybının maliyetlerinin büyük olmayacağı çeşitli yazarlar tarafından söylenmektedir (Kılınç, 2008: 28). Mongelli (2002) bu konuda iki farklı görüşe yer vermiştir. Bunlardan birincisi Krugman (1989 ve 1991), De Grauwe (1989) ve Tavlas (1993) faydalanarak oluşturduğu ve döviz kurunun belirlenmesinde geleneksel optimum para alanları teorisinde kullanılan ticaret akış modelinin etkili olmadığı savunulduğu görüştür.

Bu görüşe göre, döviz kuru dengesizlik durumunda hızlı değil, portfölyo denge modelindeki gibi gecikmeli olarak işlemektedir. Benzer şekilde Ricardo'cu eşdeğerlik ve birimlerin mükemmel öngörüye sahip olmaları gerektiği gibi sebeplerle makroekonomik politikaların döviz kurunu etkilemeyeceği düşüncesi hâkimdir.

Mongeli (2002) ikinci görüşe göre, nominal döviz kuru ayarlamalarının bazı olaylarda çok etkili olduğu belirtilmiş, Belçika'nın 1982 devalüasyonunun iç denge ve ticari dengeyi sağlamasını, Fransa'nın 1982-1983 yıllarında yaptığı devalüasyonun başarılı olmasını örnek olarak göstermiştir. Bunlara ek olarak İtalya'nın döviz kuru mekanizmasını bırakıp, yaptığı devalüasyonun ekonomiyi yeniden hareketlendirmesini göstermiştir. Aynı zamanda yazar incelenen görüşe göre, döviz kurunun politika aracı olarak kullanımı ile elde edilen başarının özel hallerde başarılı olduğunu ve bu başarının başka politikalarla desteklenebileceğini fakat her zaman kullanılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Yeni OPA teorisinde, kısa dönem döviz kuru dalgalanmalarının dış dengesizliği düzeltme etkisini gösterebilmesi için, yeterli zamanın olmasına ihtiyaç vardır. Bu yönden yeni OPA geleneksel yaklaşımdan ayrılmıştır (Tavlas, 1993).

### **2.3.2.5. İçsellik ve uzmanlaşma**

İçsellik hipotezinin ardında yatan neden, parasal entegrasyonun döviz kuru dalgalanmaları sebebiyle oluşan maliyetlerinin ötesinde ticari maliyetleri azaltması, rekabetçi devalüasyon yapma ihtimalini ortadan kaldırması sonucu, finansal ve ticari bütünleşmeyi artırarak doğrudan yabancı yatırım yapmayı kolaylaştırması, uzun vadeli ilişkileri kuvvetlendirmesi ve daha ileri aşamalarda politik entegrasyonu beraberinde getirmesidir. Bu durum parasal alana katılan ülkelerin iş çevrimlerinin senkronizasyonu'nun sağlanmasına yardımcı olacaktır (Mongelli, 2002: 28).

Frankel ve Rose (1998) EPB'ye aday ülkelerin hazır olup olmadığını sınamak için yaptıkları çalışmaların çoğunda, ülkeler arası ticaretin büyüklüğünü, şokların ve iş çevrimleri senkronizasyonunu, işgücü mobilitesi derecesini ve mali transferleri incelemişlerdir. Bu kriterleri ve ABD'yi esas alınarak yaptıkları karşılaştırmada, OPA kriterlerinin birbiri ile bağlantılı ve içsel olduğundan elde edilen sonuçların yanlış olabileceğini belirtmişlerdir.

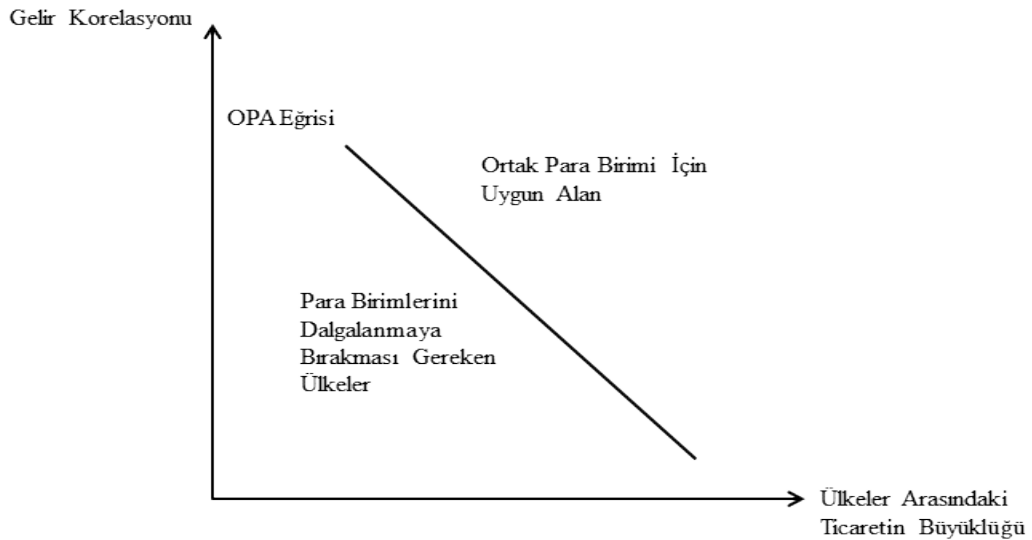
Frankel ve Rose (1998) EPB potansiyel üyeleri arasındaki entegrasyon derecesinin gelir korelasyonundan ayrı ele alınmayacağını belirtmişler ve buna dayanak olarak, ülkeler arası iş çevrimlerinin korelasyonunun ticari entegrasyona

bağlı olarak değiştiğini ve entegrasyonun da zamana bağlı olarak değiştiğini göstermişlerdir. Avrupa ülkeleri arası ticaret eskiye nispeten arttığı ve bu sürecin devam edeceği örnek gösterilmiş, iş çevrimleri korelasyonunun ticari entegrasyona karşı içsel olduğu vurgulanmıştır. Bayoumi, Eichengreen ve Fatas (1996) gibi yazarlar, ticari entegrasyon sağlandıkça üretimde uzmanlaşmaya gidileceğini savunurken uzmanlaşmanın bir arz şoku karşısında, gelirin uluslararası korelasyonunu düşüreceğini savunmuşlardır. Bunlara karşın Frankel ve Rose (1998), ortak talep şokları ağırlıklı olarak kendini gösteriyorsa, ülkeler arası artan ticaretin iş çevrimleri korelasyonunu artıracaklarını savunmuşlardır (Frankel ve Rose, 1998: 1-2).

Frankel ve Rose (1998), sanayileşmiş ülkelerin otuz yıllık ikili ticaret ve iş çevrimlerinin verilerini kapsayan çalışmasında, ampirik analiz sonuçlarına göre artan ticari bağlantının ülkeler arası iş çevrimleri korelasyonunu artırdığı sonucuna varmışlardır.

Frankel ve Rose (1998), ikili ticaret yoğunluğu ile faaliyetlerin ülkeler arası ikili korelasyonu arasında yüksek bir pozitif ilişki bulmuşlardır. Ülkeler arası artan bütünleşmenin yüksek derecede uyum içeren dalgalanmalara neden olduğu ve birbiriyle yakın ticari ilişki içinde olan ülkelerin konjktürel dalgalanmaları arasındaki ilişkinin de yüksek olacağı sonucuna ulaşmışlardır (Çondur ve Evlinoğlu, 2007:207-208).

Frankel (1999) dışa açıklık ve gelir gibi OPA teorisi kriterlerinin içselliğini, söz konusu değişkenler arasındaki korelasyonun sabit olmaması aksine ülkelerin temel politikalarına bağlı olması ve dış faktörlere bağlı olarak değişebilmesi olarak tanımlamıştır. Bu şu anlama gelmektedir, parasal alana aday ülkeler şu anda OPA eğrisinin altında bulunsalar bile, katıldıktan sonra ticaret entegrasyonundaki ilerlemeler sonunda, gelir korelasyonu da artacak ve ülkeler OPA eğrisinin yukarısında sağa doğru kayacaklardır (Frankel, 1999: 23). Frankel (1999) OPA kriterlerinden, ekonominin dışa açıklığı ve ülkelerin gelirleri arasındaki korelasyonun diğer kriterlere göre, parasal birlik sürecinde sağlayacağı net kazançta öne çıktığını ifade etmiştir.



Şekil: 2.1. OPA Kriterlerinin İki Önemli Etkisi (Frankel, 1999: 14)

Şekilde 2.1'de OPA eğrisi ekonominin dışa açıklığı ve gelir korelasyonlarının birleşimini göstermektedir. Eğrinin sağ (yukarı) tarafında yer alan ülkeler için, ortak para alanından elde edilecek kazançların daha fazla olacağı belirtilmektedir. Eğrinin sol (aşağı) tarafında kalan ülkeler için ise para politikasının bağımsız olması halinde elde edilecek kazançların daha fazla olacağı ifade edilmektedir. Şekil 2.1'de başlangıçta OPA eğrisinin solunda bulunan ülkelerin AB gibi bir birlik oluşturmaları halinde, hem ticari entegrasyonun hem de gelir korelasyonunun arttığı görülmektedir. Bu durumda ülkeler sağ tarafa doğru hareket edeceklerdir. Eğer aynı ülkeler EPB'ye benzer bir birlik oluştururlarsa, ticari entegrasyonda ve gelir korelasyonunda artış sağlanacak ve söz konusu ülkeler OPA doğrusunun yukarısında bir yerde bulunacaklar ve ortak para politikasından daha fazla kazanç sağlayacaklardır. Bu durumda OPA teorisi kriterinin içsel olduğu söylenebilir. Bu durumda katılım öncesinde OPA kriterlerini sağlayamayan ülkeler dahi katılımdan sonra gerekli kriterleri sağlayabilirler.

### 2.3.2.6. Şoklar ve özellikleri

Şok, beklenmeyen bir zamanda aniden gelişen ve hemen önlem alınamayan karmaşık olayların tümüdür.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında parasal birliğe katılmak isteyen ülkelerde şokların benzerliği üzerine tartışmalar artmış ve birliğe katılacak ülkelerin bu şokların maliyetlerine katlanıp katlanmayacakları büyük önem arz etmiştir (Mongelli, 2002: 24).



Buiter'e göre (1995), OPA literatüründe, para alanını etkileyen şokların çoğu asimetrik, bölgesel ve ülke odaklıdır. Bu durum parasal alanın aleyhinedir. Fakat bu durumun geçerli şartları olan, nominal katılıkların bulunması durumunun vurgulanmadığına, nominal katılıkların olmadığı durumda, döviz kuru rejiminin ne olduğunun önemi kalmayacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca reel ve dış şoklarda nominal döviz kurunun esnekliğinin uyum sürecinde önemliyken, finansal şoklarda nominal döviz kurunun arzulanmadığını belirtmektedir. Buiter (1995)'e göre eğer ekonomide finansal şoklar hâkimse sabit döviz kuru rejiminin istikrar sağlamadaki başarısı daha kuvvetlidir.

Broz (2005), Berger, Jensen ve Schjelderup'ten (2001), faydalanarak simetrik şoklarla ilgili olarak, merkez ülkeden yayılan şokların ve küçük ülkenin kendi ekonomik yapısından kaynaklanan şokların, korelasyonunun negatif ilişkili olması halinde, sabit döviz kurları kullanılmasının ve para alanının oluşturulmasının kendi lehine olduğunu belirtmektedir. Şokların standart sapmalarındaki artış sadece korelasyonun negatif olması durumunda, sabit döviz kurunun aleyhine olacaktır (Broz, 2005: 67).

Parasal alana katılacak aday ülke ile parasal birliğin önemli üyeleri arasındaki şokların bağlantısı artıka, parasal bağımsızlıktan vazgeçmenin maliyeti de azalacaktır. Ülkeler arası şok ilişkisi artıka, birliğin ana ülkesi tarafından seçilen politikalar birliğin diğer ülkeleri için de yerinde olacaktır. Fakat burada önemli olan şokların korelasyonu değil, birliğe üye küçük ülkenin üretiminin, çıpa olarak seçilen ülkenin üretim oranı cinsinden ifade edilen varyansıdır. Bu varyans bir kısım üretim korelasyonuna, bir kısımda ülkelerin bireysel üretimlerinin varyanslarına bağlıdır. Örneğin küçük bir ülkenin üretim varyansının, ABD'nin üretimi ile yüksek derecede korelasyonu olabilir. Fakat küçük ülkenin üretim varyansı, ABD'den daha büyükse ABD'nin uygulayacağı para politikaları küçük ülke için uygun olmayabilir (Alesina vd. 2002: 7-8).

### **2.3.2.7. İş gücü piyasasındaki farklılıklar**

Mongelli (2002), ekonomide yaşanan şoklar benzer olmasına rağmen, parasal birliğe üye ülkelerdeki işgücü piyasalarında yer alan kurumların yapısal olarak farklı olmasından dolayı, üye ülkeler arasında ücret ve fiyat farklılıklarının olacağını belirtmektedir. De Grauwe (2003), Mongeli (2002), Broz (2005), Bruno ve Sachs'ten (1985) faydalanarak kurduğu teorisinde, üç çeşit iş piyasasının

bulduğunu belirtmiştir. Bu piyasalar, merkezi birliklerin kontrolü altındaki merkezleşmiş iş gücü piyasaları, orta derecede merkezleşmiş iş gücü piyasaları ve merkezleşmemiş iş gücü piyasalarıdır. De Grauwe (2003), merkezi birliklerin kontrolü altındaki ekonomilerde, herhangi bir arz şoku durumunda, nominal ücretlerin aşırı artışa neden olmayacağını çünkü birlikler yüksek ücret artışının yüksek enflasyona neden olacağını ve reel ücretlerin aynı kalmasına neden olacağını farkında olacaklarını ifade etmektedir. Aynı şekilde Calmfers ve Drifill (1988), merkezi olmayan ücret pazarlığının firma düzeyinde yürütüldüğü piyasalarda yüksek nominal ücretlerin, firmanın maliyetini artıracığını ve rekabet gücünü azaltacağını söylemektedirler. Bunda dolayı, birlikler işten çıkarmaların en az seviyede olması için nominal ücret artışlarına fazla gitmezler.

İşgücünün orta derecede merkezleşmesi durumunda ise sonuç bahsedilen diğer iki uç noktadan farklı olacaktır. İşgücünün orta derecede merkezleşmesi durumunda, birlik kendi başına atacağı adımlarla toplam enflasyon üzerindeki etkisinin düşük olacağını varsayar. Fakat diğer birliklerde aynı şekilde hareket ederlerse nominal ücretler yükselir, enflasyon artar ve reel ücretler değişmez. De Grauwe (2003)'e göre, bu durumda farklı iş gücü piyasalarına sahip ülkelerin ortak parasal birlik kurları maliyetli olacaktır (Mongelli, 2002: 13).

Tablo 2. 1. Optimum Para Alanları Temel Kriterleri (Broz, 2005: 72)

Değişkenler	Etki
İş Gücü Hareketliliği	İşgücü hareketliliği ne kadar fazla ise ortak para birimi alanı oluşturmak o kadar kolay olacaktır.
Ücret ve Fiyat Esnekliği	Ortak parasal alanda, ücret ve fiyat esnekliği varsa ortak para alanında asimetrik şokların üstesinden gelmek daha kolay olacaktır.
Ekonominin Dışa Açıklığı	Daha güçlü bir parasal alan için, dışa daha açık bir ekonomi
Ürün Çeşitlendirmesi	Ortak para alanı için, çok çeşitlendirilmiş bir ekonomi daha cazip
Ekonomik Büyüklük	Büyük ekonomiler için, esnek döviz kuru daha cezbedici
Enflasyon Benzerliği	Ülkeler arasında enflasyon farkı varsa, sabit kuru devam ettirmek zor olur.
Sermaye Hareketliliği	Sermaye hareketliliği yüksekse, sabit döviz kuru oranını korumak daha etkin olur (Ülkenin ortak para alanına katılması halinde)
Uluslararası Risk Paylaşımı	Parasal alanda bir ülkenin diğer ülkelerle risk paylaşımı söz konusu ise parasal alandaki diğer iktisadi faktörleri etkiler
Para Kullanım Kolaylığı	Parasal birliğe katılmak, para politikasının etkinliğini artırır, fakat bu etki dışa açık bir ekonominin maruz kaldığı parasal şoklardan daha az bir etkiye sahiptir.
Para Politikası Etkinliği	Para politikası etkin değilse, Merkez Bankası'nın bağımsız olmaması ekonomi için ciddi maliyetler yüklemeyiz.
Parasal Otoritenin Güvenilirliği	Parasal otorite enflasyonu düşürmek için gerekli kredibiliteye sahip değilse, sabit döviz kurunun nominal çıpa olarak kullanılması faydalı olacaktır.
İçsellik	Bir ülke parasal alana üye olma kriterlerini diğer ülkelere nazaran daha fazla sağlıyorsa konjonktür hareketliliği beklenenden daha fazla olacaktır.
Uzmanlaşma	Bir ülke parasal alana üye olma kriterlerini diğer ülkelere nazaran daha fazla sağlıyorsa, parasal alanda beklenen uzmanlaşma gerçekleşenden daha fazla olacaktır.
Benzer Şoklar	Birliğe üye olunmasıyla bağımsız para politikası izlenememektedir. Bu durum birlik içinde meydana gelen bir parasal şokun bağımlı ülkeyi etkilemesinden daha az etkiye sahiptir.
Finansal Şoklar	Bir ülke parasal şoka maruz kalırsa, sabit döviz kuruna sahip olması daha etkilidir/avantajlıdır.
Reel Şoklar	Herhangi bir ülke reel şoklara maruz kaldığında esnek döviz kurunu kullanması daha mantıklı olacaktır.
Nominal Dış Şoklar	Bir ülkenin nominal dışsal şoklara maruz kalması durumunda esnek döviz kuru daha etkili olacaktır.
İş Gücü Piyasası Kurumları	Eğer ülkeler farklı işgücü piyasası kurumlarına sahipse, parasal birlikte yaşanan şokların etkileri aynı yöntemlerle ayarlamak zorlaşacaktır.
İş Döngüsü Senkronizasyonu	Eğer ülkeler parasal birlikle uyumlu konjonktür teorilerine sahip olarak parasal birliği oluşturmuşlarsa, döviz kurunu parasal denge mekanizması olarak kullanmaların gerek kalmadığı için, esnek döviz kuru kullanmalarına gerek yoktur.
Etkin ticaret ortağı	Eğer bir ülke, ticaret yaptığı ortağı çoksa, aynı parasal alan içinde olması faydalı olacaktır.

### 2.3.3. Para Birliğinin Avantajları ve Dezavantajları

Tavlas (2004)'e göre ortak para birimi ticareti artıracaktır. Döviz kurundaki belirsizlik ithalat ve ihracat önünde bir engel oluşturmaktadır. İthalatçı açısından ithal edilecek malın fiyatındaki değişme yerel pazarda rekabet koşullarını etkileyecek ve mala olan talebi değiştirebilecektir. Stok oluşturmak gibi çözümler ise maliyeti artıracaktır. Benzer durum ihracat içinde geçerli olacaktır. Ortak para kullanma bu tür belirsizlikleri yok ederek ticareti artıracaktır (Tavlas, 2004: 92). Rose (2000) yaptığı çalışmada ortak paranın Euro bölgesinde ticareti önemli bir miktarda artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Ortak paranın bir diğer avantajı da bilgi ve takas maliyetini azaltmasıdır (Tavlas, 2004: 93). Bir tüketici veya üretici fiyat karşılaştırması yaparak fayda maksimizasyonu ve maliyet minimizasyonu yapar. Birçok ülkede değişik para birimleriyle satılan bir malın nerede en uygun fiyata temin edilebileceğini belirlemek güç olabilir. Halbuki tek bir para birinin kullanılması bilgi bulanıklığını azaltacaktır. Ayrıca bir para biriminden başka bir para birimine geçiş için verilen takas ücretine de gerek kalmayacaktır. Döviz bürosu ve banka çalışanlarından sağlanan tasarruf kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır.

Özellikle küçük ülkelerde para politikasına duyulan güven zayıf olabilir. İktisat literatüründe bahsedilen zaman tutarsızlığı problemi para otoritesinin söz verdiği gibi davranmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum merkez bankasına duyulan güveni azaltır ve uygulanan politikaları etkisizleştirir. Bir ülkenin kendi para otoritesini terk edip, ortak para alanının daha güvenilir para otoritesini benimsemesi uygulanacak olan politikaların başarısını artıracaktır (Tavlas, 2004: 94). Bu enflasyon, kur gibi risklerin azalmasına ve dolayısıyla risk priminin azalmasına neden olacaktır. Böylece iktisadi aktörler daha ucuz maliyetle kaynak kullanabilecektir.

Ortak para kullanımına geçilmesinin en büyük tehlikesi bağımsız para politikasının uygulanamayacak olmasıdır. Bölgeler, asimetrik şoklarla karşılaştıklarında ekonomik daralma yaşayan bölge genişlemeci para politikası izleyerek bu daralmadan çıkmayı amaçlayabilir. Fakat bağımsız para otoritesinin olmaması bölgeyi ortak para politikasına bağımlı hale getirmektedir.

Fakat bu argümana karşı kredibilitesi olmayan veya düşük olan bir merkez bankasının uygulayacağı politikaların faydadan çok zarar vereceği savı öne

sürülmektedir. Ayrıca Milton Friedman gibi liberal iktisatçılar her türlü aktif politikanın piyasaların işleyişine bir müdahale olduğu ve zarar vereceğini düşünmektedirler. Bir başka iddia da devalüasyonların çok sık kullanılmasının bu politikaları etkisizleştirdiğidir. Bir ülkenin kendisine ait para politikasının olmasında da gerek olmayabilir. Ortak para otoritesinde her ülke söz sahibi olduğuna göre ülkelerin kararlar üzerinde etkisi mutlaka olacaktır.

Mundell (1997: 11-12)'e göre ülkelerin parasal birliğe girme sebepleri şunlar olabilir:

1. Ülke eğer, ortak para alanı enflasyon oranına ulaşmak istiyorsa
2. Eğer bu ülke, birlik ülkeleriyle yaptığı ticarete işlem masraflarını azaltmak istiyorsa
3. Ülke eğer, kendi ulusal parasının basım vs. maliyetleri ortadan kaldırmak istiyorsa
4. Bu ülke, sabit döviz kuru ve hata parasal birlik ile daha işler hale gelebilecek satın alma gücüne dâhil olmak istiyorsa
5. Bu ülke, uygulayacağı politikalarda, beklentilerin belirleyeceği bir çıpa tercih etmek istiyorsa,
6. Bu ülke, mali ve parasal disiplinini güçlendirecek bir otomatik mekanizma kurmak istiyorsa,
7. Eğer ülke, dış şoklar karşısında uluslararası bir koruma mekanizmasına sahip olmak istiyorsa,
8. Eğer ülke, birlik içi sermaye piyasasında daha eşit ve üst bir konuma gelmek istiyorsa,
9. Eğer ülke, komşu ülke baskıları karşısında güçlü bir birliğe girmek istiyorsa,
10. Eğer ülke, birlik içinde enflasyon oranı düzeyinde belirleyici rol almak istiyorsa,
11. Ülke eğer, senyoraj ödemek istemiyor ve dolara rakip güçlü bir para birimine sahip olmak istiyorsa,
12. Eğer ülke, birlik vasıtasıyla birlik içinde söz sahibi olmak, dış ticaret politikasını iyileştirmek istiyorsa,
13. Bu ülke, uluslararası para sisteminin yeniden inşasında rol almak istiyorsa, parasal birliğe girmek isteyecektir.

Bir ülkenin parasal birliğe girmek istememesinin nedenleri Mundell (1997: 10-11)'e göre şunlar olabilir:

1. Bu ülke, parasal birliğin enflasyon oranından farklı bir enflasyon oranına sahip olmak istiyorsa,
2. Eğer ülke, döviz kuru politikasını, ücretleri artıracak veya düşürecek bir istihdam aracı olarak kullanmak istiyorsa,
3. Eğer bu ülke, büyük bir ülke ise, birlik üyesi küçük ülkenin kendi ülkesinin ölçek ekonomisinden faydalanmasını istememekte ya da ulusal makro-ekonomik politikasının daha karmaşık ve zor uygulanır olmasından korkmaktaysa,
4. Bu ülke, kamu harcamalarının finansmanında para arzını genişleterek enflasyon oranını kullanmak istiyorsa,
5. Bu ülke, büyük bir ülke iken, parasının uluslararası ödeme aracı olarak kullanılmasından elde ettiği senyoraj gelirinden mahrum olmak istemiyorsa,
6. Bu ülke, parasal birlikle beraber sabit döviz kuru rejimi altında Merkez Bankasının fiyat istikrarını sağlamak adına bağımsız politikalar izlemesinin engellenmesini istemiyorsa,
7. Eğer bu ülke, savaş anında parasal bağımsızlığını elinde tutmak ve enflasyon vergisi hakkını korumak istiyorsa,
8. Bu ülke, birliğe üye ülkelerin politik istikrarsızlığından etkilenmek istemiyorsa,
9. Eğer ülke, birliğin diğer fakir ülkelerinin yardım taleplerini ve birliğin bütçesini kullanma arzularını karşılamak istemiyorsa,
10. Eğer ülke, ortak para alanı anlaşmalarınca şart koşulacak ortak standartlar, işgücü ya da vergi düzenlemeleri vs. koşullara uymak istemektedir.
11. Bu ülke, milli bağımsızlığının simgesi olan bağımsız iradesini kullanma gücünü kaybetmek istemiyorsa, parasal birliğe girmek istemeyecektir.

## **2.4. AVRUPA PARA BİRLİĞİ**

Son dönemlerdeki en önemli parasal birlik oluşumu açısından Avrupa Para Birliği (EPB) önemli bir yere sahip olmuştur. Bu amaçla EPB'nin gerçekleşmesi için AB ülkelerinin ekonomik yapılarının ve hızlarının birbirine yakın olması gerekmektedir. Bu nedenle Maastricht Anlaşmasıyla çeşitli yakınlaşma kriterleri belirlenmiş ve bunlara uyulması için çeşitli tedbirler alınmıştır.

### 2.4.1. Avrupa Para Sisteminin Kuruluş Nedenleri

Günümüzde aktif bir şekilde para birliği oluşturma gayreti içerisinde olan ve bazı üye ülkeleriyle para birliği kuran oluşum Avrupa Birliği'dir.

İki dünya savaşı arası dönemde, yeniden altın standardına dönme girişiminin gerekli yapısal özelliklerin kaybolmasından dolayı başarısız olunması, 1929-1933 dönemi büyük dünya krizinin patlak vermesi ve neticede uluslararası ticaret; katı döviz kuru uygulamaları, yüksek gümrük tarifeleri, kambiyo kısıtlamaları vb. nedenlerle büyük yara almıştır.

Uluslararası ticareti yeniden canlandırmak için 1944 yılında Bretton Woods kasabasında yapılan uluslararası konferanslar neticesinde, Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur (Turan, 1980: 90). Bretton Woods anlaşması gereği, ülke paraları arası konvertibilite sağlanmasına çalışılmış ve döviz kurlarının belirlenen çerçevede dalgalanması serbest bırakılmıştır (Ekmekçiler, 2007: 368). Bretton Woods da oluşturulan yeni uluslararası para sistemine göre, üye ülkelerden sadece ABD altın standardına dönebilecek, diğer üye ülkeler ise kendi paraları ile dolar arasında sabit döviz kuru belirleyecek ve bunu belirli bir süre içinde IMF'ye bildireceklerdir (Savaş, 2010: 108). Bu uygulama 1971 yılına kadar bir sorun teşkil etmiyordu. Bu durum ABD'nin ülke dışında istediği zaman doları, sabit altın-dolar paritesinden altına çevirmeyi taahhüt etmesinden ve doların altın kadar güvenli bir uluslararası rezerv para olmasından geliyordu.

Bu durum Vietnam savaşının patlak vermesi ve piyasaya büyük miktarda dolar sürülmüş olması, ABD'de enflasyon oranının artış göstermesi ve bundan dolayı dolara güvenin azalması sonucu bazı ülkelerin ellerindeki dolar rezervlerini altına dönüştürme istekleri üzerine, 15 Ağustos 1971 tarihinde doların altına konvertibilitesi kaldırılmıştır (Ekmekçiler, 2007: 368). Yaşanan bu olumsuzluklar üzerine dolarda diğer ülke paraları gibi serbest dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu durumda AET, IMF tarafından öngörülen +/- 2.25'lik bandı muhafaza ederek, ülkelerin ikili kurları arasındaki dalgalanmaları daraltmalarını tavsiye etmiştir. Bu uygulamaya literatür de tüneldeki yılan olarak adlandırılmıştır. Ancak geçen sürede tüneldeki yılan da beklenen faydayı sağlayamamıştır. Tüm bu olaylar ve 1973 yılında meydana gelen petrol krizi ve bunun oluşturduğu enflasyonist baskı sonucu AET yeni arayışlar içine girmiştir. 1970'li yıllardaki bu olumsuz koşullar, üye ülkeler arasında koordinasyonun sağlanamaması ve Werner planının başarılı olarak uygulanmadığının değerlendirilmesi sonucunda, Komisyonca hazırlanan Marjolin

Raporu'ndan sonra, 1977 yılında komisyon başkanının önerisi ile başlayan çalışmalar, 13 Mart 1979 tarihinde Avrupa Para Sistemi'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

#### **2.4.2. Avrupa Para Sistemi Süreci**

Avrupa Topluluğunda Ekonomik ve Parasal Birlik, 1959 yılında Jean Monnet başkanlığında toplanan Birleşik Avrupa için Eylem Komitesi tarafından hazırlanan raporla başlamış, son olarak Haziran 1989 yılında kabul edilen Delors raporuyla ana çerçevesi belirlenmiştir. Daha sonra 1 Kasım 1993 tarihinde Maastricht Anlaşması'nın yapılmasıyla EPB gerçekleştirme aşamasına geçmiştir.

Avrupa'da Parasal Birlik kurma düşüncesi sistematik olarak 1960'lı yıllarda Schuman Planı uygulamaya geçirilip, gümrük birliğinin planlanan süreden önce tamamlanması ve ortak tarım politikasının başarısı üzerine tekrar gündeme gelmiştir (Karlık ve Tonus, 1998: 265). Bu konudaki ilk ciddi teşebbüs 1969 yılında La Haye Zirvesi'nde yapılmıştır. Zirve sonunda zirveye katılan ülkelerin hükümet veya devlet başkanları, siyasi istek var olduğu sürece topluluk içerisinde, aşamalı olarak bir ekonomik ve parasal birlik gerçekleştirme konusunda görüş birliğine varmışlardır. EPB'ye yönelik olarak hazırlanan Werner Raporu ile süregelen gelişmeler, 1972 yılında Paris Zirvesinde üye ülkelerin EPB'ye ulaşma yolundaki politik istekleri somut bir aşamaya ulaşmıştır. Bu aşamaya gelinmesinde ABD'nin altın konvertibilitesine son vermesi ve Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi büyük pay sahibidir.

28-29 Haziran 1988 tarihinde toplanan Hannover Zirvesi'nde, toplulukta aşamalı olarak bir ekonomik ve parasal birlik oluşturulması hedefi benimsenmiş, bu amaç doğrultusunda Zirve bir çalışma komitesine görev vermiştir. Komite 9 ay süren çalışmalarının sonucunda Avrupa Topluluğu'nda ekonomik ve parasal birlik raporu olarak bilinen Delors Raporunu yayınlamıştır. Bu rapor, 27-28 Haziran 1989'da Madrid'te yapılacak topluluk Zirvesinde görüşülmek amacıyla 17 Nisan 1989'da zirvenin sekreteryasına iletilmiştir. 1970 yılında hazırlanan Werner Raporu'ndan sonra, Delors Raporu Avrupa'da ekonomik ve parasal birliğine yönelik ikinci önemli girişimdir. Delors Raporu 26-27 Haziran 1989 Madrid Zirvesi'nde görüşülerek onaylanmıştır.

Delors Raporu EPB'nin üç aşamada gerçekleşmesini öngörmüştür. 1 Ocak 1990'da başlayacak olan birinci aşamada, para ve bütçe konularındaki iradi



düzenlemeler sermaye hareketlerinin liberalizasyon sağlanacaktır. İkinci aşamada, kesin bir tarih olmamakla beraber, Avrupa Enstitüsü'nün (APE) kurulması amaçlanmıştır. APE her ülkenin merkez bankasının temsil edildiği bir kurum olacak ve para politikasını koordine etmekle yükümlü olacak ve ortak politika yapmakla görevli olacaktır. Avrupa Merkez Bankası kurulana kadar ulusal para politikaları devam edecektir. Son adım olan üçüncü aşamada ise, ikinci aşamada ulusal paraların dönüşüm oranları geri dönülmez bir biçimde sabitlenecektir. Bu uygulama tek para için önemli bir adımdır (Tonus, 2000: 85).

8-9 Aralık 1989 tarihinde toplanan Strasbourg Zirvesi'nde, İngiltere'nin karşı çıkmasına rağmen toplanmış ve Ekonomik ve Parasal Birliğin ikinci ve üçüncü aşamalarına geçişle ilgili hazırlıkları gerçekleştirecek Hükümetlerarası Konferans'ın 14-15 Aralık 1990 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.

Komisyon Madrid ve Strasbourg Zirve'lerinden sonra, EPB'in Ekonomik Temelleri ile fayda maliyet analizine ilişkin raporunu 20 Mart 1990 tarihinde ekonomi ve maliye bakanları konseyine sunmuştur. Sunulan raporda topluluğun ekonomi politikasının temel hedefleri, fiyat istikrarı içinde büyüme, yüksek seviyede istihdam sağlama ile ödemeler dengesini gerçekleştirmektir (Karluk ve Tonus, 1998: 267).

Topluluk, Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi, 12 Mart 1990 tarihli toplantısında, EPB'nin gerçekleştirilmesine yönelik iki önemli karar almıştır. Bu kararlar üye ülkelerin ekonomi politikaları ve sonuçlarının aşamalı olarak yaygınlaştırılmasının sağlanması ile merkez bankaları arasındaki işbirliğinin artırılmasıdır.

25-26 Haziran 1990 tarihleri arasında Dublince yapılan Avrupa Topluluğu (AT) Konseyi toplantısında, AT'de ekonomik ve parasal birlikle beraber siyasi birlik kurulmasını da görüşecek hükümetler arası konferansın, 14-15 Aralık 1990 tarihleri arasında gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu konferans'ta topluluk kurumlarının daha etkin çalışmasını sağlama, organlara daha fazla yetki verme, topluluğun demokratik meşruluğunu artırma ve topluluk seviyesinde bir güvenlik ve dış politika oluşturma konularının görüşülmesi kabul edilmiştir.

Ekonomik ve parasal birlik 9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde toplanan AT Zirvesi'nde üzerinde anlaşılan Avrupa Birliği Anlaşmasının daha sonra Edinburg Zirvesi'nde yeniden ele alınıp düzenlenen

metnin, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmesiyle gerçekleşme aşamasına girmiştir.

### 2.4.3. Maastricht Kriterleri

Avrupa Para Birliği'nin son aşamasına geçişten önce, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin, ekonomik ve parasal birliğe katılabilmek için, ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilmesi ve ekonomilerinin birbirine yaklaştırılması amacıyla bazı makroekonomik yaklaşma kriterleri (Maastricht Kriterleri) belirlenmiştir (Karluk ve Tonus, 1998: 273).

7 Şubat 1992 tarihinde Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanarak 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması'nda (Maastricht Antlaşması) ekonomik ve parasal birliğinde (EPB) izlenecek ekonomik ve parasal adımlar ve bu adımların gerektirdiği değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle EPB'nin gerçekleştirilmesi için üye ülkelerin ekonomilerindeki farklılıkların ortadan kaldırılabilmesi için bazı makro değişkenler belirlenmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. Söz konusu kriterler (Dilekli ve Yeşilkaya, 2002: 1-4)'e göre şunlardır:

- Parasal birliğe üye ülkeler arasında fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir. (*Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma, m. 121( 1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol, m. 1*)
- Birliğe üye ülkelerin normal şartlar altında, kamu açıklarının GSYİH'ya oranı %3'ü geçmemelidir. (*Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma, m. 121( 1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Kriterlere İlişkin Protokol, m. 2; Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol*)
- Üye devletlerin kamu borçlarının GSYH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir. (*Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma, m. 121( 1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Kriterlere İlişkin Protokol, m. 2; Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol*)
- Üye ülkelerde 12 aylık dönem süresince uygulanan uzun vadeli faiz oranı fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla geçmemelidir. (*Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma, m. 121( 1);*

*Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Kriterlere İlişkin Protokol, m. 4)*

- Son iki yıl itibariyle, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır. ( *Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma, m. 121( 1); Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Kriterlere İlişkin Protokol, m.3)*

Maastricht Antlaşması ile birlikte getirilen kriterlerde, üye ülkelerin merkez bankalarının bağımsızlığına da vurgu yapılmıştır. Avrupa Merkez Bankaları ve birliğe üye ülkelerin ulusal merkez bankalarının karar organlarında görev yapan kişilerin, Maastricht Antlaşması ve Avrupa Merkez Bankaları Statüsü tarafından kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirirken topluluk kurum ve organlarından ve üye devletlerin hükümetlerinden talimat almayacakları belirtilmiştir. Avrupa Birliği'ne üye ülke, hükümetlerinin bu ilkeye riayet etmeleri, Avrupa Merkez Bankasının ve ulusal bankalarının karar organlarının görevlerini yerine getirirken etkileme girişiminde bulunmamaları hükmüne yer verilmiştir.

Maastricht Anlaşması'yla beraber, ortak para birimi kabulünün yanında Avrupa vatandaşlığı, ortak dış güvenlik politikası, adalet ve içişleri alanında işbirliğine ilişkin düzenlemelerle gelecekteki Avrupa Birleşik Devletleri'nin temelleri atılmıştır. Ancak Avrupa Merkez Bankası ile temsil olunan parasal güç ile birliğin iktisadi ve politik gücü arasında olması gereken dengenin olmaması bütünleşmenin ilerlemesini tehlikeye sokacak gibi gözükmemektedir (Yıldız, 2003: 8).

Avrupa Birliği, Maastricht Anlaşması'yla sadece fiyat istikrarına yönelik olarak parasal birliği tercih etmiştir. Bu tercih para politikalarında merkezileşmeyi öngörmektedir. Fakat maliye politikasında aynı şey öngörülmemiştir ve maliye politikası ülkelerin tercihinine bırakılmıştır. Ancak ekonomik ve parasal birliğin iyi işlemesi sadece maliye politikalarının eşgüdümüne bağlı değil, merkezi para politikası ile ulusal maliye politikalarının uygun bileşiminin sağlanmasıyla mümkündür. Maastricht Anlaşması, söz konusu bileşimi sağlamaktan uzaktır (Yıldız, 2003: 9).

## **2.5. OPTİMUM PARA ALANLARI İLE İLGİLİ YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR**

Yapılan çeşitli ampirik çalışmalar, hangi ülkelerin OPA kuramında belirlenen kriterleri sağlayıp parasal birlik kurabileceği, ekonometrik yöntemler

kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Avrupa Parasal Birliği'nin yeni ortaya çıkan bir birlik olması, yapılan ampirik çalışmaların çoğunluğunun Avrupa entegrasyonu ile ilgili olması ve yazarların çoğunluğunun uygulama alanı olarak Avrupa Parasal Birliği'ni kullanması OPA ile ilgili çalışmaların bu yönde yapılmasına neden olmuştur. Kuramda bahsedilen kriterlere (özelliklere) bağlı olarak yapılan ampirik çalışmalar incelenecek ve Türkiye ile ilgili yapılmış çalışmalara da yer verilecektir.

### **2.5.1. Dışa Açıklıkla İlgili Ampirik Literatür**

Mundell'in (1961) faktör hareketliliğiyle ilgili çalışmasını takiben McKinnon (1963), ekonominin büyüklüğü ve dışa açıklık derecesinin endüstriler arası üretim kaymalarını kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Bundan dolayı Mundell'in faktör hareketliliğinin bu faktörle birlikte anılması üzerine vurgu yapmıştır. McKinnon (1963), ülkelerin dışa açıklık derecesi arttıkça sabit döviz kurundan daha fazla faydalanacakları hipotezini kurmuştur (Yanar, 2008: 56). Bunlara ek olarak, ekonomilerin dışa açıklık derecesi arttıkça, talep şoklarından kaynaklanan mal miktarı dalgalanmalarının ülkeler arası dengesizliği azaltacağını vurgulamıştır.

Konuyla ilgili Samsar (2003) çalışmasında yer verdiği Bofinger (1994), Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerin (Belçika, Danimarka Fransa, Yunanistan, İngiltere, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya) 1991 yılı ekonomik açıklıklarını hesaplamıştır. Elde ettiği sonuçlar Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerin birçoğunun yüksek bir ekonomik açıklığa sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Frankel ve Rose (1997), daha fazla entegrasyon daha fazla ticaret doğurur ve daha fazla uluslararası ticaret, daha yüksek korelasyon içeren konjonktürel dalgalanmalara sebep olur yönünde bir hipotez geliştirmişlerdir. Bu hipotezlerini test etmek üzere yirmi tane endüstrilemiş ülke için ikili ticaret ve nominal gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenlerini yıllık panel veriler şeklinde kullanmışlardır. Bu yıllık veriler 1959 ve 1993 yılları arasını kapsamaktadır. Daha sonra ekonometrik model oluşturmuşlar ve ortalama ikili ticaret yoğunluğunun eğimi olan pozitif  $\beta$  katsayısının işareti ve büyüklüğü ile ilgilenmişlerdir. Eğimin katsayısı olan  $\beta$ 'nin ülkeler arası ticari ilişkileri yoğun beklediklerinden dolayı pozitif olacağını beklemişlerdir. Yazarlar sonuç olarak, ikili ticaret yoğunluğu derecesi ile faaliyetlerinin ülkeler arası ikili korelasyonu arasında güçlü pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Tarihsel olarak, giderek artan ülkeler arası entegrasyonun, yüksek uyum içeren dalgalanmalara sebep

olduğu ve dolayısıyla birbirleriyle yakın ticaret bağı olan ülkelerin konjonktürel dalgalanmaları arasındaki korelasyonun da daha yüksek olacağı sonucuna varmışlardır.

Yuen (2000), Bayoumi ve Eichengreen'in (1994) çalışmasından hareketle VAR yöntemi kullanarak Doğu Asya ülkelerinin (Japonya, Kuzey Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur, Filipinler, Tayland, Çin, Endonezya, Malezya, Avustralya ve Yeni Zelanda) geçici ve kalıcı şoklara verdiği tepkilere bakarak optimal para alanı oluşturup oluşturulamayacağını test etmiştir. Optimal Para Alanı teorisi kriterlerinden bir diğeri olan ülkelerin ekonomik açıklıklarını içeren bir başka analiz ile Doğu Asya ülkelerinden dokuzunun (Çin, Hong Kong, Endonezya, Japonya, Kuzey Kore, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland) ekonomik açıklıklarını inceleyerek optimal para alanı oluşturup oluşturamayacaklarını incelemiştir. Yuen (2000), "bir ülke yüksek bir ekonomik açıklığa sahipse o zaman ticarete konu olan malların iç piyasada tüketiminin ağırlığı fazladır ve ana ticaret ortakları ile sabit döviz kuru uygulaması o ülke için oldukça kazançlı olur" demiştir. Yaptığı hesaplama sonucu, Singapur ve Hong Kong'un diğer Doğu Asya ülkelere göre daha yüksek bir ekonomik açıklığa sahip olduğunu bulmuş ve eğer Singapur ve Hong Kong ana ticaret ortakları ile bir para alanı oluştururlarsa kârlı çıkacakları sonucuna varmıştır.

Mkenda (2001), Doğu Afrika Topluluğu'nun (Kenya, Tanzanya ve Uganda) optimal para alanı oluşturup oluşturmadığını araştırmıştır. Ekonomik açıklığı test etmek üzere, her ülke için, ülkelerin bölge içi ticaretlerinin gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki paylarını ve toplam ticaretin gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki paylarını hesaplamıştır. Değişkenleri 1991 ve 1999 yılları arasını kapsayacak şekilde seçmiştir.

Elde edilen bulgulara göre her bir ülkenin bölge içi ticaretinin gayrisafi yurtiçi hasılası içindeki payları, Doğu Afrika Topluluğu içindeki ticaret hacminin az olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak ülkelerin birbirleriyle olan ekonomik açıklıkları düşük çıkmıştır. Yazar ayrıca toplam ticaretin gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payını kullanarak Doğu Afrika Topluluğu'nun tüm dünya ile olan ekonomik açıklığına bakmış, Kenya'nın Tanzanya ve Uganda'ya göre daha fazla ekonomik açıklığa sahip olduğu sonucuna varmıştır. Doğu Afrika Topluluğu'nun henüz para birliği oluşturmaya hazır olmadığı ve optimal para alanı teorisinin kriterlerinden sadece birisi olan ekonomik açıklık kriterine bakarak Doğu Afrika Topluluğu'nun optimal para alanı olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Stanoeva (2002), Optimal Para Alanı teorisi çerçevesinde on Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latviya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya) için ülke ekonomik büyüklüklerini ve ekonomik açıklıklarını hesaplamıştır. Ülke ekonomik büyüklüğü ile ekonomik açıklık arasında ters yönlü bir ilişki bulmuştur. Çalışmasında ülke verilerinin zaman dilimleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Yazar, Estonya, Slovenya ve Slovakya'nın diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine göre daha yüksek bir ekonomik açıklığa sahip olduğunu bulmuş ve bunu da Baltık ülkelerinin İsveç ile olan ticari ilişkilerine dayandırmıştır.

Konuyla ilgili AB, Amerika ve Japonya'yı karşılaştırıldığında AB'nin diğer iki ülkeye göre dışa daha açık olduğu görülmektedir.

Tablo 2. 2. Ülkelerin Dışa Açıklık Dereceleri (2005)

Ülkeler	İhracat Milyon (\$)	İthalat Milyon (\$)	GDP Milyon	Dışa Açıklık Oranı (%)
Avusturya	123.987	126.179	304.526	82
Belçika	334.298	318.658	364.735	179
Finlandiya	66.016	58.999	193.175	64
Fransa	460.157	497.853	2.110.185	45
Almanya	969.858	773.804	2.781.900	62
Yunanistan	17.044	53.965	213.697	33
İrlanda	109.853	68.007	196.387	90
İtalya	367.200	379.772	1.723.044	43
Lüksemburg	18.390	21.708	33.778	118
Hollanda	402.407	359.055	594.755	128
Portekiz	38.133	61.126	173.085	57
İspanya	187.182	278.825	1.123.690	41
Amerika	904.383	1.732.348	12.455.067	21
Japonya	594.905	514.922	4.505.911	24
Rusya	243.569	125.303	763.719	48
Türkiye	73.414	116.553	363.299	52

Kaynak: (International Trade Statistics-2006; Worldbank: <http://devdata.worldbank.org/data-query/>)

Tablo 2.2 incelendiğinde Euro alanında ekonominin dışa açıklık seviyesi hem Amerika'dan hem de Japonya'dan daha yüksek yüksektir. Euro alanında ekonominin dışa açıklık seviyesi ortalama %78 civarı, ABD'de %21 ve Japonya'da %24'tür. Bu durumda herhangi bir dış şok halinde Euro alanı daha az etkilenecektir. Bu durumda Euro alanı, OPA'nın kriterlerinden olan ekonominin dışa açıklığı ölçütünü sağlamaktadır.

Bu çalışmalardan çıkan sonuç, OPA'nın ölçütlerinden olan ekonominin dışa açıklığı kriterine göre ekonomiler dışa açıksa parasal birlik kurabilirler. Ayrıca dışa

açık ekonomilerin kendi aralarında sabit döviz kurunu seçmeleri gerektiği ve daha uygun olacağı belirtilmiştir (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 212).

### 2.5.2. Üretim Faktörleri Hareketliliği

Üretim faktörleri kriterinde de bahsedildiği gibi, ülkeler asimetrik bir şok durumunda bölgeler ya da ülkeler arası faktör mobilitesi döviz kuru esnekliğinin eksikliğini giderici etki gösterir. Avrupa Para Birliği'nin (EPB) ilk aşamalarında Avrupa'da faktör mobilitesinin fazla olmadığı düşüncesi mevcuttur (Lafrance, 1999: 9). Birçok çalışmadan elde edilen sonuçlara göre ABD'deki faktör mobilitesi Avrupa'ya göre üç kat daha fazladır.

Eichengreen (1993) Avrupa iş gücü piyasasını EPB açısından analiz etmiştir. Analiz üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada İngiltere, İtalya ve ABD'deki iş gücü piyasalarına şokların etkisine bakılmış ve analiz sonuçlarına göre İngiltere ve İtalya'da bölgesel sorunların olduğu görülmüş ve bu durum ABD ile kıyas için kullanılmıştır. İkinci aşamada, üç ülkenin göçe verdiği tepki incelenmiştir. Branson ve Love (1988) tarafından geliştirilen modelde göç değişkeni kullanılarak bölgesel işsizlik ve ulusal işsizlik oranları, reel döviz kuru ve reel enerji fiyatları üzerinden tahmin edilmiştir. Daha sonra şoklara verilen bölgesel tepkilerin ortak açıklayıcı değişkenlere yayılımı analiz edilmiştir. Analizin son aşamasında da bölgesel iş gücü piyasasında dengenin ne kadar erken sağlandığı analiz edilmeye çalışılmıştır (Kılınç, 2008: 43-44).

Eichengreen'in (1993) elde ettiği sonuçlara göre baz alınan üç ülkede de şokların bölgesel işgücü piyasalarına dağılımı yakındır. Bölgesel işsizliğin ulusal işsizlikteki değişmeye hassasiyeti ABD'de İngiltere'ye göre daha düşük ve İngiltere'de de İtalya'ya göre daha düşük, fakat farklar çok azdır. Bölgesel işsizliğin milli döviz kuruna olan tepki değişkenliği ise ABD ve İtalya'da aynıken İngiltere'de daha azdır. Eichengreen (1993) bu sonuçlara göre iş gücü piyasasındaki şokların İtalya ve İngiltere'de ABD'ye göre daha asimetrik özellik taşıdığı tezinin anlamlı olmadığı sonucunu verdiğini söylemektedir (Kılınç, 2008: 43-44).

Analizin ikinci aşamasında bölgesel işgücü piyasasındaki dengesizlik olması halinde göçe verilen tepkiler ABD'de İngiltere ve İtalya'ya göre daha fazla görülmektedir. Eichengreen (1993), göstergeler tam net olmasa da bölgesel şoklardan ileri gelen işsizlik farklarının giderilmesinde görelî ücret uyumunda çalışma

dinlenme seçimi, bölgeler arası kapital akışı ve hükümet transferleri vb. mekanizmaların önemli rol oynayacağını savunmaktadır (Kılınç, 2008: 43-44).

Obstfeld ve Peri (1998) VAR analizini kullanarak bölgesel şokları ve bu şokların iş gücü piyasasına muhtemel etkilerini bulmaya çalışmışlardır. Analiz sonuçlarına göre Kuzey Amerika'daki uyum hızı Avrupa'dan daha yüksek çıkmıştır. Şoklardan sonra ABD'de ve Kanada'da istihdam oranlarının eski denge noktasına gelmesi ortalama olarak beş yıl sürerken Avrupa'da bu süre yedi yıla kadar çıkabilmektedir (Kılınç, 2008: 43-44).

Fidrmuc (2002) iş gücü piyasasında uyum sağlamada, göçün oynadığı rolün etkisinin az olduğunu belirtmiş, göçün bölgeler arası ücret farklılıklarına verdiği tepkinin daha yüksek olacağını belirtmiştir. Fakat işsizlik durumunda verilecek tepkinin daha düşük olacağını belirtmiştir (Fidrmuc, 2002). Eski komünist Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Güney Avrupa ülkeleri kıyaslandığında, bölgesel göç hareketlerinin Güney Avrupa ülkelerinde bölgesel ahenk sağlamada çok daha etkin olduğunu gözlemlemiştir (Kılınç, 2008: 45).

Günümüzde EPB'ye baktığımızda emek ve sermaye serbestçe hareket edebilmektedir. Fakat emek kendine özgü nedenlerden ötürü, birlik içinde yüksek mobiliteye sahip değildir. Birlik içinde kişi hakları güvence altına alınmasına rağmen kişiler sosyal, kültürel vs. nedenlerden birliğin diğer ülkelerinden birine göç etmekte zorlanmaktadır. Buna karşın sermaye mobilitesi birlik içinde yüksektir. AB'de emek mobilitésinin düşük olmasının nedeni olarak başta dil sorunu başı çekmektedir. Bunun yanında vergi, sağlık sistemindeki farklılıklar, birlik genelinde istihdam ayarlama eksikliği, işgücü niteliklerinin diğer ülkelerde tanınmasına ilişkin çabanın olmayışı Avrupalı işçilerin diğer ülkelerde çalışmasına engel unsurlar arasında sayılabilir (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 209-210).

Bazı kaynaklar ABD ile AB arasında benzerlik kurarak ve özellikle emeğin birlik içindeki hareketliliğini dikkate alıp eyalet sisteminden söz etmektedir. Ancak Amerikan eyaletleri arasında politik faktörler bir yana, dil, din, kültür ve yaşam tarzları yönünden önemli bir fark bulunmamaktadır. Diğer taraftan ABD'de eyaletler belli üretim dallarında önemli ölçüde uzmanlaşmıştır. Böyle bir yapılaşmayı ne Avrupa Birliği'nde ne de birliğe aday ülkeler arsında görmek mümkün değildir (Yüceol, 2004: 5). AB üretim faktörleri hareketliliği ölçütü açısından gerekli düzenlemeleri yapmasına rağmen emek mobilitésini tam olarak gerçekleştirememiştir.



Tablo 2. 3. Bazı Ülkelerde Bölgesel İşgücü Hareketliliği

Ülke	Toplam Nüfusun %'si
İspanya	0,4
İtalya	0,5
İngiltere	1,1
Almanya	1,1
Fransa	1,1
ABD	2,8

Kaynak: (Aygören, 2005: 99)

Tablo 2.3' e bakıldığı zaman AB'nde emek mobilitesinin çok düşük olduğu görülmektedir. Toplam nüfusun sadece %1'lik kısmı kendi ülkesi dışında çalışmaktadır. AB, üretim faktörleri kriteri açısından gerekli düzenlemeleri yapmasına rağmen emek hareketliliği istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Fakat iş gücü mobilitesi kısa sürede çözülecek bir konu değildir. Sorunun çözülebilmesi için daha kapsamlı düzenlemelere ve zamana ihtiyaç vardır. Birliğin politik yönden bütünleşmesi bu durumu hızlandırıcı etki yapabilir.

Günümüzde optimum para alanı olmayı başaramayan AB orta ve uzun vadede emek mobilitesinde bir artış sağlayabilir. Mundell'in yaklaşımına göre, AB'nde emek mobilitesi tam anlamıyla gerçekleşmemiştir (Çondur ve Evlinoğlu, 2007: 211).

### 2.5.3. Enflasyon Oranlarındaki Benzerlik

Haberler (1970) ve Fleming (1971) enflasyon oranları benzerliğini parasal birliğin bir ölçütü olarak öne sürmüşlerdir. Willet ve Tower (1970), optimum para alanı oluşturulmasının, ülkelerin enflasyon ve işsizlik durumunda gösterecekleri tepkilerin benzerliğine dikkat çekmişler ve bu ortak hareketin olmaması durumunda ülkelerin bir ortaklığa gidemeyeceklerini öne sürmüşlerdir (Çondur ve Evlinoğlu, 2007: 215). Bu nedenle enflasyon oranlarının mümkün olduğu kadar birbirine yakın olması gerekir. Enflasyon oranlarının birbirine yakın olması söz konusu birlikte uygulanacak ortak politikaların benzer sonuçlar vermesini sağlayacaktır.

Enflasyon oranları, tüm endüstrileşmiş ülkelerde son 15-20 yıllık sürede farklı hızlarda da olsa düşmüştür. Özellikle Euro bölgesindeki ülkelerde, enflasyon oranlarındaki farklar dar bantlar arasında kalmıştır (Mongelli, 2002: 22).

Engels ve Rogers (1996), satın alma gücü paritesi ve tek fiyat kanunundan sapmaların belirleyicilerini bulmak için bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yazarlara göre ülkeler ve ülkelerin kendi şehirleri arasında mal fiyatlarında hareketlilikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, 14'ü ABD'de, 9'u Kanada'da

bulunan bölgelerde belirlenen fiyatlar arasındaki farklılıklara, bölgeler arası uzaklık ve ülkeler arası ulusal sınırlar neden olmaktadır. Bu durumda, göreceli fiyat değişkenliği ülkelerin kendi içerisinde bölgeler arası uzaklığa göre değişmektedir. Ayrıca ABD ve Kanada arasındaki fiyat farklılığı, ülkelerdeki bölgeler arasındaki fiyat farklılığından daha fazladır. Çalışmaya göre ABD ve Kanada arasında ülkeler arası sınırdan kaynaklanan fiyat farklılığı, ülkelerin kendi içinde, aralarında 75.000 mil bulunan iki bölge arasındaki fiyat farklılığına eşittir.

Beck ve Weber (2001) Avrupa'da satın alma gücü paritesi ve tek fiyat kanunundaki başarısızlık derecesini ölçmek için bir araştırma yapmışlardır. Kullanılan veriler hem toplulaştırılmış hem de toplulaştırılmamış TÜFE olarak alınmıştır. Almanya'yı doğu-batı olarak ikiye ayırmış verilerin 9'u Batı Almanya 6'sı Doğu Almanya, 20'si Avusturya, 5'i Finlandiya, 20'si İtalya, 18'i İspanya, 7'si Portekiz ve 4'ü de İsviçre şehirlerinden olmak üzere farklı bölgelerden toplanmıştır. Yazarlar bu çalışmada parasal birlikler kurulduktan sonra ortaya çıkan etkileri bulmaya çalışmışlardır. Bu sebeple Doğu ve Batı Almanya ile EPB'nin entegrasyon sürecini ele almışlardır. Tahmin edilen regresyon denkleminde şehirler arasındaki reel döviz kurunun logaritmasının değişimindeki varyans, bağımlı değişken iken açıklayıcı değişken olarak uzaklık ve kukla değişkeni kullanılmıştır.

Beck ve Weber (2001), nominal döviz kurundaki dalgalanmalar önlendiği zaman, ulusal sınırlar arasında fiyat dalgalanmalarının önemli derecede düşeceği ve ekonomik entegrasyonun hızlanacağı sonucunu çıkarmışlardır. Fakat, yazarlara göre ortak para biriminin kullanılması, uzun vadede dahi ülkeler arasındaki fiyat dalgalanmalarını tam olarak engelleyemez. Almanya'nın birleşme sürecinde ve EPB'nin ilk zamanlarında görülen şey, ülkeler arasındaki fiyatların birbirine yaklaşmasının hızla gerçekleştiğidir. EPB'nin ilk yıllarında, ülkeler arasındaki fiyat düzeyleri yaklaşmış %80-%90 arasında fiyatlardaki dağılım ortadan kalkmıştır. Fakat AB'de bölgeler arasındaki fiyat kararsızlığı/oynaklığı önemli ölçüde azalsa da tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Çalışmanın sonucunda, Avrupa'da ortak para politikasının getirdiği fiyat şeffaflığına rağmen, piyasaların halen bölünmüş olduğu ve fiyat farklılaşması uygulamasının devam ettiği belirtilmiştir.

AB'nin enflasyon oranları benzerliği ölçütüne ne kadar uyum sağladığı aşağıdaki tabloda daha net olarak görülebilir.

Tablo 2. 4.EPB Ülkelerinin Yıllık Ortalama Enflasyon Oranları (HICP)

Ülkeler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avusturya	1,2	0,8	0,5	2,0	2,3	1,7	1,3	2,3	2,1
Belçika	1,5	0,9	1,1	2,7	2,4	1,6	1,5	1,9	2,5
Finlandiya	1,2	1,4	1,3	3,0	2,7	2,0	1,3	0,1	0,8
Fransa	1,3	0,7	0,6	1,8	1,8	1,9	2,2	2,3	1,9
Almanya	0,2	0,6	0,6	1,4	1,9	1,3	1,0	1,8	1,9
Yunanistan	5,4	4,5	2,1	2,9	3,7	3,9	3,4	3,0	3,5
İrlanda	1,2	2,1	2,5	5,3	4,0	4,7	4,0	2,3	2,2
İtalya	1,9	2,0	1,7	2,6	2,3	2,6	2,8	2,3	2,2
Lüksemburg	1,4	1,0	1,0	3,8	2,4	2,1	2,5	3,2	3,8
Hollanda	1,9	1,8	2,0	2,3	5,1	3,9	2,2	1,4	1,5
Portekiz	1,9	2,2	2,2	2,8	4,4	3,7	3,3	2,5	2,1
İspanya	1,9	1,8	2,2	3,5	2,8	3,6	3,1	3,1	3,4

Kaynak: % (Rossi, 2004: 959 ; ECB Statistics Pocket Book 2006: 36)

Tablo 2.4'te görüldüğü gibi, 1997 yılında en düşük enflasyona sahip Almanya ile en yüksek enflasyona sahip Yunanistan arasındaki fark 5,2 iken bu fark 2005 yılında 1,6'ya düşmüştür. Aynı zamanda 2005 yılına doğru gelindikçe, EPB'ye üye ülkelerin tamamında enflasyon oranı farkı azalmakta ve birbirine yaklaşmaktadır. Bu açıdan duruma bakıldığında EPB, enflasyon oranları benzerliği ölçütünü sağlamış durumdadır. AB Merkez Bankası kurulduktan sonra enflasyon oranları farkı ilerleyen zamanda daha da birbirine yaklaşacaktır.

Avrupa Para Birliği'nin optimum bir para alanı olup olmadığı veya OPA'nın ölçütlerini ne kadar yerine getirdiğine bakıldığında Avrupa Birliği, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı için gerekli hukuki düzenlemeleri yapmıştır. Bu düzenlemeler neticesinde sermaye hareketliliği hızlanmıştır. Ancak emek konusunda aynı durumu söylemek mümkün değildir. Bunun nedeni de daha önce bahsedildiği gibi dil, kültür vb. faktörlerdir.

EPB üyesi ülkeler de değişik üretim kapasitesine ve ürün çeşitliliğine sahiptir. Bu açıdan bakıldığında EPB'de ürün çeşitliliği yüksektir denilebilir. Finansal bütünleşme açısından bakıldığında, piyasaların içiçeliği sağlanmaya çalışılmıştır. Tek Pazar oluşturulmuş ve bu pazarın aksayan yönleri zaman içinde giderilmeye çalışılmıştır. Finansal piyasalardaki bütünleşme zamanla daha da artacaktır (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 216).

EPB'ye üye ülkelerde enflasyon oranları arasındaki fark azaltılmış ve ortak politikaların uygulanması kolaylaşmıştır.

#### 2.5.4. Finansal Entegrasyonla İlgili Çalışmalar

Mundell (1961) faktör hareketliliğinden bahsederek sermaye hareketlerini de göz önünde bulundurmıştır, fakat bu konuda detaylı açıklamalarda bulunmamıştır. Ingram (1962) yüksek sermaye hareketliğinin döviz kuru değişimi yerine geçebileceğini savunmuştur. Imbs (2004)'e göre finansal olarak bütünleşmiş ülkelerde iş döngüleri daha fazla ilişkili çıkmaktadır.

Finansal entegrasyon düzeyinin artması ülkelerin maruz kaldığı asimetrik şokların kısa sürede atlatılmasına yardımcı olacaktır. Günümüzde Euro bölgesinde finansal entegrasyon derecesi piyasadan piyasaya değişiklik göstermektedir. Genel olarak akademik çevrelerce yapılan çalışmalarda, Avrupa Birliği para piyasasında ve bono piyasası gibi perakende piyasaların yüksek derecede entegre olduğu görülmektedir. OECD'nin değerlendirmelerine göre de Avrupa Birliği interbank piyasası oldukça bütünleşik bir yapıya kavuşmuştur. Ayrıca Euro alanında da para piyasaları oldukça entegre olmuş durumdadır. Finansal piyasaların bu derece entegre olmasında Avrupa Birliği tarafından çeşitli komisyonlar kurularak finansal piyasaların iyi işleyebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasının etkisi büyüktür.

#### 2.5.5. Türkiye ile İlgili Yapılan Ampirik Çalışmalar

OPA' da Türkiye ile ilgili ilk kapsamlı çalışma Tonus'un 2000 yılında yaptığı "Avrupa Parasal Entegrasyonu ve Türkiye'ye Etkileri" çalışmasıdır. Çalışmada Avrupa Parasal Entegrasyonu'nun Türkiye'ye etkilerini incelemiştir. Bunu test etmek için satın alma gücü paritesi (SGP) teorisi çerçevesinde Türkiye'nin EPB'ye olası üyeliğinin uzun dönemli koşulları araştırılmıştır. SGP'ye göre, denge döviz kuru ülkelerin iç fiyat seviyelerine göre değişir ve iki ülkenin fiyatlar genel seviyesi oranıyla nominal döviz kuru arasında bir ilişki vardır. Çalışmada temel amaç, SGP teorisinin öngörülerinin, Türkiye ve EPB'ne dahil ülkelerin ulusal paraları arasındaki ikili reel döviz kurlarına uygulandığında geçerli olup olmadığının sınanmasıdır.

Tonus (2000) çalışmasında önce, SGP'ye göre oluşturulan reel döviz kurlarının durağan olup olmadıkları çeşitli birim kök testleriyle sınanmış daha sonra durağan olmayan ikili reel döviz kurlarının uzun dönemde birlikte değişip değişmediği Johansen eşbütünleşme testi yardımıyla analiz edilmiştir.

EPB üyesi sekiz ülkenin dahil edildiği çalışmada elde edilen test sonuçlarına göre, EPB üyesi bazı ülkelerin reel döviz kurları SGP'nin öngördüğü gibi durağan çıkmamış ve ikili reel döviz kurları da diğer ülke paraları ile uzun dönemde birlikte değişmemiştir. Türk Lirası ile diğer EPB üyesi ülke paraları arasındaki ikili reel döviz kurları değişimlerinde uzun dönemde birlikte hareket etme eğilimi görülmemiştir. Bu durumda Türkiye'nin muhtemel bir AB üyeliği durumunda dahi EPB'ye girişi uzak görünmektedir.

Sakallı (2004), çalışmasında satın alma gücü paritesinin temel göstergelerinin Türkiye ve AB'ye üye ülkelerin reel döviz kurlarına uygulandığında geçerli olup olmadığını sınınamıştır. Yaptığı analiz sonuçlarına göre, hem AB üyesi ülkelerin reel döviz kurlarının uzun dönem değişimleri belirlenebilir hem de Türkiye'nin AB'ye ve EPB'ye olası bir üyeliği durumunda OPA çerçevesinde çeşitli çıkarımlar yapılabilir. Ayrıca parasal birliğe üye ülkeler arasında parasal birliğin optimumluğu sorgulanabilir.

Mutlak satın alma gücü paritesine göre, satın alma gücü paritesinin geçerli olabilmesi için uzun dönemde reel döviz kurlarının değişmemesi gerekir. Bunu ifade eden eşitlik şöyle kurulmuştur;

$$e \frac{TL}{Dolar} = R(p_{TL}/p_{ABD})$$

Eşitlikte nominal döviz kuru iki ülkenin fiyatlar genel seviyesi oranına eşitken, R'nin değerinin 1'e eşit olması gerekir. Bu çıkarım tek fiyat kanununa dayanmaktadır. Fakat gerçek hayata ulaşım maliyetleri, ürün farklılaşması, dış ticaret kısıtlamaları vb. uygulamalardan dolayı bir malın fiyatı her ülkede farklı olmaktadır.

Karşılaştırmalı satın alma gücü paritesine göre, döviz kurlarındaki gelişmeler iki ülkenin nispi fiyatındaki gelişmeleri yansıtır. Başka bir anlatımla döviz kurlarındaki yüzde değişme, iki ülkenin enflasyon oranlarındaki farka eşittir. Yukarıdaki nominal döviz kuru ile reel döviz kuru ilişkisini veren eşitlikte logaritması alınıp birinci farkları alındığında karşılıklı satın alma gücü paritesi elde edilir. Eşitlik şu şekilde gerçekleşir:

$$\Delta \ln E_{TL/ABD} = \Delta \ln R + \Delta \ln p_{TR} - \Delta \ln p_{ABD}$$

Satın alma gücü paritesine göre ülkeler arasında OPA'nın kurulabilmesi için iki şartın yerine getirilmesi gerekir. Bunların ilki, reel döviz kurlarının her ülkede durağan olması, yani birim köke sahip olmamasıdır. İkincisi para alanına üye ülkelerin reel döviz kuru serileri durağan olmasa bile, ikili olarak reel döviz kuru

serilerinin eşbütünleşmiş olması gerekliliğidir. Yani uzun dönemde iki ülkeye ait reel döviz kurlarının eşzamanlı olarak değişmesi gerekir (İKV, 2000: 83).

Çalışmada satın alma gücü paritesinin OPA çerçevesinde zaman serisi analizinde tüketici fiyat endeksi deflatörüyle hesaplanmış reel döviz kuru verileri kullanılmıştır. Kullanılan veriler 1990 yılı Ocak ayı ile 2003 yılı Ağustos ayı arasındaki aylık reel döviz kurlarıdır ve Türkiye ile AB'ye üye ülkelere aittir.

Reel döviz kurunun durağan olup olmadığını belirlemek için Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller) testi kullanılmıştır. İncelenen seri birim köke sahipse serinin ilk hali değil, birinci farkları alındığında durağan hale geldiği ifade edilir. Dolayısıyla reel döviz kuru serisinin birim köke sahip olması, uzun dönemde yukarıda bahsedilen serilerin birim köke sahip olmaması şartı sağlanmamış olur. Yapılan birim kök testlerinde önce her bir ülkeye ait reel döviz kuru serisinin düzeylerde durağan olup olmadığı araştırılmıştır. İncelenen 16 ülkenin tamamında reel döviz kuru serilerinin fark alınmadan önceki düzeylerinde durağan olmadığı sonucunu vermiştir. Fakat serilerin birinci farkları alındığında seriler durağanlaşmıştır.

Çalışmada yapılan bir diğer test ise, eşbütünleşme testidir. Eşbütünleşmede iki veya daha fazla sayıda durağan olmayan zaman serileri arasında doğrusal bir ilişki kurulabiliyorsa, yani bu değişkenler uzun dönemde denge değerine doğru yönelebiliyorsa incelenen değişkenler eşbütünleşiktir denebilir.

Yapılan eşbütünleşme analizinde 16 serinin tamamı, fark alınmadan önceki düzeylerinde durağan olmayan seriler olduğundan, ikili olarak Johansen Eşbütünleşme Testi kullanılmıştır. Elde edilen test sonuçlarına göre, Avrupa Birliği ülkeleri arasında kurulan EPB'nin optimum bir para alanı olduğunu güçlü bir şekilde destekleyen sonuçlara ulaşılamamıştır. Ancak ülkeler ikili olarak gruplandırıldığında reel döviz kuru serileri eşbütünleşik çıkmıştır. Bu ülkeler de genelde komşu ülkeler olup birbiriyle yakın ticari, kültürel ve tarihsel ilişki içinde olan ülkelerdir.

Türkiye'nin de AB'ye ve EPB'ye olası üyeliği dikkate alınarak, optimum para alanı çerçevesinde değerlendirilebilmesi amacıyla Türkiye ile AB ülkeleri arasında da eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'nin EPB'nin ülkelerinin çoğu ile kuracağı olası bir parasal birlikte optimum para sahası kriterlerini sağlayabilir yorumu yapılmıştır. Türkiye'nin İngiltere ve

Hollanda dışındaki 13 AB üyesi ülke ile kurulacak bir parasal birlikte optimum koşulları sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Şimşek (2005), çalışmasında OPA'nın oluşturulabilmesi için AB'ye üye ülkeler ile Türkiye'nin Gayri Safi Yurt içi Hasılları, ihracatları, ithalatları, kısa dönem faiz oranları ve sabit sermaye oluşumları arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme testi kullanarak analiz etmiştir. Ülkeleri ekonomik benzerliklerine göre belirlemeye çalışmıştır. Analizde reel değişkenler kullanılmış ve dönem olarak 1990-2004 yılları arası yıllık ortalama değerleri kullanılmıştır. Yapılan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi sonuçlarına göre, AB Gayri Safi Yurt içi Hasılası serisi ile Türkiye Gayri Safi Yurt içi Hasılası arasında, uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır. Aynı şekilde AB ile Türkiye'nin ihracatı, ithalatı ve faiz oranı serileri arasında eşbütünleşme analizi yapılamayacağı sonucu çıkarılmıştır.

Çalışmada para arzı verilerine bakıldığında, iki seri aynı dereceden durağan olduğundan eşbütünleşme analizi yapılabileceği sonucu çıkmasına rağmen, ADF testi uygulandığında uzun dönemde bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Analizde fark alma yöntemiyle seriler durağan hale getirilmeye çalışılmış, fakat seriler durağan hale getirilememiştir. Serileri durağan hale getirebilmek için diğer bir yöntem olan logaritmalarının alınmasıyla durağan hale getirilmeye çalışılmıştır. Yapılan analiz sonucunda seriler aynı dereceden durağan olmadığından aralarında eşbütünleşme yoktur.

Çalışmada varılan sonuç, Türkiye'nin kısa dönemde EPB'ye katılmasının uygun olmadığı yönündedir. Fakat, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin ardından Maastricht Kriterleri ile belirlenen ekonomik düzeye ulaşmasının daha kolay olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Kibritçioğlu (2000) çalışmasında, AB üyeliği için Orta ve Doğu Avrupa aday ülkeleri ve Türkiye'yi makro iktisadi yapıları yönünden 12 AB ülkesi ile karşılaştırma yolunu seçmiş, üyelik için benzerlik ve farklılıkları araştırmıştır. Çalışmada 1993-1997 dönemi yıllık tüketici fiyat enflasyonu, işsizlik oranı, reel GSYİH artışı, nüfus artışı, cari işlemler dengesi, genel denge, uzun dönem faiz oranı, para arzındaki artış, devlet borç stoku ve nominal döviz kurundaki artış gibi uzun dönem temel makro iktisadi göstergelerin, mukayeseli analizi yapılmıştır. Ülkeler arası ikili yakınlaşma dereceleri basit korelasyon yöntemleri ile ölçülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye, makro iktisadi yönden birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle benzer özellik göstermektedir. Bundan dolayı yazara göre, Türkiye'nin

makro iktisadi yapısı göz önünde bulundurulduğunda, üyelik için diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden daha kötü bir durumda olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Samsar (2003) çalışmasında, OPA'yı Bayoumi ve Eichengreen'den (1997) esinlenerek, Türkiye'nin de içinde bulunduğu iki farklı modelde incelemiştir. Çalışmada öncelikle Bayoumi ve Eichengreen'nin (1997) çalışmasından faydalanılarak, optimum para alanları teorisi çerçevesinde döviz kurundaki değişkenliklere dayanılarak bir endeks türetilmiştir. Türetilen endeks, döviz kurundaki değişkenliğin az veya çok oluşuna göre hangi ülkelerin oluşturacakları parasal birliğin, optimum para alanları teorisine daha yakın olduğunu göstermektedir. Endeks, ikili döviz kurlarındaki değişkenliklerin, ülkelerin ikili ticaret büyüklüğü, ülkeler arası ticaretin mal kompozisyonu, ekonomik açıklığı, ekonomik büyüklüğü ve çıktı şokları gibi bağımsız değişkenler ile açıklandığı bir model oluşturularak kurulmuştur. Model döviz kurlarında olabilecek değişkenlik öngörüsüyle elde edilmiştir. Döviz kurlarındaki muhtemel değişkenlik öngörüsü ile oluşturulan endeks kullanılarak incelenen yirmi iki ülkeden hangilerinin optimum para alanı oluşturmaya en yakın olacağını analizi yapılmıştır. Çalışmada 1975 ve 1998 yılları arası yirmi iki ülke için, yıllık veriler kullanılarak ikili döviz kurlarındaki değişkenlik açıklanmıştır.

Tahmin edilen model aşağıdaki gibidir:

$$EXC_{ijt} = \alpha_{ij} + \beta_1 TRD_{ijt} + \beta_2 DSM_{ijt} + \beta_3 OPE_{ijt} + \beta_4 SIZE_{ijt} + \beta_5 SQGDP_{ijt} + \beta_6 ECU_{ijt} + \beta_7 BD_{ijt} + \beta_8 TD_{ijt} + e_{ijt}$$

Modelde bağımlı değişken olan  $EXC_{ijt}$ , ülke  $i$  ile  $j$ 'nin ikili döviz kurlarının logaritmalarının ilk farkının karesi olarak tanımlanmıştır. Modelde hem nominal hem de enflasyon etkisi de dikkate alınarak reel kurlar kullanılmıştır. Modelde açıklayıcı değişkenlerden olan, ülkeler arası ticaret değişkeni ( $TRD_{ijt}$ ),  $i$  ülkesinden  $j$  ülkesine yapılan ihracatın,  $i$  ülkesinin gayrisafi yurtiçi hasılasına oranı ile  $j$  ülkesinden  $i$  ülkesine yapılan ihracatın,  $j$  ülkesinin gayrisafi yurtiçi hasılasına oranının toplamının ikiye bölünmesiyle elde edilmiştir. Ticaret malı kompozisyonu farklılığı değişkeni ( $DSM_{ijt}$ ) ülke  $i$  ile ülke  $j$ 'nin toplam ticaret içindeki sektör paylarının (tarım, akaryakıt, imalat) farklarının mutlak değerlerinin toplamıdır. Ülkelerin ekonomik açıklığı değişkeni ( $OPE_{ijt}$ )  $i$  ülkesinin toplam ticaretinin gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı ile  $j$  ülkesinin toplam ticaretinin gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payının ortalamasından oluşmaktadır. Ülkelerin ekonomik büyüklüğü değişkeni ( $SIZE_{ijt}$ ),  $i$  ülkesinin gayrisafi yurtiçi hasılasının logaritması ile  $j$  ülkesinin gayrisafi yurtiçi hasılasının logaritmasının ortalamasından oluşmaktadır. Çıktı şokları değişkeni



( $SQGD_{ijt}$ ) için,  $i$  ülkesinin gayrisafi yurtiçi hasılasının logaritması ile  $j$  ülkesinin gayrisafi yurtiçi hasılasının logaritmasının farkının karesi kullanılmıştır.

Denklemden kullanılan değişkenlerden biri de Avrupa Para Birimi'nin (ECU) 1979 yılında kabulü ile örnek ülkeler içinde yer alan bir grup, 1999 yılında euroya geçişe kadar geçen zamana kadar kendi para birimlerini ECU'ya sabitlemişlerdi. Bundan dolayı ECU ve ülkelerin aynı sınırları paylaşmasının getirdiği avantajı ölçmek için sınır kukla değişkeni  $BD_{ijt}$  kullanılmıştır. Son olarak kullanılan değişken ülkeler üzerinde zamanın etkisini ve yıllar itibariyle olabilecek şoklar ve krizlerin etkilerini arındırmak için zaman kukla değişkeni ( $TD_{ijt}$ ) kullanılmıştır.

Yirmi iki ülkeden oluşan, örneklem için belirtilen regresyon denklemi en küçük kareler (EKK) yöntemi, sabit etkiler yöntemi ve tesadüfî etkiler yöntemi ile tahmin edilmiştir. Samsar çalışmasında sonuç olarak, nominal döviz kurlarına dayalı olarak yapılan analizin sonuçlarına göre, Almanya'nın Norveç, Danimarka ve Yeni Zelanda ile, ABD'nin Norveç, Yunanistan, Finlandiya ve Yeni Zelanda ile ikili döviz kuru değişkenliğine bakılarak OPA'ya yakın bir parasal birlik oluşturabilecek merkez grup olabileceğini işaret edilmiştir. Reel döviz kuru kullanılarak yapılan öngörülere göre Almanya'nın liderliğinde kurulacak bir parasal birliğe Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İrlanda, İsveç ve Avusturya'nın katılmasının parasal alanı optimum para alanına daha da yaklaştıracağını göstermektedir. ABD'nin referans ülke olarak alındığı analizde ise Kanada, İrlanda, Hollanda, İsviçre, Avusturya, Belçika ve Lüksemburg ile oluşturulacak bir parasal birliğin optimum para alanlarına yakın olacağı sonucu çıkmıştır. AB'ye üye on beş ülkenin ve EPB üyesi on iki ülkenin de yer aldığı hem nominal hem de reel döviz kurları kullanılarak oluşturulmuş endeks sonuçları, EPB'nin optimum para alanı olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlara bakıldığında, Türkiye ve İngiltere ne Almanya ne de ABD önderliğinde kurulacak para birliğine ve EPB'ye daha hazır olmadıklarından katılmamalıdır.

Daha sonra, şokların Türkiye ve EPB üzerindeki etkilerini analiz eden Samsar (2003), Bayoumi ve Eichengreen'nin (1997) çalışmasını model almıştır. Çalışmada EPB'nin dokuz ülkesine ilaveten Türkiye ve İngiltere yer almıştır. Toplam talep ve arz şokları VAR modeli kullanılarak tanımlamada kullanılmıştır. Seçilen örnek ülkeler için üçer aylık reel gayrisafi yurtiçi hasıla ve gayrisafi yurtiçi hasıla deflatörü verileri kullanılmıştır. Toplam talep ve toplam arz şoklarını tahmin için örnekte yer alan on bir ülkede birbirinden bağımsız VAR modelleri oluşturulmuştur. Her bir ülke için optimum gecikme uzunluğu akaike bilgi kistası

(AIC) testi sonucu iki ya da dört olarak tespit edilmiş ve ülkeler arası özellik simetrisi nedeniyle bütün ülkeler için tek bir gecikme sayısı olarak dört seçilmiştir. Talep şokları için çıktının kümülatif etki tepkilerine bakılmış ve sonuçlar, pozitif talep şokunun çıktı üzerinde pozitif geçici bir etkisi olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde arz şoklarının çıktısının kümülatif etki tepkilerine bakıldığında bir arz şokunun çıktı üzerinde pozitif kalıcı etkisi görülmüştür. Arz şoku korelasyonu için, Avusturya ile Finlandiya; Fransa ile Belçika; İtalya ile Avusturya; İspanya ile Portekiz; Almanya ile İtalya arasında şokların anlamlı pozitif korelasyonu olduğu tespit edilmiştir. Türkiye ve İngiltere için Avrupa Para Birliği ülkelerden hiçbiri ile anlamlı ve pozitif korelasyona rastlanılmamıştır.

Samsar (2003)'e göre EPB optimum para alanı değildir. Türkiye ve İngiltere'nin birliğe katılmaları da uygun değildir. Talep şokları için ise EPB üyesi ülkelerden Almanya ve Fransa arasında talep şokları yönünden anlamlı ve pozitif bir korelasyon mevcuttur. Türkiye'nin örnekte yer alan hiçbir ülke ile anlamlı talep şoku korelasyonu mevcut değildir. Ülkelerin şoklara uyum sağlama hızlarına bakıldığında, arz şoku sonrasında Türkiye ekonomisinin uyum sağlama hızı EPB'nin ortalamasına yakın ve İngiltere'den daha yüksek çıkmıştır. Şoklar sonrası Türkiye ekonomisinin uyum sağlama hızı EPB'ye üye ülkelerin ortalamasına yakın olduğundan Türkiye bu açıdan birliğe katılabilir. Arz şoku büyüklüğü analizinde şokun etkisini ölçmek için uzun dönem çıktı etkisi kullanılmıştır. Söz konusu şokun büyüklüğü, Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda ve İngiltere için örnekte yer alan diğer ülkelere göre daha küçük olarak gerçekleşmiştir.

Buna göre bu alt grubun optimum para alanlarına diğer ülkelerden daha yakın olduğu ve bu sonuçlara göre, şoklar Türkiye ekonomisini daha çok olumsuz etkileyeceğinden Türkiye'nin EPB'ye girmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM VERİ VE YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada kullanılan veriler, uygulanan ampirik analizler ve yöntemler hakkında bilgi verilmektedir.

### 3.1. VERİ

Çalışmada Euro bölgesinin OPA olup olmadığını incelemek amacıyla ele alınan ülkelerin 1990-2010 arası GSYİH büyüme oranı değerleri, bankacılık sektörünün verdiği kredi değerleri, işsizlik değerleri ve bankacılık sektörünün verip de geri alamadığı takipteki kredi verileri incelenmiştir. Veriler tek para EURO'ya geçmenin uyumluluğunu incelemek amacıyla, EURO'ya geçişten önceki dönem olan 1990'lı yıllar ve geçişten sonraki dönem olan 2000'li yıllar olarak iki şekilde sınıflandırılmıştır.

Türkiye'nin EURO bölgesine girip girmemesinin uygun olup olmadığını araştırıldığı bu analiz bölümünde, konuyla ilgili çeşitli dergilerde yayınlanmış çalışmalar taranmış ve çeşitli sitelerden veriler alınmıştır. GSYİH büyüme oranı verileri OECD'nin "<http://stats.oecd.org/Index.aspx>)" adresinden alınmış ve NY.GDP.MKTP.KD.ZG. şeklinde kodlanmıştır. İşsizlik verileri Dünya Bankası'nın "<http://data.worldbank.org/indicator>" adresinden alınmış ve SL.UEM.TOTL.ZS. şeklinde kodlanmıştır. Kredi verileri "<http://data.worldbank.org/indicator>" adresinden alınmış ve FB.AST.NPER.ZS. şeklinde kodlanmıştır. Veriler değişik büyüklükteki ve konumdaki yedi ülkeyi kapsamaktadır. Seçilen ülkeler Avrupa Birliği ülkesi olmasına rağmen para birimi olarak Euro'yu kabul etmeyen İngiltere ile Polonya ve Euro'yu kabul eden Fransa, Almanya, İspanya, Macaristan ve AB ülkesi olmayan ve Euro'yu para birimi olarak kabul etmeyen Türkiye'dir. Veriler yıllık olarak alınmış ve 1990-2010 yıllarını kapsamaktadır. Takipteki krediler değişkeni sadece 2000-2010 yılları verileri mevcut olduğundan bu yıllar alınmıştır. Bu değişkenlerin seçilmesindeki amaç iş döngülerinin uyumunu ölçmektir.

### 3.2. YÖNTEM

Geleneksel zaman serileri analizinde zaman serileri trend, konjonktür, mevsimsel ve düzensiz bileşenleri içermektedir. Değişkenlerimiz yıllık olduğundan mevsimsel bileşen içermemektedir. Trend içeren bir zaman serisini, trend bileşeninden arındırmak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler: Doğrusal ve Quadratik trend yöntemi, Fark Alma Yöntemi, Hodrick-Prescott (1980) Filtresi ve Beveridge-Nelson (1981) Ayırıştırması gibi yöntemlerdir (Yamak ve Tanrıöver, 2012: 20). Serilerimiz zaman serisi olduğundan önce Hodrick-Prescott (HP) Filtresi'nden geçirilecektir. Filtreden geçirmedeki amaç ülkeler arası döngü ve trend kısımlarını ayırmak ve döngüsel yönden benzerlik olup olmadığını sınamaktır. HP filtrelemesi daha çok Reel İş Çevrimleri alanında kullanılmaktadır. HP filtrelemesi kısa dönemli istikrarsızlıklardan (dalgalanmalardan) ziyade uzun dönemli dalgalanmaların, doğrusal olmayan zaman serilerini üretmektedir (Gogas ve Kothroulas, 2009:5). Hodrick-Prescott Filtresi'ni seçmedeki neden diğer yöntemlere göre daha avantajlı olmasıdır. Çünkü diğer yöntemler trend ve durağan bir serinin durağanlığını garanti etmemektedir.

Gogas ve Kothroulas'un (2009) çalışmalarında ekonomik döngülerin uyumunu ölçmek için ilk yöntem olarak doğrusal regresyon analizini kullanmışlardır. Daha sonra farklı seriler arasındaki doğrusal ilişkiyi ölçmek amacıyla korelasyon analizi yöntemini kullanmışlardır. En son olarak iş döngüsünün uyum derecesini ölçmek için SCI endeksini kullanmışlardır.

Hodrick- Prescott (HP) Filtresi, bir zaman serisindeki eğilim ve devresel hareket bileşenlerini şu formülle en az hale getirir.

$$\min_{\tau_t} \sum_{t=1}^T (y_t - \tau_t)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(\tau_{t+1} - \tau_t) - (\tau_t - \tau_{t-1})]^2 \quad [3.1]$$

Formülde geçen  $y_t - \tau_t = c_t$  olmaktadır.  $y_t$  zaman serisini,  $c_t$  döngü değerini ve  $\tau_t$  trend değerini ifade etmektedir.

Lambda katsayısı trendden arındırma derecesini ölçmektedir. Lambda sıfır olduğunda trend bileşeni  $y_t$ 'ye eşit olmaktadır. Lambda değeri arttıkça trend bileşeni artan bir şekilde doğrusal olmaktadır. Çeyrek yıllık veriler için HP yöntemi Lambda'yı 1600 olarak önermiştir (Gogas ve Kothroulas, 2009:6).

Çalışmada serilerin dip ve tepe yaptıkları noktalar incelenmiş ve filtreden geçirilirken  $\lambda$  (Lambda) 1600 kullanılmıştır. Filtrelemeden sonra  $\lambda$  faktörü (ya da

katsayısı) veri sıklığına bağlı olarak net değerler almaktadır (Gogas ve Kothroulas, 2009: 5).

HP filtresinde asıl amaç zaman serisinde, Konjoktürel etkileri (ct) izole etmek ve zaman serisi ( $y_t$ )'nin uzun dönemli trend etkilerini minimize etmektir (Gogas ve Kothroulas, 2009: 5). Eğer bir zaman serisinin trendi veya farkı durağan olsa bile HP filtresi söz konusu serinin trenden arındırıldıktan sonra durağanlığını büyük bir olasılıkla sağlamaktadır. Dönem olarak 1990-2000 yılları, 2000-2010 yılları ve 1990-210 toplam yılları olarak üç dönem şekilde incelenmiştir. 2000'li yıllardan önceki dönemin incelenmesi Euro'ya geçişten önceki dönem olması ve 2000'li yıllardan sonraki dönemin incelenmesi Euro'ya geçişten sonraki dönem olması ve Euro bölgesinde yaşanan sıkıntıların daha yakından görülmesi açısından önemlidir.

Seriler arası ikili ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyonda amaç iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin derecesini ve kuvvetini ölçmektir (Gujarati, 2009: 21). Korelasyon katsayısı  $-1 \leq r \leq 1$  arasında değerler alır. Eğer serilerdeki değişme aynı yönde olursa korelasyon katsayısı pozitif çıkar. Birlikte değişme ters yönde olursa r katsayısı negatif çıkar. Fakat r sıfıra eşitse değişkenler arasında doğrusal bir ilişki yoktur (Gujarati, 2009: 78). Örneklem kullanılarak korelasyon katsayısı şu şekilde hesaplanabilir:

$$r = \frac{\sum C_i C_j - \frac{\sum (C_i \cdot C_j)}{n}}{\sqrt{\left[ \sum C_i^2 - \frac{(\sum C_i)^2}{n} \right] \left[ \sum C_j^2 - \frac{(\sum C_j)^2}{n} \right]}} \quad [3.2]$$

Denklemden geçen  $C_i$  bir ülkenin örneğin Almanya'nın serisiyken  $C_j$  başka bir ülkenin örneğin Türkiye'nin serisidir. Örneğin söz konusu olan değişken büyüme oranları ise bir ülke genişleme evresindeyse diğer ülkede muhtemelen genişleme evresinde olacaktır. Diğer taraftan bir ülke daralma evresindeyse diğer ülkede daralma evresinde olabileceği anlamına gelecektir. Bu durumda uygulanacak para politikasının her iki ülke için benzer olmasının bir sakıncası olmayacaktır. Fakat ilişki zıt yönde ise bu durumda bir ülkede uygulanan bir para politikası diğer ülke için sakıncalı olabilecektir.

Korelasyon katsayıları arasında ilişki olup olmadığı t testi ile anlaşılabilir. Testi yapabilmek için testin hangi anlamlılık düzeyinde olduğunun belirtilmesi

gerekir (Çil, 2005: 279). Formülde geçen  $\rho$  (rho), yığına ait korelasyon katsayısıdır. Testte (n-2) serbestlik derecesinde bir tablo t değeri bulunacak ve hesaplanan t değeri ile kıyaslanacaktır. Hipotezi kurarsak;

$H_0: \rho = 0$  (Gerçekte değişkenler arasında ilişki yoktur)

$H_1: \rho \neq 0$  (Gerçekte değişkenler arasında ilişki vardır)

$\alpha = 0.05$  (Anlamlılık Seviyesi)

$n = 11$  (Gözlem Sayısı)

Karşılaştırma yapabilmek için t tablo değerinin ve t hesaplananın bulunması gerekir. Hesaplanan t formül olarak;

$$t_{\text{hes}} = \frac{r - \rho}{s_r}$$

Şeklinde yazılabilir. Formülde geçen değişkenler,

r: Örneğe ait korelasyon katsayısı,

$\rho$ : Yığına ait korelasyon katsayısı (sıfır hipotezinde belirtildiği gibi  $\rho = 0$  dır.)

$s_r$ : Hesaplanan korelasyon katsayısının standart hatasıdır. Korelasyon katsayısı r'nin standart hatası formülü şu şekilde yazılabilir.

$$s_r = \sqrt{\frac{1 - r^2}{n - 2}}$$

Hesaplanan t formülü aşağıdaki gibi gösterilebilir.

$$t = \frac{r - \rho}{\sqrt{\frac{1 - r^2}{n - 2}}}$$

Korelasyon analizine ek olarak uyum endeksi olan (Sign Concordance Index) SCI kullanılacaktır. SCI, her ülke ve grup olan ülkeler için zaman serilerinin döngüsel içeriğini ifade etmektedir. Bu durum formül ile gösterilirse (Gogas ve Kothroulas, 2009: 7)

$$SCI_{ig} = \frac{\sum_{j=1}^n k_j}{n}, \quad k_j = \begin{cases} \text{Aynı işaret için } 1 (C_{it}) = (C_{gt}) \\ \text{Farklı işaret için } 0 (C_{it}) \neq (C_{gt}) \end{cases} \quad [3.4]$$

Şeklinde olur.

Denklemden geçen değişkenler açıklanacak olursa  $i$  ülke uyum endeksi,  $g$  baz seçilen grup ülkelerin uyum endeksi,  $C_{it}$   $t$  zamanında  $i$  ülkesi ya da ülke gruplarının ( $i$ ) döngüsel değerini,  $C_{gt}$   $t$  zamanında  $g$  ülkesi ya da ülke gruplarının ( $g$ ) döngüsel değerini ifade etmektedir. Denklemden ilişki aynı yönlü (işaretili) ise 1, farklı yönlü (işaretili) ise 0 yazılır. SCI sadece 0 ile 1 arasında değerleri alır. Bunu formüle edersek:  $0 \leq SCI_{ig} \leq 1$  şeklinde olur. SCI 1'e yaklaştıkça artı yönlü uyum yükselir. Sıfıra yaklaştıkça uyum zayıflar.

## **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE TARTIŞMA**

Çalışmanın bu bölümünde uygulama ve uygulamadan elde edilen sonuçlar açıklanacaktır. Öncelikle değişkenleri trendden arındırmak için değişkenler Hodrick-Prescott Filtresi'nden geçirilecektir. Daha sonra ülkelerin döngülerindeki uyumu ölçmek için seriler arası ikili ilişkiye bakılacak yani korelasyon analizi yapılacak ve bölüm sonlandırılacaktır.

### **4.1. AVRUPA PARASAL BİRLİĞİ'NİN OPTİMUMLUĞUNUN İNCELENMESİ (1990-2010 DÖNEMİ)**

Literatürde Avrupa Para Birliği'nin optimalliği üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Fakat yapılan ampirik çalışmaların çoğunda Avrupa Para Birliği'nin optimum olmadığı sonucuna varılmıştır (Samsar, 2003: 81). Çalışmamızda bu durumun incelenmesi amacıyla kullanılan değişkenler bankacılık sektörünün verdiği krediler, GSYİH büyüme oranı, işsizlik oranı ve bankacılık sektörünün verdiği fakat geri dönmeyen problemlilerdir. Almanya'nın ekonomik yönden istikrarlı olması diğer Avrupa ülkelerine göre daha güçlü bir ekonomisinin varlığı ve Türkiye'nin önemli bir ticaret ortağı olması, analizde hareket alınan ülke olarak seçilmesini sağlamıştır. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçların Türkiye açısından yapılan diğer çalışmalarla aynı sonuca ulaşp ulaşmadığını karşılaştırmak amacıyla yapılan literatür araştırması aşağıda özetlenmektedir.

#### **4.1.1. Konuyla İlgili Türkiye İçin Bulunan Sonuçlar**

Konuyla ilgili literatürde birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların çoğunda Avrupa Para Birliği'nin Türkiye için optimum olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Samsar (2003), Optimum Para Alanları teorisi çerçevesinde, döviz kurundaki değişkenliklere dayanılarak bir endeks türetmiştir. Türetilen endeks, döviz kurundaki değişkenliğin az veya çok oluşuna göre hangi ülkelerin oluşturacakları



parasal birliğin, optimum para alanları teorisine daha yakın olduğunu göstermektedir. Çalışmada EPB'nin dokuz ülkesi kullanılmış ve bunlara ilaveten Türkiye ile İngiltere'ye çalışmada yer verilmiştir. Şoklar, Türkiye ekonomisini daha çok olumsuz etkileyeceğinden Türkiye'nin EPB'ye girmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Şimşek (2005) çalışmasında, reel değişkenleri almış ve dönem olarak 1990-2004 yılları yıllık ortalama değerlerini kullanmıştır. Yapılan Geliştirilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi sonuçlarına göre, AB Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla serisi ile Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla arasında, uzun dönemde birim kök olduğu görülmüştür. Çalışmada varılan sonuç, Türkiye'nin kısa dönemde EPB'ye katılmasının uygun olmadığı yönündedir. Fakat Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin ardından Maastricht Kriterleri ile belirlenen ekonomik düzeye ulaşması daha kolay olacaktır (Şimşek, 2005: 64).

Tonus (2000), Avrupa Parasal Entegrasyonu'nu ve bu entegrasyonun Türkiye'ye etkileri incelenmiştir. Bunu test etmek için satın alma gücü paritesi (SGP) teorisi çerçevesinde Türkiye'nin EPB'ye olası üyeliğinin uzun dönemli koşullarını araştırmıştır. Çalışmada SGP'ye göre oluşturulan reel döviz kurlarının, durağan olup olmadıkları çeşitli birim kök testleriyle sınanmış, daha sonra durağan olmayan ikili reel döviz kurlarının uzun dönemde birlikte değişip değişmediği Johansen Eşbütünleşme Testi yardımıyla analiz edilmiştir. Yazara göre, Türkiye'nin özellikle yapısal sorunlarının bu sapmalarla birlikte düşünülmesi halinde yakın gelecekte Türkiye AB'ye üye olsa bile EPB'ye girişi çok uzak görünmektedir.

Sakallı (2004), çalışmasında Satın Alma Gücü Paritesi'nin temel öngörülerinin Türkiye ve AB'ye üye ülkelerin reel döviz kurlarına uygulandığında geçerli olup olmadığını sınamıştır. Çalışmada satın alma gücü paritesinin OPA çerçevesinde zaman serisi analizinde tüketici fiyat endeksi deflatörüyle hesaplanmış reel döviz kuru verileri kullanılmıştır. Kullanılan veriler 1990 yılı Ocak ayı ile 2003 yılı Ağustos ayı arasındaki aylık reel döviz kurları ve veriler Türkiye ile AB'ye üye ülkelere aittir. Reel döviz kurunun durağan olup olmadığını belirlemek amacıyla geliştirilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller) testi kullanılmıştır. Çalışmada yapılan bir diğer test ise, eşbütünleşme testidir. Elde edilen test sonuçlarına göre, Türkiye'nin çoğu Avrupa Para Birliği (EPB) ülkesi ile kuracağı olası bir parasal birlikte Optimum Para Alanı kriterlerini sağlayabilir yorumu yapılmıştır.

#### 4.1.2. Seriler ve Trend (HP Filtresi)

Aşağıda İngiltere, Almanya ve Türkiye'nin 1990-2010 yılları GSYİH büyüme oranı, işsizlik ve bankacılık sektörünün verdiği krediler için yapılan filtreleme sonucu elde edilen şekiller sunulmuştur.

##### 4.1.2.1. Türkiye için GSYİH büyüme oranı, işsizlik, krediler ve trend (HP Filtresi)



Şekil 4.1. Türkiye İçin GSYİH Büyüme Oranı, İşsizlik, Krediler ve Trend (HP Filtresi)

Şekil 4.1'e bakıldığında Türkiye'nin GSYİH büyüme oranı 1994, 2001 yılları ve kısmen 2009 yılında en düşük olduğu görülür. Yüksek olduğu yıllar ise genelde düşüştten sonraki yıllar olan 1995, 2005 ve 2010 yılları olmuştur. İşsizlik yönünden değişikliğe bakıldığı zaman, en düşük olduğu yıllar 1996, 2000 ve 2007 yılları olmuştur. En yüksek olduğu yıllar ise 1993, 2002 ve 2009 yılları olmuştur.

Bankaların verdiği kredilere bakıldığında, en düşük olduğu yıllar 1998, 2004 ve 2006 yılları olmuştur, en yüksek olduğu yıllar 1996, 2001 ve 2010 yılları olmuştur.

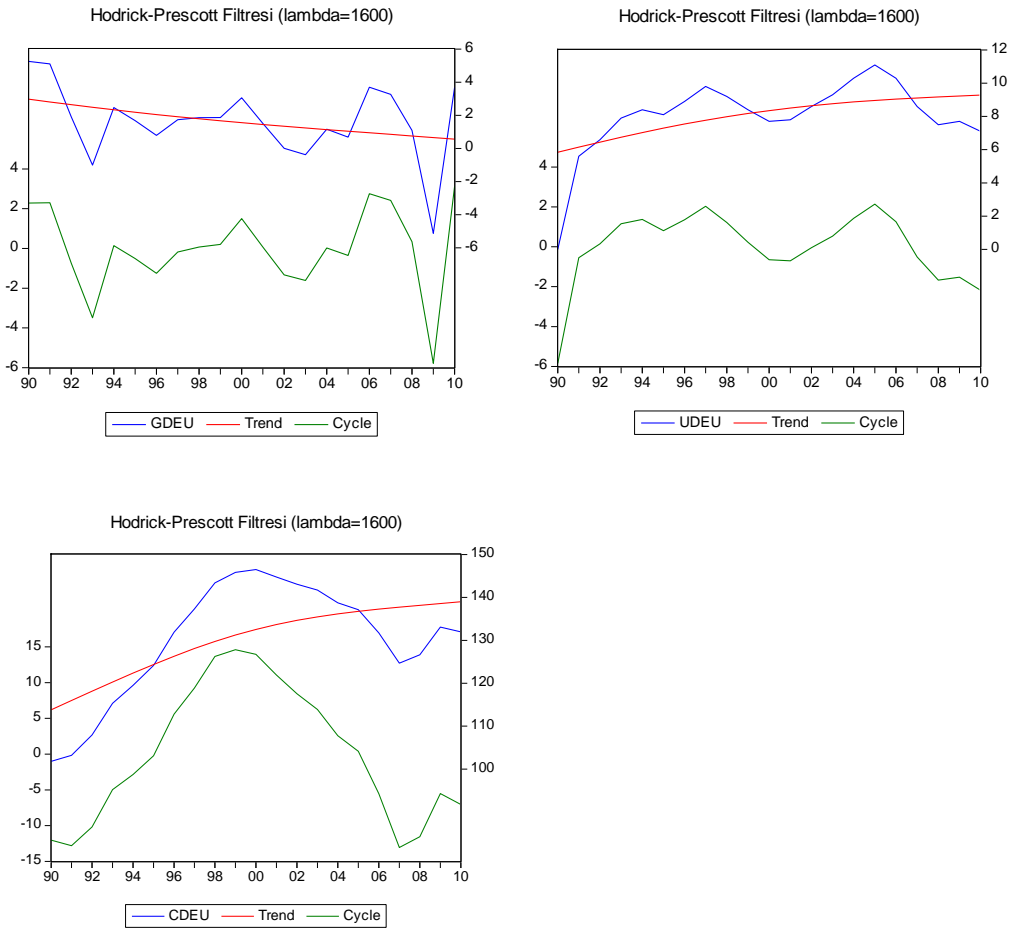
#### 4.1.2.2. İngiltere için GSYİH büyüme oranı, işsizlik, krediler ve trend (HP Filtresi)



Şekil 4.2. İngiltere İçin GSYİH Büyüme Oranı, İşsizlik, Krediler ve Trend (HP Filtresi)

Şekil 4.2'ye bakıldığı zaman İngiltere'nin GSYİH büyüme oranı değerinin en düşük olduğu yıllar sırasıyla 1991, 2005 ve 2009 yılları olmuş, en yüksek olduğu yıllar ise sırasıyla 1995, 1997 ve 2000 yılları olmuştur. İşsizlik yönünden bakıldığı zaman en düşük olan yıllar sırasıyla 2001, 2004 ve 2005 yılları olmuş, en yüksek olduğu yıllar ise, 1993, 1996 ve 2009 yılları olmuştur. Bankaların verdiği kredilere bakıldığında en düşük olduğu yıllar 1998, 1999 ve 2003 yılları olmuştur. En yüksek olduğu yıllar ise, 1996, 2008 ve 2009 yılları olmuştur.

#### 4.1.2.3. Almanya için GSYİH büyüme oranı, işsizlik, krediler ve trend (HP Filtresi)



Şekil 4.3. Almanya İçin GSYİH Büyüme Oranı, İşsizlik, Krediler ve Trend (HP Filtresi)

Şekil 4.3'e bakıldığı zaman GSYİH büyüme oranının Almanya'da en düşük olduğu yıllar sırasıyla, 1993, 2003 ve 2009 yılları olmuş, en yüksek olduğu yıllar ise, 1992, 2007 ve 2010 yılları olmuştur. İşsizlik yönünden değişime bakıldığında en düşük yıllar 1990, 2000 ve 2010 yılları olmuş, en yüksek olduğu yıllar ise, 1994, 1997 ve 2005 yılları olmuştur. Bankaların verdiği kredilerdeki değişime bakıldığında en düşük yıllar sırasıyla 1991, 1992 ve 2007 yılları olmuş, en yüksek yıllar ise 1997, 1998 ve 2000 yılları olmuştur.

Şekillere bakıldığında, ülkelerin tamamında 2008 yılında meydana gelen küresel krizden sonraki yıl olan 2009 yılında GSYİH büyüme oranının en düşük seviyede olduğu ve işsizliğin arttığı görülmüştür. Ancak Avrupa Birliği üyesi olmayan Türkiye'de GSYİH büyüme oranı diğer ülkelerde olduğu kadar düşmemiştir. İşsizlik konusunda ise durumu örnek alınan ülkelerde 2001 yılında

işsizliğin Türkiye dışında azaldığı görülmektedir. İşsizlik, Türkiye ve İngiltere’de artış olarak uyum göstermiş, azalış olarak da İngiltere ve Almanya benzerlik göstermiştir.

#### 4.1.3. Korelasyon Katsayıları ve t İstatistiği

Tablo 4.1’de döngü (devre) değerleri kullanılarak yapılmış olan korelasyon analizi verilmiştir.

Tablo 4. 1. 1990-2000 GSYİH Büyüme Oranı Korelasyon Değerleri

ÜLKE	GDEU	GESP	GFRA	GGBR	GHUN	GPOL	GTUR
GDEU	1	0.701	0.602	-0.212	-0.345	-0.584	-0.191
GESP	0.701	1	0.928	0.406	0.263	-0.009	-0.152
GFRA	0.602	0.928	1	0.448	0.452	0.134	-0.232
GGBR	-0.212	0.406	0.448	1	0.865	0.760	0.000
GHUN	-0.345	0.263	0.452	0.865	1	0.881	0.021
GPOL	-0.584	-0.009	0.134	0.760	0.881	1	0.223
GTUR	-0.191	-0.152	-0.232	0.000	0.021	0.223	1

Korelasyon tablosu 4.1’de geçen değişkenler GDEU, GTUR, GESP, GFRA, GHUN, GGBR ve GPOL sırasıyla Almanya, Türkiye, İspanya, Fransa, Macaristan, İngiltere ve Polonya’nın GSYİH büyüme oranlarını temsil etmektedir.

Tablo 4.1.’e bakıldığında 1990-2000 yıllarında GSYİH büyüme oranı Almanya, İspanya ve Fransa arasında aynı yönlü bir eğilim göstermiş, geriye kalan diğer ülkelerle GSYİH büyüme oranı ters yönlü olarak değişmiştir. Bu değerlere Türkiye için bakıldığında eğilim Macaristan ve Polonya ile kısmen aynı yönlü olarak değişmiştir. Bu değerlerin pozitif olması iş döngüsünün aynı yönlü olduğunu göstermektedir. Böylece ortak para politikası uygulanabilir. Korelasyonun negatif olması durumunda bir kısım ülke için uygun olan para politikası diğer ülkeler için uygun olmayacaktır. Bu durumda aynı eğilim gösteren Almanya, İspanya ve Fransa arasında bir parasal birlik kurulması zararlı olmayacaktır. Buradaki değerlere göre Türkiye, İngiltere, Polonya ve Macaristan’ın bu ülkelerle bir parasal birliğe girmemesi kendi lehlerine olacaktır. Türkiye ile İngiltere arasında herhangi bir ilişki söz konusu değildir. Daha önce Samsar (2003) çalışmasında, İngiltere ve Türkiye’nin bu ülkelerle bir OPA oluşturamayacağı sonucuna ulaşmıştır. Korelasyon katsayısının anlamlılığı sınanmak için hipotez kurulursa:

$H_0: \rho = 0$  (Gerçekte değişkenler arasında ilişki yoktur)

$H_1: \rho \neq 0$  (Gerçekte değişkenler arasında ilişki vardır)

$n = 11$  (Gözlem Sayısı) şeklinde olur. Tablo 4.1.'de Almanya ile İspanya'nın anlamlılığını ( $n-2$ ) serbestlik derecesinde inceleyelim.

$$s_r = \sqrt{\frac{1-(0.70)^2}{11-2}} = 0.236 \text{ Bulunur. Bu değerler t formülünde yerine konur.}$$

$t = \frac{0.70-0}{0.236} = 2.96$   $t_{hes} > t_{tab}$  ( $2.96 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklı olduğundan değişkenler arasında ilişkinin olduğu sonucuna varılır. Aynı işlem Almanya ile Fransa için yapılırsa  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $2.25 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Türkiye ile Polonya için anlamlılığa bakılırsa  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $0.67 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Aynı şekilde İngiltere ile Polonya için yapılırsa  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $3.51 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılır.

Tablo 4. 2. 1990-2000 İşsizlik Korelasyon Değerleri

ÜLKE	UDEU	UESP	UFRA	UGBR	UHUN	UPOL	UTUR
UDEU	1	0.763	0.726	0.608	0.732	0.621	-0.280
UESP	0.763	1	0.816	0.627	0.830	0.642	-0.172
UFRA	0.726	0.816	1	0.201	0.634	0.553	-0.568
UGBR	0.608	0.627	0.201	1	0.800	0.654	0.474
UHUN	0.732	0.830	0.634	0.800	1	0.905	0.006
UPOL	0.621	0.642	0.553	0.654	0.905	1	-0.141
UTUR	-0.280	-0.172	-0.568	0.474	0.006	-0.141	1

Tablo 4.2'de geçen değişkenler: UDEU, UTUR, UFRA, UESP, UHUN, UGBR ve UPOL sırasıyla Almanya, Türkiye, Fransa, İspanya, Macaristan, İngiltere ve Polonya'nın işsizlik değerlerini temsil etmektedir.

Tablo 4.2'ye bakıldığında 1990-2000 yıllarındaki işsizlik verilerine göre, Almanya ile Türkiye arasında ters yönlü bir eğilim görülmektedir. Almanya ile diğer ülkeler arasında aynı yönlü eğilim görülmüştür. İşsizlik verilerine göre Polonya ve İngiltere'nin birbirine paralel olarak değiştiği, İspanya ve Macaristan'ın birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durumda Almanya, Fransa, Macaristan ve İspanya bir parasal birlik oluşturmaya daha yakın görünmektedirler. Türkiye sadece İngiltere ile önemli bir pozitif ilişki içerisindedir (0.474). Yine bu iş döngülerinde diğer ülkeler ile uyum içerisinde olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlara bakıldığında Türkiye'nin söz konusu ülkelerle bir parasal birliğe katılmaması kendi lehine olacaktır.

Polonya ile İngiltere için hata payı %5 olarak belirlenip anlamlılık testi yapılırsa  $s_r = \sqrt{\frac{1-(0.65)^2}{11-2}} = 0.251$  bulunur. Bu değerler t formülünde yerine konur.  $t = \frac{0.65-0}{0.251} = 2.57$   $t_{hes} > t_{tab}$  ( $2.57 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. Türkiye ile İngiltere için aynı işlem yapılırsa  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.62 < 2.26$ )  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Almanya ile Fransa için yapılırsa  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $3.13 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. İspanya ile Macaristan için yapıldığında  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $4.51 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. Polonya ile İngiltere için yapılırsa  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $2.60 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır.

Tablo 4. 3. 1990-2000 Kredi Korelasyon Değerleri

ÜLKE	CDEU	CESP	CFRA	CGBR	CHUN	CPOL	CTUR
CDEU	1	-0.959	-0.460	-0.944	-0.960	-0.431	-0.420
CESP	-0.959	1	0.394	0.961	0.902	0.247	0.345
CFRA	-0.460	0.394	1	0.443	0.363	0.185	0.869
CGBR	-0.944	0.961	0.443	1	0.889	0.148	0.446
CHUN	-0.960	0.902	0.363	0.889	1	0.428	0.293
CPOL	-0.431	0.247	0.185	0.148	0.428	1	0.270
CTUR	-0.420	0.345	0.869	0.446	0.293	0.270	1

Tablo 4.3'te geçen değişkenler: CDEU, CTUR, CFRA, CESP, CHUN, CGBR ve CPOL sırasıyla Almanya, Türkiye, Fransa, İspanya, Macaristan, İngiltere ve Polonya'nın bankacılık sektörünün verdiği kredi değerlerini temsil etmektedir.

Tablo 4.3'e bakıldığında 1990-2000 yıllarında verilen kredi, Almanya ile diğer ülkeler arasında bankacılık sektörü'nün verdiği kredilerde ters yönlü bir ilişki olduğu görülür. Almanyada kredi artışı olduğunda diğerlerinde azalma olma eğilimi gözüküyor. Türkiye ile Fransa arasında yüksek bir pozitif ilişki mevcuttur. Bu koşullarda Türkiye'nin Fransa ile uyumlu bir birlik kurabilir. Türkiye'de negatif yöndeki ilişkinin daha düşük olmasının sebebi bankaların verilen kredilerin geri

dönmesi için aldığı sıkı tedbirler olabilir. Polonya ekonomik yönden Türkiye ile benzer olduğundan Almanya ile olan ters yönlü ilişki Türkiye ile paralel olmuştur.

Türkiye ile Fransa için korelasyonun anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $5.05 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye ile Almanya için yapıldığı zaman yapılırsa  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $-1.40 < 2.26$ )  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Almanya ile Fransa için yapılırsa  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $-1.58 < 2.26$ )  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. İspanya ile Almanya, Macaristan ile Almanya ülkelerinde de durum aynıdır.

Tablo 4. 4. 2000-2010 GSYİH Büyüme Oranı Korelasyon Değerleri

ÜLKE	GDEU	GESP	GFRA	GGBR	GHUN	GPOL	GTUR
GDEU	1	0.687	0.880	0.746	0.523	0.668	0.544
GESP	0.687	1	0.878	0.870	0.851	0.589	0.495
GFRA	0.880	0.878	1	0.905	0.749	0.641	0.656
GGBR	0.746	0.870	0.905	1	0.803	0.480	0.609
GHUN	0.523	0.851	0.749	0.803	1	0.269	0.541
GPOL	0.668	0.589	0.641	0.480	0.269	1	0.547
GTUR	0.544	0.495	0.656	0.609	0.541	0.547	1

Tablo 4.4'e bakıldığında Euro'ya geçiş olan 2000-2010 yıllarında GSYİH büyüme oranı, Almanya ile diğer tüm ülkelerde aynı yönlü bir ilişki görülmüştür. GSYİH büyüme oranı değişkenine göre Almanya'ya en yakın ülke Fransa olmuştur. Ekonomileri birbirine yakın olan Türkiye, Polonya ve Macaristan paralel olarak değişmiştir. Bu koşullarda GSYİH değişkenine göre Almanya, Fransa ve İngiltere arasında kurulacak bir parasal birlik fayda sağlayabilir. Türkiye'nin Euro bölgesine ekonomik yönden uyumu zayıf olduğundan bu alana girmemesi kendi lehine olacaktır. Tablo 4.1. ile 4.4. arasında Türkiye için karşılaştırma yapıldığı zaman korelasyonun kuvvetlendiği görülür.

Almanya ile Fransa için anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $5.86 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. Türkiye ile Polonya için anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $7.71 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon



katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. Almanya ile İngiltere için anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $3.36 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. Almanya ile İspanya için anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $2.83 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır.

Tablo 4.5. 2000-2010 İşsizlik Korelasyon Değerleri

ÜLKE	UDEU	UESP	UFRA	UGBR	UHUN	UPOL	UTUR
UDEU	1	-0.681	-0.202	-0.637	-0.578	0.654	0.0281
UESP	-0.681	1	0.768	0.922	0.903	-0.556	0.383
UFRA	-0.202	0.768	1	0.745	0.798	-0.322	0.183
UGBR	-0.637	0.922	0.745	1	0.967	-0.748	0.410
UHUN	-0.578	0.903	0.798	0.967	1	-0.725	0.273
UPOL	0.654	-0.556	-0.322	-0.748	-0.725	1	-0.099
UTUR	0.028	0.383	0.183	0.410	0.273	-0.099	1

Tablo 4.5'e bakıldığında Euro'ya geçiş olan 2000-2010 yıllarında işsizlik, Almanya ile Avrupa birliği üyesi olmayan ve Euro parasal alanında yer almayan Türkiye ile Polonya'da aynı yönlü olarak değişmiş, diğer ülkelerin tamamında ters yönde değişmiştir. Türkiye'deki uyum sifıra daha yakın çıkmıştır. Bu şartlarda Almanya ile Polonya arasında bir parasal birlik kurulabilir. İspanya, İngiltere ve Macaristan arasında bir parasal birliğin kurulması optimum olacaktır. Buna rağmen Türkiye, Euro bölgesinin çoğunluğu ile yakın bir ekonomik benzerlik göstermediğinden bu ülkelerle parasal birliğe girmemesi kendisi için daha yararlı olacaktır.

İngiltere ile İspanya için korelasyonun anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $7.07 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. Macaristan ile İspanya için anlamlılık testi yapıldığı  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $6.42 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. Türkiye ile Polonya için anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $-0.27 < 2.26$ )  $H_0$  hipotezi reddedilmez.

Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 4.6. 2000-2010 Kredi Korelasyon Değerleri

ÜLKE	CDEU	CESP	CFRA	CGBR	CHUN	CPOL	CTUR
CDEU	1	-0.844	-0.583	-0.707	-0.921	-0.501	0.260
CESP	-0.844	1	0.881	0.946	0.965	0.820	0.124
CFRA	-0.583	0.881	1	0.848	0.758	0.856	0.439
CGBR	-0.707	0.946	0.848	1	0.892	0.921	0.241
CHUN	-0.921	0.965	0.758	0.892	1	0.737	-0.064
CPOL	-0.501	0.820	0.856	0.921	0.737	1	0.454
CTUR	0.260	0.124	0.439	0.241	-0.064	0.454	1

Tablo 4.6'ya göre Euro'ya geçiş olan 2000-2010 yıllarında bankacılık sektörünün verdiği kredilerde, Almanya ile İspanya, Macaristan, Fransa, İngiltere ve Polonya arasında ters yönlü bir ilişki, Türkiye ile aynı yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir. Polonya ile Fransa arasında kuvvetli aynı yönlü ilişki söz konusudur. Bu durumda Almanya'nın olduğu bir parasal birlik Türkiye için faydalı olabilir.

Almanya ile Türkiye için korelasyonun anlamlılık testi yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $0.81 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Almanya ile İngiltere için aynı işlem yapıldığı zaman  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $-3.04 < 2.26$ )  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Türkiye ile Polonya için anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.55 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Fransa ile İngiltere için anlamlılık testi yapılırsa  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $4.91 > 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Fransa ile Almanya için anlamlılık testi yapılırsa  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $-2.14 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 4. 7. 2000-2010 Problemlı Krediler Korelasyon Değerleri

ÜLKE	CPDEU	CPESP	CPFRA	CPGBR	CPHUN	CPPOL	CPTUR
CPDEU	1	0.148	0.430	0.355	0.184	0.599	-0.050
CPESP	0.148	1	0.770	0.919	0.852	0.743	0.334
CPFRA	0.430	0.770	1	0.902	0.890	0.905	0.387
CPGBR	0.355	0.919	0.902	1	0.927	0.911	0.421
CPHUN	0.184	0.852	0.890	0.927	1	0.829	0.303
CPPOL	0.599	0.743	0.905	0.911	0.829	1	0.280
CPTUR	-0.050	0.334	0.387	0.421	0.303	0.280	1

Tablo 4.7'deki değişkenler tanımlanırsa, CPDEU, CPTUR, CPFRA, CPESP, CPHUN, CPGBR ve CPPOL sırasıyla Almanya, Türkiye, Fransa, İspanya, Macaristan, İngiltere ve Polonya'nın bankacılık sektörü'nün verdiği ve geri dönmeyen takipteki kredilerini temsil etmektedir.

Tablo 4.7'ye bakıldığında Euro'ya geçiş olan 2000-2010 yıllarında bankacılık sektörünün verdiği ve geri dönmeyen problemlı kredilerde Almanya ile diğer tüm ülkelerde aynı yönlü ilişki görölmüş fakat Türkiye ile ters yönlü bir ilişki görölmüştür. Bunun nedeni ise Türkiye'de kredi verilen kredilerin geri dönmeleri için yapılan sıkı tedbirlerin etkisidir. Türkiye ile İngiltere arasında diğer ülkelere göre daha yüksek bir pozitif ilişki söz konusudur. Almanya ile Polonya ve Fransa arasında daha yakın bir ilişki olduğu görölmektedir. Türkiye'nin bu koşullarda Euro bölgesi ile parasal birlik kurması kendisi için maliyetli olacaktır

Almanya ile Türkiye için korelasyonun anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $-0.15 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Aynı işlem Almanya ile İngiltere için yapıldığı zaman  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.12 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Almanya ile Fransa için anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.43 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Türkiye ile İngiltere için test yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.40 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Türkiye ile Macaristan için test yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $0.96 < 2.26$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Genel bir

değerlendirme yapıldığı zaman değişkenler arasında korelasyon olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 4. 8. 1990-2010 GSYİH Korelasyon Değerleri

ÜLKE	GDEU	GESP	GFRA	GGBR	GHUN	GPOL	GTUR
GDEU	1	0.678	0.777	0.362	0.133	-0.036	0.253
GESP	0.678	1	0.888	0.649	0.548	0.188	0.193
GFRA	0.777	0.888	1	0.700	0.590	0.312	0.261
GGBR	0.362	0.649	0.700	1	0.824	0.622	0.316
GHUN	0.133	0.548	0.590	0.824	1	0.652	0.267
GPOL	-0.036	0.188	0.312	0.622	0.652	1	0.303
GTUR	0.253	0.193	0.261	0.316	0.267	0.303	1

Tablo 4.8'e göre 1990-2010 yılları GSYİH değerleri Almanya ile İspanya arası korelasyon 0.701'den 0.678'e düşmüştür. Almanya ile Fransa arası ilişki 0.602'den 0.777'ye yükselmiştir. Almanya ile İngiltere arası ilişki negatif 0.212'den pozitif 0.362'ye yükselmiş, Almanya ile Macaristan arası ilişki negatif 0.345'ten pozitif 0.133'e yükselmiş, Almanya ile Polonya arası ilişki negatif 0.584'ten 0.036'ya düşmüş, Almanya ile Türkiye arası ilişki negatif 0.191'den pozitif 0.253'e yükselmiştir. Türkiye ile Polonya arası ilişki pozitif 0.223'ten 0.303'yükselmiştir. Türkiye ile İngiltere arası ilişki pozitif 0.316 çıkmıştır. Bu değerlere göre 1990-2010 arası yılları, 1990-2000 yıllarına göre kıyaslandığında tüm ülkeler olumlu etkilenmişlerdir. En yüksek doğru yönlü ilişki Almanya ile Fransa, İngiltere ile Macaristan ve Fransa ile İspanya arasında görülmüştür. Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin hiçbir ülke ile kuvvetli bir ilişkisinin olmadığı görülür. Korelasyon katsayısının anlamlılığı sınanmak için hipotez kurulursa:

$H_0: \rho = 0$  (Gerçekte değişkenler arasında ilişki yoktur)

$H_1: \rho \neq 0$  (Gerçekte değişkenler arasında ilişki vardır)

$\alpha = 0.05$  (Anlamlılık Seviyesi)

$n = 21$  (Gözlem Sayısı) şeklinde olur.

Almanya ile İspanya için korelasyonun anlamlılık testi yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $3.94 > 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. Almanya ile Fransa için aynı test yapıldığı zaman  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $5.50 > 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Bu durumda

korelasyon katsayısı sıfırdan farklıdır ve değişkenler arasında ilişki olduğu sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olduğu sonucuna varılır. Almanya ile İngiltere için aynı işlem yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.71 < 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Test Türkiye ile Polonya için yapıldığı zaman yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.42 < 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Türkiye ile İngiltere için aynı test yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.47 < 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 4. 9. 1990-2010 İşsizlik Korelasyon Değerleri

ÜLKE	UDEU	UESP	UFRA	UGBR	UHUN	UPOL	UTUR
UDEU	1	0.126	0.096	0.493	0.469	0.612	-0.225
UESP	0.126	1	0.801	0.757	0.745	-0.071	0.038
UFRA	0.493	0.757	1	0.413	0.679	0.163	-0.377
UGBR	0.096	0.801	0.413	1	0.765	-0.101	0.368
UHUN	0.469	0.745	0.765	0.679	1	0.368	-0.001
UPOL	0.612	-0.071	-0.101	0.163	0.368	1	-0.048
UTUR	-0.225	0.038	0.368	-0.377	-0.001	-0.048	1

Tablo 4.9'a göre 1990-2010 yılları arası işsizlik değerlerine göre, Almanya ile İspanya arasındaki ilişki pozitif 0.763'ten 0.126'ya düşmüş, Almanya ile Fransa arasındaki ilişki pozitif 0.726'dan 0.493'e düşmüş, Almanya ile İngiltere arasındaki ilişki pozitif 0.608'den 0.096'ya düşmüş, Almanya ile Macaristan arasındaki ilişki pozitif 0.732'den 0.469'a düşmüş, Almanya ile Polonya arasındaki ilişki pozitif 0.621'den 0.612'ye düşmüş, Almanya ile Türkiye arasındaki negatif ilişki 0.280'den negatif 0.225'e yükselmiştir. Buna göre hareket alınan ülke Almanya'ya göre Türkiye dışındaki ülkelerin tamamında olumsuz bir ilişki görülmüştür.

Almanya ile Fransa için korelasyonun anlamlılık testi yapıldığında  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $2.45 > 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İngiltere ile Türkiye için aynı test yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $1.71 < 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. Almanya ile Macaristan için test yapıldığında  $t_{hes} > t_{tab}$  ( $2.30 > 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilir. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır.

Tablo 4.10. 1990-2010 Kredi Korelasyon Değerleri

ÜLKE	CDEU	CESP	CFRA	CGBR	CHUN	CPOL	CTUR
CDEU	1	-0.863	-0.430	-0.924	-0.775	-0.424	0.038
CESP	-0.863	1	0.329	0.933	0.949	0.607	0.162
CFRA	-0.430	0.329	1	0.327	0.349	0.186	0.416
CGBR	-0.775	0.949	0.349	1	0.880	0.644	0.274
CHUN	-0.924	0.933	0.327	0.880	1	0.598	0.020
CPOL	-0.424	0.607	0.186	0.598	0.644	1	0.378
CTUR	0.038	0.162	0.416	0.020	0.274	0.378	1

Tablo 4.10'a bakıldığında 1990-2010 bankacılık sektörünün verdiği kredi değerlerine göre, Almanya ile İspanya arasındaki negatif ilişki 0.959'dan negatif 0.863'e yükselmiş, Almanya ile Fransa arasındaki negatif ilişki 0.460'dan negatif 0.430'a yükselmiş, Almanya ile İngiltere arasındaki negatif ilişki 0.944'ten negatif 0.775'e yükselmiştir. Almanya ile Macaristan arasındaki negatif ilişki 0.960'tan negatif 0.924'e yükselmiş, Almanya ile Polonya arasındaki negatif ilişki 0.431'den negatif 0.424'e yükselmiş, Almanya ile Türkiye arasındaki negatif ilişki 0.420'den pozitif 0.038'e yükselmiştir. Tüm ülkelerle Almanya arasında doğru yönlü bir ilişki görülmüştür.

İspanya ile Almanya için korelasyonun anlamlılık testi yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $-7.35 < 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna varılır. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır. Test Türkiye ile Almanya için yapıldığında  $t_{hes} < t_{tab}$  ( $0.14 < 2.09$ ) olduğundan  $H_0$  hipotezi reddedilmez. Değişkenler arasında ilişki yoktur. İstatistiksel olarak korelasyon olmadığı sonucuna varılır.

#### 4.1.4. SCI Analizi

SCI uyum endeksi, ülkelerarası uyumun derecesini ölçmektedir. SCI her ülke ve grup olan ülkeler için zaman serilerinin döngüsel içeriğini ifade etmektedir. SCI uyum endeksi ele alınan yedi ülke için hesaplanmıştır.

Tablo 4.11. Almanya İçin GSYİH Büyüme SCI Uyum Endeksi

Ülke	1990-2000 SCI <sub>ig</sub>	2000-2010 SCI <sub>ig</sub>	1990-2010 SCI <sub>ig</sub>
Türkiye	0.18	0.54	0.33
Almanya	-	-	-
İngiltere	0.54	0.63	0.57
Fransa	0.72	0.81	0.76
Macaristan	0.54	0.45	0.47
İspanya	0.72	0.54	0.61
Polonya	0.36	0.81	0.57

Tablo 4.11'e göre SCI uyum endeksine bakıldığında, 1990-2000 yıllarındaki GSYİH değerlerine göre, uyum gücü yüksek olan ülkeler Fransa, İspanya, Macaristan ve İngiltere'dir. Uyum gücü en düşük ülkeler Türkiye ve Polonya'dır. SCI değerleri en düşük olan ülke Türkiye'dir. Euro'ya geçişten sonraki dönem olan 2000-2010 yıllarına bakıldığı zaman, uyum gücü en yüksek olan ülkeler Fransa ve Polonya olmuştur. İngiltere ve Türkiye kısmen uyum sağlamıştır. Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin ikinci dönemde uyumu yükselmiş, diğer ülkelerinki ise düşme eğilimi göstermiştir. Bu durumda Macaristan, Türkiye ve İngiltere'nin oluşturacağı bir parasal birlik daha optimum olacaktır ve dolayısıyla Türkiye'nin Euro bölgesinde olması kendisine daha maliyetli olacaktır.

Tablo 4.12. Almanya İçin İşsizlik SCI Uyum Endeksi

Ülke	1990-2000 SCI <sub>ig</sub>	2000-2010 SCI <sub>ig</sub>	1990-2010 SCI <sub>ig</sub>
Türkiye	0.36	0.63	0.47
Almanya	-	-	-
İngiltere	0.72	0.45	0.57
Fransa	0.81	0.36	0.61
Macaristan	0.90	0.45	0.66
İspanya	0.81	0.45	0.61
Polonya	0.63	0.72	0.71

Tablo 4.12'ye göre SCI endeksine bakıldığında 1990-2000 yılları arasındaki işsizlik verileri SCI değerlerine göre en düşük olan ülke Türkiye'dir. En iyi uyum sağlayan ülkeler sırasıyla: Macaristan, İspanya, Fransa İngiltere ve kısmen uyum sağlayan Polonya'dır. 2000-2010 yıllarına baktığımızda ise, en iyi uyum sağlayan iki

ülke Polonya ve Türkiye'dir. Türkiye'nin uyumu giderek artmıştır. Diğer ülkelere baktığımızda tamamı 0 (sıfır)'a daha yakındır. Bu durumda Euro'ya geçişten önceki dönem olan 1990-2000 yıllarında uyum daha yüksek çıkmış Euro'ya geçişten sonraki dönem olan 2000-2010 yıllarında uyum daha düşük çıkmıştır. Gogas ve Kothroulas (2009) çalışmasında Fransa ve Almanya için endeks 2000'li yıllardan sonra yükselmiş, İngiltere ve İspanya için düşmüştür. Genel olarak bakıldığında Türkiye'nin ikinci dönemdeki uyumu yükselmiş, diğer ülkelerinki ise Polonya dışında düşme eğilimi göstermiştir. Endekse göre ekonomik yapıları benzer olan Türkiye ve Polonya paralel çıkmıştır. Buna göre Türkiye'nin Euro bölgesinde bulunmaması kendi lehine olabilir.

Tablo 4.13. Almanya İçin Kredi SCI Uyum Endeksi

Ülke	1990-2000 SCI <sub>ig</sub>	2000-2010 SCI <sub>ig</sub>	1990-2010 SCI <sub>ig</sub>
Türkiye	0.36	0.45	0.42
Almanya	-	-	-
İngiltere	0.09	0.09	0.09
Fransa	0.36	0.18	0.23
Macaristan	0.00	0.00	0.00
İspanya	0.09	0.00	0.04
Polonya	0.36	0.45	0.42

Tablo 4.13'e göre bakıldığı zaman SCI uyum endeksinde bankacılık sektörünün verdiği kredilere bakıldığında Euro'dan önceki dönem olan 1990-2000 yıllarında uyum gücü en düşük olan ülkeler Macaristan, İspanya ve İngiltere olmuştur. Euro'ya geçişten sonraki dönem olan 2000-2010 yıllarında tablo değişmemiş uyum gücü düşük olan ülkeler aynı ülkeler olmuştur. Sadece kredilere bakıldığında uyum gücü yüksek olan sadece Türkiye olmuştur. Bu durumda Euro bölgesinde Türkiye'nin olması kendi lehine olacaktır.

Optimum para alanları teorisi çerçevesinde GSYİH büyüme oranı, iş döngüleri ve bankaların verdiği krediler incelendi. Bu koşullarda Türkiye'nin kendi para politikası bağımsızlığından vazgeçerek Avrupa Para Birliğine dâhil olmasının yararlı olup olmadığı incelendi. Bu analiz yapılırken korelasyon analizi ve SCI uyum endeksi analizi kullanıldı. GSYİH büyüme oranı korelasyonuna bakıldığında Türkiye'nin Euro bölgesi ülkeleri olan Almanya, Fransa ve İspanya ile anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. AB'ye üye olmasına rağmen Euro bölgesi üyesi olmayan Polonya ile Türkiye arasında kısmen anlamlı bir korelasyon gözlemlenmiştir. İş



döngülerine değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin Euro bölgesi ülkeleri olan Almanya, İspanya ve Fransa ile uyumlu bir ilişkiye rastlanılmamıştır. İngiltere ile uyumlu bir ilişkiye rastlanılmıştır. Kredi değerleri göre yapılan korelasyon analizine bakıldığında Türkiye'nin sadece Fransa ve İngiltere ile uyumlu bir ilişkisi olduğu görülür. Gogas ve Kothroulas (2009), Almanya, Fransa ve İspanya arasında anlamlı bir uyum tespit etmişlerdir.

SCI analizine göre bakıldığında AB ülkelerine göre Türkiye'nin GSYİH büyüme oranı değerlerinin en düşük değerler olduğu görülür. Türkiye GSYİH büyüme oranı değerleri SCI endeksine göre kısmen Macaristan ile uyumlu çıkmıştır. İş döngülerine bakıldığında aynı şekilde Türkiye'nin en düşük değerlere sahip olduğu görülür. İş döngüsü değerlerine göre Türkiye'nin Euro bölgesi ülkeleri olan Almanya, İspanya ve Fransa ile uyumlu bir ilişkisinin olmadığı görülür. İş döngüsü değerleri Türkiye'ye en yakın ülke İngiltere olmuştur. Kredi değerlerine bakıldığında GSYİH büyüme oranı ve iş döngüsü değerlerinin aksine Türkiye'nin en yüksek değerlere sahip olduğu görülür. Gogas ve Kothroulas (2009), Almanya, Fransa ve İspanya arasında SCI endeksine göre anlamlı bir uyum tespit etmişlerdir.

Korelasyon analizi ve SCI endeksi ile yapılan analizde bulunan sonuç diğer çalışmalarda bulunan sonuçlara paralel çıkmıştır.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa siyasi ve politik birliği yıllardır hayal edilen bir projedir. Bu plan ikinci dünya savaşından sonraki yıllarda uygulanmaya çalışılmış ve bu doğrultuda çeşitli bütünlüşme hareketlerine girişilmiştir. Ancak bu bütünlüşme hareketlerinin son aşaması olan ekonomik ve parasal birlik 2000’li yıllarda sağlanabilmiştir. Bu durum ise Avrupa Birliğinde son aşama olan politik bütünlüşme için atılmış önemli bir adımdır.

Optimum para alanı teorisi, Avrupa ekonomik ve parasal birliği için önemli bir kuramsal çerçeve oluşturmaktadır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda optimum para alanının öncü aşamasında öne sürülen üretim faktörleri mobilitesi, ekonominin dışa açıklığı, ürün çeşitliliği, enflasyon oranları benzerliği, finansal bütünlüşme ve politik bütünlüşme derecesi kriterleri önemini korumakla beraber, eksiklikler görülmesi üzerine bu eksikliklerden yola çıkılarak bütünlüştirici aşama devreye konulmuştur. Bütünlüştirici aşamada parasal birliğin, fayda ve maliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Maliyet ve fayda zamanla değiştiğinden bu aşamada da teorinin eksiklikleri tam olarak aşılamamıştır. Daha sonra teori 1980’li yıllarda yeniden değerlendirilmiş ve ampirik çalışmalarla test edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarla teori desteklenmesine rağmen kesin ve net bir cevap bulunamamıştır.

Optimum para alanı teorisinin öncü aşamasında belirlenen kriterler, gelecekte kurulması muhtemel Güney Amerika’da MERCOSUR, Batı Afrika’da ECOWAS ve Asya’da ASEAN gibi parasal birlikler düşünüldeğünde göz ardı edilememesi gerekmektedir.

Son zamanlarda yapılan çalışmalar genel olarak parasal birliklerin uygulama yönü üzerine yoğunlaşmıştır. EURO alanı, parasal birliklerde uygulanan sabit döviz kuru sisteminin yarar ve zararlarını test etmede önemli bir uygulama alanı olmuştur. Fakat bu alanda yapılan uygulama ağırlıklı çalışmalarda, belirlenen ekonomik kriterlerden daha önemli olan siyasi konulara gereken önem verilmemiştir.

OPA teorisine göre parasal birliğe üye ülkelerin ekonomik yapılarının benzer olması, karşılaşacakları şokların simetrik olması ve ülkeler arası ticaretin büyük oranda olması durumunda parasal birlikten yüksek oranda fayda sağlayabilirler. Bu durum göz önüne alındığında EPB'nin günümüzde yaşadığı sıkıntılar OPA olmadığını göstermektedir. Bunun sebepleri olarak EURO alanı ülkelerinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve alanın daraltılmaya çalışılması, ülkelerin bağımsız para politikalarından vazgeçmek istememeleri vb. gösterilebilir. Yapılan korelasyon analizinde GSYİH büyüme oranı değişkenine göre değerlendirme yapıldığında Almanya ile Fransa'nın bir parasal birlik kurmaya daha yakın oldukları görülmüştür. Aynı analize göre Türkiye'nin uyumu zayıf görülmüş ve söz konusu parasal alanda bulunmaması kendi lehine olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye ile İngiltere arasında GSYİH büyüme oranı değişkenine göre yakın ilişki görülmüştür. İş döngüleri değişkenine göre bakıldığı zaman aynı şekilde Türkiye ile Euro bölgesi ülkeleri arasındaki uyum zayıf çıkmıştır. Kredi değişkenine göre aynı durum söz konusudur.

SCI uyum endeksi analizine göre GSYİH büyüme oranı ve işsizlik değişkeni değerleri en düşük olan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'yi AB'ye üye olupta Euro bölgesine dâhil olmayan İngiltere ve Macaristan takip etmiştir. Bu durumda Türkiye'nin EPB'ye girmemesi daha yararlı olacaktır.

Optimum para alanı teorisi çerçevesinde Türkiye'nin EURO bölgesine uyumunun araştırıldığı bu çalışmada Türkiye'nin kısa dönemde EURO bölgesine uyumlu olmadığı söylenebilir. Çalışmada yapılan Hodrick-Prescott filtresinden geçirme işlemi, korelasyon analizi ve SCI uyum endeksi sonucunda EURO bölgesi ülkeleri ile Türkiye arasında kısa dönemde GSYİH büyüme oranı, iş döngüleri, bankaların verdiği krediler ve bankacılık sektörü tarafından verilip geri alınamayan takipteki krediler arasında uyuma rastlanılmamıştır. Daha önce Tonus (2000), Sakalı (2004) ve Şimşek (2005) yaptıkları birim kök ve eşbütünleşme testi sonucunda ve Samsar (2003), VAR analizi sonucunda anlamlı bir ilişkiye ulaşamamışlardır. Bu durum EPB'nin oluşturulma şekli ve geleceği hakkında olumsuz sonuçlar doğurmakta ve devamlılığı konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Çalışmada Türkiye için yapılan çalışmalarla bulunan sonuçlara benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak Hodrick-Prescott (HP) filtresinden elde edilen iş döngüleri ve diğer döngüler GSYİH büyüme oranı ve problemleri krediler değişkenleri kullanılmıştır. Analiz iki döneme ayrılmıştır.

Buradaki amaç uyumdaki değişmeyi ortaya koyabilmek olmuştur. Türkiye'nin diğer AB ülkelerine ikinci dönemde uyumu artmıştır.

Bu aşamada, Türkiye'nin AB ülkelerine yeterli uyumunun olmaması ve EPB'ye girmesinin gerek bağımsız para politikasını kaybettiği zaman katlanacağı maliyetler, gerekse EPB'nin optimum para alanı olmamasından dolayı kendi lehine olabilecektir. Türkiye'nin EPB'ne katılmaması kısa dönemde lehine olsa da AB'ne girmesi halinde Maastricht kriterlerine uyumu daha yüksek seviyede olacağından ileriki dönemlerde EPB'ye girmenin maliyeti daha düşük olabilecektir. Türkiye'nin ilk hedefi AB yesi olmak ikinci hedefi de EPB'ye katılmak olmalıdır. Yapılan çalışmamız da bu durumu destekler niteliktedir.

## KAYNAKLAR

- Abdullayev, M. (2003). *Optimal Para Sahası Teorisi Açısından Avrupa Para Birliğinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul ss.12-56.
- Aktan, O. H. (1983). *Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi*, Ankara ss.34.
- Alesina, A., R. J. Baro ve Tenreyro (2002). *Optimal Currency Areas*, *NBER Working Paper* No: 9072 ss. 6-8.
- Altay, O. (2007). Döviz Kuru Rejimi Tercihini Belirlemeye Yönelik Yaklaşımlar, *Ege Akademik Bakış*, 7(2), ss.691-706.
- Ata, D. ve Silahşör, H. S. (1999). Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve Türkiye, (Çevrimiçi) [http:// www.hazine.gov.tr. / yayın/eurorapor/er-giriş html](http://www.hazine.gov.tr/yayin/eurorapor/er-giris.html) 25.07.2001 ss.15-58.
- Ateş, A. (2011). Ekonomik Entegrasyon Türleri ve Avrupa Birliği Ekonomik Entegrasyonu, *TUIÇ Akademi*, ss.1-18.
- Arslan, C. G. (2002). *Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği Çerçevesinde Para Politikalarının Etkinliği Açısından Türkiye'deki Takas ve Mutabakat Sisteminin Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara ss.12.
- Barro, J. R. ve Gordon, D.B. (1983). Rules Discretion and Reputation In A Model Of Monetary Policy, *Journal of Monetary Economics*, North-Holland 12 pp. 101-121.
- Beck, G. ve Weber A. A. (2001). How Wide Are European Borders? On the Integration Effects of Monetary Unions". *Center for Financial Studies*, No. 2001/07 revised. pp.1-9.
- Birinci, Y. (2001). *Euro'nun Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, Alfa Yayınları, İstanbul ss.7-8.
- Broz, T. (2005). The Theory of Optimum Currency Areas: A Literature Review, *Privredna Kretanja i Ekonomska Politika* 104/2005, ss.52-78.

- Buiter, W. H (1995). "Macroeconomic Policy During a Transition to Monetary Union". Centre for Economic Performance Discussion Paper No. 261. ss.25-26.
- Çil, B. (2005). *İstatistik*, Detay Yayıncılık, Ankara ss.279-282.
- Çondur, F. Ve Evlimoğlu, U. (2007). Optimal Para Alanı Teorisi Çerçevesinde Avrupa Para Birliğinin Değerlendirilmesi, *TİSK Akademi*, Cilt:2, Sayı:4 ss.201-220.
- Dilekli, S. ve Yeşilkaya, K. (2002). Maastricht Kriterleri, DPT Avrupa Birliği ile ilişkiler Genel Müdürlüğü ss.1-3.
- Ekmekçiler, Ü.S. (2007). Avrupa Para Sistemi ve AB-Türkiye İlişkilerinin Türk Para Sistemine Etkileri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6 S.22 ss.362-394.
- Engel, C. ve J. H. Rogers (1996). How Wide is Border, *The American Economic Review*, Vol. 85, No. 5.
- Ertürk, E. (Mart 1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*, Ezgi Yayınları, Bursa ss.121-149.
- Fleming, M. (1971). On Exchange Rate Unification, *Economic Journal*, Vol.81 ss. 471.
- Frankel, J. A. ve A. K. Rose (1998). The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria, *The Economic Journal* Vol. 108 No. 449. ss.1-5.
- Frankel, J. A. (1999). No Single Currency Regime is Right for All Countries or at All Times, *NBER Working Paper* No:7338 pp. 39.
- Gogas, P. ve Kothroulas, G. (2009). Two speed Europe and business cycle synchronization in the European Union: The effect of the common currency, *MPRA Paper* No: 13909, Posted 09 March pp. 5-8.
- Grubel, H.G. (1970). The Theory of Optimum Currency Areas, *The Canadian Journal of Economics*, Vol.3, No:2 p. 318-324.
- Gujarati, D. N. (2009). *Temel Ekonometri*, Literatür Yayıncılık, 6. Baskı İstanbul, ss. 21-80.
- Günver Gül, T. (1980). Uluslararası Para Sistemi Dünü ve Bugünü, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, yayın no:205, ss. 90.
- Haberler, G. (1970). The International Monetary System: Some Recent Developments and Discussions. G. N. Halm, *Approaches to Greater Flexibility of Exchange rates: The Bürgenstock Papers* içinde, Princeton, N.J. Princeton University Press, ss. 115-123.

- Hanke, S. H. (2002). On Dollarization and Currency Boards: Error and Deception, Policy Reform, Vol 5 (4), pp. 203-222.
- Horvarth, J. (2003). Optimum Currency Area Theory: A Selective Review, *BOFİT Discussion Papers* No:15 pp. 18.
- İktisadi Entegrasyon [www.miibf.com/files/iktisadi\\_entegrasyon](http://www.miibf.com/files/iktisadi_entegrasyon) ss. 1-9.
- İKV. (2000). Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye, *İKV Yayınları* No:163, İstanbul Ekim 2000 ss. 2.
- Ingram, J. C. (1969). “Comment: The Currency Area Problem” R. A. Mundell ve A.K. Swoboda (der), *Monetary Problems of the International Economy* içinde, Chicago: University of Pres, ss. 95-100.
- Ishiyama, Y. (1975). The Theory of Optimum Currency Areas: A Survey. *IMF Staff Papers* XXII. 344-383.
- Kar, M. (2010). *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye Ortak Politikaların Oluşumu ve Uyumlaştırılması* Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa ss. 296-307.
- Karluk, R. ve Tonus, Ö. (1998). Avrupa Para Birliği, Euro ve Geleceği, *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:14, Sayı1-2 Eskişehir ss. 261-293.
- Kenen, P. B. (1969). “The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View” R.A. Mundell ve A.K. Swoboda Ed., *Monetary Problems of the International Economy*: 41-60. Chicago: University of Chicago Press.
- Kibritçioğlu, A. (2000). “EMU, EURO and EU-Membership: An Evaluation from the Turkish Macroeconomic Perspective”. *Paper for EMU Conference in Zurich*, 1998.
- Kılınç, G.B (2008). *Optimal Para Alanları: Avro Alanı ile Türkiye arasındaki Yakınlaşma*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara ss. 5-55.
- Lafrance, R. ve P.St-Amant, (1999). Optimal Currency Areas: A Review of the Recent Literature, *Bank of Canada Working Paper* 9-16, International Department Bank of Kanada.
- McKinnon, R. I. (1963). Optimum Currency Area. *The American Economic Review*, Vol. 53, No.4: 717-725.
- Mkenda, B. K. (2001). B.K. “Is East Africa An Optimum Currency Area, *Working Paper in Economics*, pp. 10-30
- Mongelli, F.P. (2002). “‘New’ Views on the Optimum Currency Area Theory: What is EMU Telling Us?”. *European Central Bank Series Working Paper* No.138. ss. 22.

- Mumcu, H.D.(2007). *Uluslararası Para Sistemi Avrupa'nın Parasal Entegrasyonu ve OCA Teorisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul ss. 49-87.
- Mundell, R.A. (1961). A Theory Of Optimum Currency Areas, *The American Economic Review*, Vol. 51 No:4 pp. 657-665.
- Mundell, R.A. (1997). Optimum Currency Areas, Extented Version of a Lucheon Speech Presented at the A Conference on Optimum Currency Areas @ Tel-Aviv University, <http://www.colombia.edu/ram15/eOCATAviv4.html>
- OECD, <http://stats.oecd.org/Index.aspx>
- Özalp, H. (2011). *Avrupa Parasal Birliği'nin Optimal Para Alanı Teorisi Çerçevesinde Analizi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana ss. 22.
- Özbek, D. (1999). Avrupa Para Birliği: Maliyetlere Yönelik Teorik Yaklaşım ve Değerlendirme *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* ss. 74-91.
- Özer, I. (2007). Optimum Para Alanları Teorisi, *Sosyo Ekonomi* ss. 78-94.
- Ricci, L. A. (1997). A Model of An Optimum Currency Area. *IMF Working Paper, WP/97/76*, Washington.
- Rose, A. K. (2000). A Review of Some of the Economic Contributions, of Robert A. Mundell Winner of the 1999 Nobel Prize in Economics, *Scandinavian Journal of Economics*.
- Sakallı, G. (2004). Optimum Para Sahası Teorisi Çerçevesinde Avrupa Parasal Birliği ve Türkiye, *Dış Ticaret Dergisi* Yıl 9, Sayı 31 ss. 35-59.
- Samsar, A. (2003). *Optimal Para Alanı Teorisi Çerçevesinde Türkiye Analizi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara ss.1-56.
- Savaş, V. F. (1999). *Çağımızın Deneyi Euro*, İstanbul Siyasal Kitapları, İstanbul ss. 91-96.
- Savaş, V.F. (2010). *Uluslararası Para Sistemi*, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara ss. 207.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, ss. 228.
- Stanoeva, G. (2002). The Theory of Optimum Currency Areas: An Application to Ten Central and East European Countries, Universite Montesqueieu-Bordeaux, *Working Paper*.



- Şimşek, H. (2005). Optimum Para Sahası Teoremi Altında Türkiye'nin Avrupa Para Birliğine Uyumu, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, ss. 53-66.
- Tavlas, G.S. (1993). The 'New' Theory of Optimum Currency Areas, *The World Economy* Vol. 6: 663-685.
- Tavlas, G.S. (2004). Benefits and Costs of Entering the Eurozone, *Cato Institute*, Vol.24 No:1 pp. 92-94.
- Tavlas, G.S. (2009). Optimum Currency Area Padoxes Review of International Economics, 17(3), 536-551.
- Tonus, Ö. (2000). *Avrupa Birliğinde Parasal Birlik ve Birlik Üyesi Ülkeler ile Türkiye Arasında Reel Döviz Kurlarının Analizi*, Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi ss. 9-36.
- Tower, E. ve Willett, T. D. (1970). The Concept of Optimum Currency Areas and the Choice Between Fixed and Flexible Exchange Rates, G. N. Halm (der), *Approaches to Greater Flexibility of Exchange Rates: The Bürgenstock papers* içinde, Princeton N. J. : Princeton University Press, pp. 407-415.
- Tower, E. ve Willett, T. D. (1976). The Theory of Optimum Currency Areas and Exchange-Rate Flexibility: A More General Framework, *Special Papers in International Economics*, Princeton University, pp. 85-94.
- Utkulu, U. (2005). Avrupa Parasal Birliği Gerçekten Bir Optimum Para Sahası mıdır? *ESİAD Siyasa*, Yıl 1, ss. 108-123.
- Vergil, H. (2007). Parasal Entegrasyon: Teori ve uygulama örnekleri. İçinde: Editörler: Osman Küçükahmetoğlu, Şevket Tüylüoğlu ve Hamza Çeştepe, *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* Ekin Yayınları, Bursa, ss. 73-93.
- World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator>
- Yamak, N. ve Tanrıöver, B. (2012). Asimetrik İktisadi Dalgalanmalar: Teori ve Uygulama, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 20.
- Yanar, R. (2008). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejimi ve Makro Ekonomik Performans*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Adana ss. 55-73.
- Yıldırım, K. Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2009). *Makro Ekonomi*, Seçkin Yayıncılık 8.Baskı Ankara, ss. 448.
- Yıldız, M. (2003). Bütünleşme Biçimleri Ve Avrupa Birliği Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (Çevrimiçi): <http://www.foreign.com/yayinlar/euro/html> (26.05.2003)

- Yuen, H. (2000). Is Asia An Optimum Currency Area, Shocking Aspects of Output Fluctuation in East Asia, *National University of Singapore, Department of Economics, Working Paper*, pp. 2-15
- Yüceol, H.M. (2004). Optimal Para Alanı Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme: Teori, Uygulama ve Politika, *PİVOLKA*, 3(12) ss. 3-6.

## **ÖZGEÇMİŞ**

Evren Coşkun 1986 yılında Adıyaman’da doğdu. Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nden 2009 yılında mezun oldu. 2010 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. Evren Coşkun orta derecede İngilizce bilmektedir. 2007 yılı Şubat ayından itibaren Kilis Emniyet Müdürlüğünde teknisyen yardımcısı olarak çalışmaktadır.

## **VITAE**

Evren Coşkun was born in Adıyaman in 1986. He graduated from the Department of Economics, Faculty of Economics and Administrative Sciences at Harran University in 2009. He has begun the Master of Economics education at Gaziantep University in 2011. He knows English in intermediate degree. He has been working as a assistant technician in Kilis Security Directorate since 2007.

